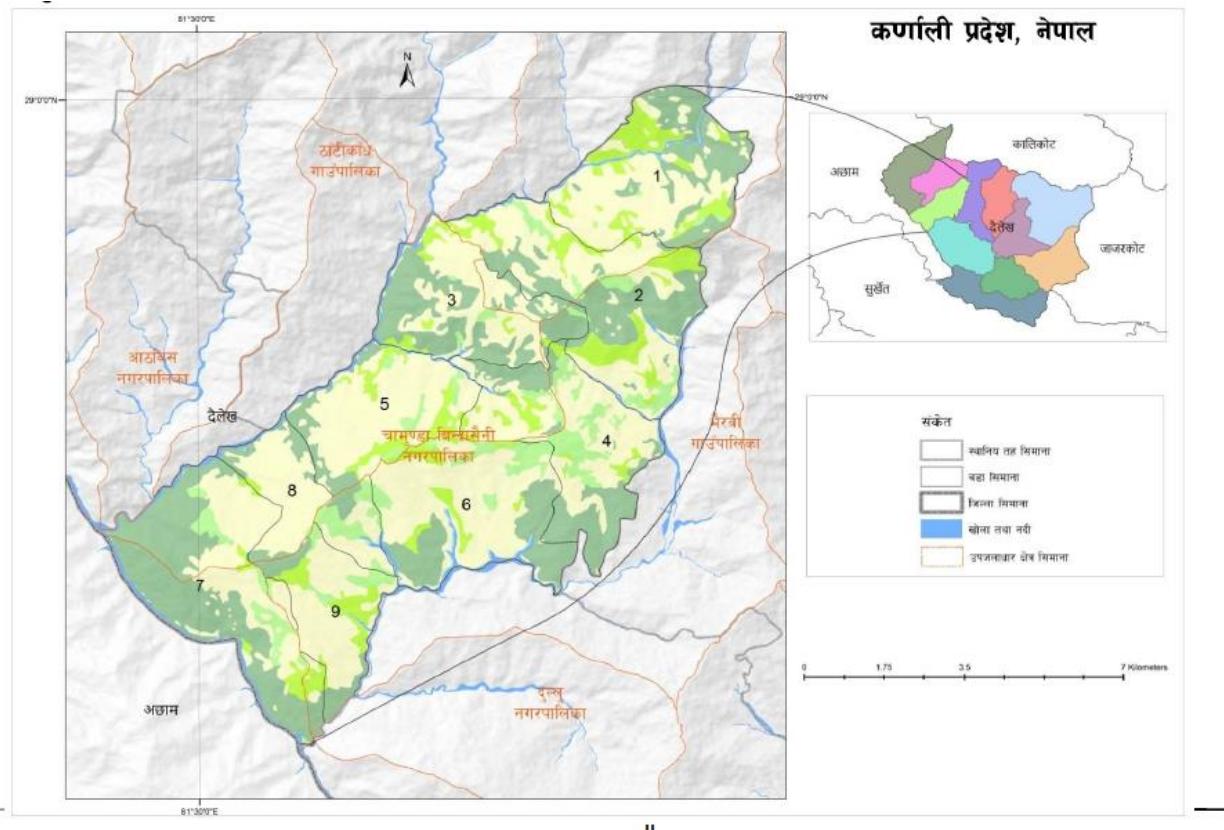

स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना

आ.व. २०७५/७६ देखि २०७७/७८ सम्म

ii

चामुण्डा विन्द्रासैनी नगरपालीका, वडा नंम्वर १, दैलेख

(चामुण्डा)

असार २०७५

चामुण्डा विन्द्रासैनी नगरपालिका नगरपालिकाको कार्यालय, जम्बुकाँध, दैलेख कर्णाली प्रदेश, नेपाल

मिति

शुभकामना

दैलेख जिल्ला जलवायु परिवर्तनका दृष्टिकोणले अति संकटासन्न जिल्लाहरु मध्येमा पर्ने भएकोले यसबाट यहाँका कृषक लगायत प्रायः सबै मानिसहरुमा प्रतक्ष्य रुपमा नकारात्मक असरहरु परिरहेको देखिन्छ । यहाँका वासिन्दाहरु प्रायः निर्वाहमुखी कृषि प्रणालीमा निर्भर भएकोले यस गाउँपालिकाका प्रायः सबै वडाका किसानहरुमा जलवायूका कारण खेती प्रणालीमा विविध प्रकारका असरहरु देखिएका छन् । यस नगरपालिकाको वडा नं १ मा खडेरी, असिनापानी, वन विनास, आगलागि, पहिरो, भूक्षय आदिका कारण उत्पादनमा कमि हुनुका साथै पशु तथा मानिसहरुमा रोगको प्रकोप आदि देखिएका छन् । यिनै पक्षहरुलाई मध्यनजर गर्दै नेपाल सरकार वन तथा भूसंरक्षण मन्त्रालय, पहाडी साना किसानका लागि अनुकूलन आयोजनाले यस नगरपालिकाको वडा नं १ मा देखिएका प्रमुख प्रकोपहरुको पहिचान गरि त्यस्ता प्रकोपहरुसंग जुधनको लागि आगामी तीन वर्षको लागि स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना तयार गरि कार्यान्वयनमा समेत केहि मात्रामा आर्थिक तथा प्राविधिक सहयोग समेत गर्ने गरि कार्यक्रम सञ्चालन भैरहेको जानकारी पाउँदा अति नै खुसि लागेको छ ।

यस तीन वर्षे स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजनाले यस वडामा देखिएका जलवायू परिवर्तनका कारण सिर्जित प्रकोपहरुको धेरै हदसम्म सम्बोधन गर्ने विश्वास लिएको छु । यो कार्ययोजना कार्यान्वयनको लागि आवस्यक पर्ने आर्थिक, प्राविधिक तथा अन्य आवस्यक श्रोत साधनहरुको व्यवस्थापन गर्न गाउँपालिकाको तर्फबाट सदैव सहयोग रहने छ । यो कार्ययोजना तयारी तथा कार्यान्वयनको लागि आर्थिक सहयोग गर्ने कृषि विकासका लागि अन्तर्राष्ट्रिय कोष तथा आर्थिक तथा प्राविधिक सहयोग गर्नु हुने नेपाल सरकार वन तथा वातावरण मन्त्रालय, पहाडी साना किसानका लागि अनुकूलन आयोजनालाई धन्यवाद ज्ञापन गर्न चाहान्छु । त्यसै गरि यो योजना तयारीको प्रक्रियामा सहजीकरण गर्ने पहाडी साना किसानका लागि अनुकूलन आयोजना जिल्ला कार्यक्रम टिम तथा यो कार्ययोजना तयारीमा अहोरात्र खटिने यस वडा का जन प्रतिनिधीहरु, राजनीतिक दलहरु, शिक्षक, समाजसेवी, कृषि वन तथा वातावरण समितीका पदाधिकारीहरु, महिला, दलित लगायत सहभागी सम्पूर्ण निकाय तथा व्यक्तिहरुलाई प्रति धन्यवाद ज्ञापन गर्दछु ।

अन्त्यमा, यो कार्ययोजना तयार भै कार्यान्वयनको प्रक्रियामा रहेकोमा वडा नं १ का सम्पूर्ण वासिन्दाहरुमा वधाई ज्ञापन गर्दै सफल कार्यान्वयनको अग्रिम शुभकामना प्रकट गर्दछु ।

धन्यवाद !

.....
सुर्य बहादुर शाही
प्रमुख

चामुण्डा बिन्द्रासैनी नगरपालिका वडा नं १ को कार्यालय कर्णाली प्रदेश, जम्बुकाँध, दैलेख

विश्वव्यापि रूपमा बहूदै गएको जलवायु परिवर्तनको असरबाट संसारका गरीव र अतिकम विकसित मूलुकहरु धेरै प्रभावित भएका छन्। मानवीय कृयाकलापका कारणले हरितगृह र्याँसको उत्सजनसंगै पृथ्वी तात्त्वे कम तीव्र हुदै गद्दरहेको छ र यसले जलवायु परिवर्तनको जोखिम निम्त्याउदै छ। खडेरी, भूक्षय, कृषि बाली तथा पशुमा देखिने विभिन्न प्रकारका रोगहरु आदिले कृषि उत्पादनमा आएको कमी जस्ता असर यस चामुण्डा बिन्द्रासैनी नगरपालिका वडा नं १ (साविकको चामुण्डा गाविसको वडा नं १ र ९) का समुदायले पनि विगत वर्षहरुदेखि नै महसुस गर्न थालेका छन्। जसले गर्दा यहाँको मुख्य निकासीको रूपमा रहेको कृषि उपजमा जलवायु परिवर्तनका कारण समेत नकारात्मक असर पर्न थालेको छ।

जलवायूका असर तथा प्रभावहरुबाट प्रभावित समुदायहरुमा पर्ने जोखिमलाई न्यूनीकरण गर्न यस बडाले यहाँ बसोवास गर्ने समुदायलाई जलवायु परिवर्तन सम्बन्धी सचेतना अभिवृद्धि गर्ने र जलवायु परिवर्तनबाट प्रभावित समुदाय र घरधुरीहरुको अनुकूलन क्षमता अभिवृद्धि गर्न यस बडा अन्तर्गतका सरोकारवाला लगायत जलवायु परिवर्तनबाट प्रभावित घरधुरीहरुको प्रत्यक्ष सहभागितामा यो तीन वर्षीय स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना तयार गरिएको हो । यो कार्ययोजना तयारीको क्रममा यहाँका महिला, दलित, किसान, शिक्षक, कृषि वन तथा वातावरण समिती लगायत सरोकारवालाहरुको प्रतक्ष्य सहभागिता रहनुका साथै समस्या पहिचानदेखि त्यस्ता समस्याहरुको व्यवस्थापनका लागि आवस्यक योजना पनि आँफैले तयार गरिएको छ । यस योजनाको कार्यान्वयन पछि प्रभावित घरधुरी र समुदायको अनुकूलन क्षमता विकास गर्न सहयोग पुग्नेछ भन्ने हामीले विश्वास लिएका छौं ।

यस वडास्तरीय स्थानीय अनुकूलन योजना तयारीको प्रक्रियामा सहयोग गर्ने नेपाल सरकार वन तथा वातावरण मन्त्रालय, पहाडी साना किसानका लागि अनुकूलन आयोजनालाई धन्यवाद ज्ञापनका साथै यस योजनाको कार्यान्वयन प्रक्रियामा समेत अभ्यन्तराष्ट्रिय कोष (International Fund for Agricultural Development) तथा यो योजना तयारीको प्रकृयामा सहजीकरण गर्ने पहाडी साना किसानका लागि अनुकूलन आयोजना जिल्ला कार्यक्रम संयोजक लगायत सहभागी सम्पूर्ण निकाय तथा व्यक्तिहरुलाई प्रति हार्दिक धन्यवाद ज्ञापन गर्दछौं। अन्त्यमा, यो योजना तयारीको क्रममा प्रतक्ष्य तथा परोक्ष रूपमा योगदान गर्ने यहाँका महिला, दलित, किसान, शिक्षक, कृषि वन तथा वातावरण समितीका प्रतिनिधीहरु, राजनितिक दलका प्रतिनिधीहरु लगायत सम्पूर्ण सरोकारवालाहरुलाई पनि हार्दिक धन्यवाद ज्ञापन गर्दछूं।

रंग तामाङ्ग

अध्यक्ष

केही संक्षिप्त रूप र त्यसको विस्तृतिकरण

अंग्रेजी संक्षिप्त नाम (English)	नेपाली संक्षिप्त नाम	विस्तृत रूप	नेपाली विस्तृत रूप
ASHA	आशा	Adaptation for Smallholders in Hilly Areas	पहाडि साना किसानकालागी अनुकूलन आयोजना
CF	सा.व.	Community Forest	सामुदायिक वन
CFUG	सा.व.उ.स.	Community Forest User Group	सामुदायिक वन उपभोक्ता समूह
DCC	जि.स.स.	District Coordination Committee	जिल्ला समन्वय समिति
DDC	जि.वि.स.	District Development Committee	जिल्ला विकास समिति
GIS	जि.आइ.एस.	Geographical Information System	भू सूचना प्रणाली
ITRID	इट्रिड	Institute of Training, Research and Integrated Development	तालिम, अनुसन्धान तथा एकिकृत विकाश संस्था
LAPA	लापा	Local Adaptation Plan of Action	स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना
MSFP	एम.एस.एफ.पी.	Multistakeholder Forestry Program	वहुसरोकारवाला वन कार्यक्रम
NAPA	नापा	National Adaptation Program of Action	राष्ट्रिय अनुकूलन कार्यक्रम
NCCSP	एन्.सि.सि.एस.पी.	Nepal Climate Change Support Program	नेपाल जलवायू परिवर्तन सहयोग कार्यक्रम

VDC	गाविस	Village Development Committee	गाउँ विकास समिति
M	नपा	Municipality	नगरपालीका
RM	गापा	Rural Municipality	गाँउ पालीका

केही प्रमुख शब्दार्थ

यस अनुकूलन कार्ययोजनामा प्रयोग भएका प्रमुख शब्द तथा तिनका अर्थ नेपाल सरकार वातावरण मन्त्रालय तथा अन्य अन्तरराष्ट्रिय संस्थाले स्विकृत तथा परिभाषीत गरे अनुसार राखिएको छ ।

- 1. Weather (मौसम)** : पृथ्वीको वायुमण्डलमा हरेक दिन परिवर्तन भई रहने तापक्रम, वर्षा, वायुको चाप, आद्रता आदिको अवस्थालाई मौसम भनिन्छ । यो प्रत्येक दिन, हप्ता र महिनामा परिवर्तन भईरहन्छ ।
- 2. Climate (जलवायु)** : लामो अवधिको (करिव ३० वर्ष) मौसमको सरदर अवस्थालाई जलवायु भनिन्छ । सामान्यतया जलवायु स्थान, ऋतु विशेष अनुसार स्थिर रहन्छ । यसका सूचकहरु (Parameters) मौसमको जस्तै हुन् ।
- 3. Climate Change (जलवायु परिवर्तन)** : लामो समयको अन्तराल एंव दीर्घकालिन अवधिमा जलवायुका विभिन्न तत्वहरुमा भएको औसत परिवर्तनलाई जलवायु परिवर्तन भनिन्छ । पृथ्वीको सन्तुलन खलवलीने गरी हजारौ वर्ष देखि मानवले महशुस गर्दै भोग्दै र बुझ्दै आएको जलवायुमा हुने फरक तथा बदलावलाई नै जलवायु परिवर्तन भनिन्छ ।
- 4. Green House Gases-GHGs (हरितगृह ग्याँस)**: वायुमण्डलमा विश्वव्यापी रूपमा तापक्रम उष्णीकरण र जलवायु परिवर्तनको लागि जिम्मेवार रहेका ग्याँसहरूलाई हरितगृह ग्याँस भनिन्छ । क्योटो अभियन्त्य १९९७ को अनुसूची १ अनुसार हरितगृह ग्याँस अन्तर्गत कार्बनडाईअक्साइड (CO₂), मिथेन (CH₄), नाईट्रोजन ऑक्साइड (NO), हाईड्रोफ्लोरो कार्बन (HFC), परफ्लोरो कार्बन (Perfloro Carbons (PFC), सल्फर हेक्जाफ्लोरोआइड (Sulphur Hexafluoride (SF₆) गरी ६ किसिमका ग्याँसहरू पर्दछन् । कतारको दोहामा सम्पन्न CoP ले नाइट्रोजन ट्राईफ्लोरोआइड (NF₃) लाई थप गरेकोले हरितगृह ग्याँसको संख्या ७ पुगेको छ ।
- 5. Adaptation (अनुकूलन)** : जलवायु परिवर्तनले सिर्जना गरेको चुनौतीको सामना गर्दै प्राप्त अवसरहरुको सदुपयोग गरि प्राकृतिक तथा मानव सिर्जित प्रणालीलाई अनुकूल तुल्याउने प्रकृया ।

6. Adaptive Capacity (अनुकूलन क्षमता) : जलवायु परिवर्तन वा अन्य वातावरणीय समस्याहरुसँग अनुकूलन हुन सक्ने क्षमतालाई अनुकूलन क्षमता भनिन्छ । अनुकूलन क्षमता समुदायको आर्थिक स्रोतहरु, प्रविधिहरुमा पहुँच, जलवायु परिवर्तन सम्बन्धी सूचनाहरुमा पहुँच, सूचनाहरुको उपयोग गर्न सक्ने क्षमता, संस्था र स्रोतको न्यायोचित वितरणसँग सम्बन्धित हुन्छ । अनुकूलन क्षमता विकाससँग पनि सम्बन्धित हुन्छ, जस्तै जति बढी राष्ट्र वा समुदाय विकसित हुन्छ अनुकूलन क्षमता पनि उत्तिनै बढी हुन्छ ।

7. LAPA FRAMEWORK (स्थानिय स्तरको अनुकूलन योजना संरचना) : NAPA ले पहिचान गरेको कार्यक्रमहरुलाई समुदाय तहसम्म पुऱ्याउनका लागि तयार भएको संरचना LAPA Framework हो । नेपाल सरकारले वि.सं. २०६८ अनुमोदन गरी कार्यान्वयन भईरहेको छ । यसै संरचना अनुसार तयार गरिएको स्थानिय स्तरको अनुकूलन योजना LAPA हो ।

8. Bottom-Up (उर्ध्वगामी): स्थानीय समुदाय, लक्षीत समुह, सबै सरोकारवाला र व्यक्तिहरुको सहभागीतामा तयार गरिएको कार्ययोजना ।

9. Risk (जोखिम) : जलवायू परिवर्तनका कारण हुन सक्ने हानी नोक्सानी ।

10. Risk Prone (जोखिम उन्मुख) : जलवायू परिवर्तनका कारण हुन सक्ने हानी नोक्सानी उन्मुख रहेको स्थिति ।

11. Resilience (समानुकूलन) : जलवायू परिवर्तन जन्य असहज परिस्थितीको सामना गर्न, जीविकोपार्जनका चुनौतीलाई सम्बोधन गर्न र जीवनस्तरलाई सामान्यीकरण गर्न आँफुलाई सक्षम बनाउने प्रकृया । ।

12. Sensitivity (संवेदनशीलता): जलवायू परिवर्तनको कारणले कुनै पनि प्रणालीलाई सकारात्मक वा नकारात्मक रूपमा पार्ने प्रभावको परिणाम वा अवस्थालाई संवेदनशीलता भनिन्छ ।

13. Vulnerable (संकटासन्न) : जलवायू परिवर्तनका प्रतिकुल असरप्रती संवेदनशिल प्राकृतीक तथा मानव सिर्जित प्रणाली ।

14. Vulnerability (संकटासन्तता) : जलवायू परिवर्तनका कारण सिर्जना भएका जोखिम, खतराका प्रतिफल प्रभाव आदिसँग जुध्न सक्ने हैसियत वा क्षमतामा कमी आएको अवस्थालाई सङ्कटासन्तता भनिन्छ ।

सारांश

जीवास्म ईन्धनको अत्यधिक खपत, बढदो औद्योगिककरण, जैविक तथा पर्यावरण मैत्री प्रविधि एवं सीप ज्ञानको घट्दो प्रयोग, तिब्र वन विनास तथा अव्यवस्थित शहरीकरण जस्ता मानवीय कार्यको कारणले वायुमण्डलमा हरितगृह ग्यासको उत्सर्जन बढि पृथ्वीको तापक्रममा वृद्धि हुन जाँदा जलवायुको अवस्थामा परिवर्तन भैरहेको कारण प्राकृतिक सन्तुलनमा परिवर्तन आएको छ । यस्तो परिवर्तनका कारणले गर्दा तापक्रम तथा वर्षाको नियमित प्रकृयामा अनिश्चितताको कारणले स्थानीय स्तरमा मानवीय क्रियाकलापको लागी गुणस्तरीय र पर्याप्त पानीको आपूर्तीमा समस्या बढिरहेको छ, जसले गर्दा स्थानीय समुदायको जिविकोपार्जनका श्रोतहरूमा समेत प्रतिकूल असर परी चुनौतीहरू थपिएका छन् ।

यसरी जलवायु परिवर्तनबाट उत्पन्न प्रकोपको असर प्राकृतिक स्रोत लगायत भौतिक संरचना एवं विकासका पूर्वाधारमा समेत पर्ने हुँदा जलवायु परिवर्तनसंग अनुकूलित हुन तथा समुदायको समानुकूलन (Resilience) बढाउन ठाउँ र परिवेश विशेषका अनुकूलनका कार्य योजना तयार गरी कार्यान्वयन गर्नु आवश्यक भएको महशुस गरी नेपाल सरकार वातावरण मन्त्रालयले स्विकृत गरेको स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजनाको राष्ट्रिय संरचना २०६८ ले निर्दिष्ट गरे अनुसारको प्रकृया अवलम्बन गरि स्थानीय अनुकूलन योजना तयार गरी कार्यान्वय गर्ने कार्य विगत वर्ष देखि सञ्चालन भई रहेको छ ।

अनुकूलन योजना तयार गरी कार्यान्वयनको प्रारम्भिक चरणमै रहेको अवस्थामा परिप्रेक्ष्य पनि पृथक् भई राज्यको पुनः संरचना हुँदा स्थानीय गा.वि.स.हरूको सिमा हेरफेर भै स्थानीयस्तरमा गाँऊपालीकाहरू निर्माण भै जन निर्वाचित पदाधिकारीहरूद्वारा विकासका योजनाहरूमा नविनता र फरक सौंचको विकास भएको र दैलेख जिल्लामा वन तथा वातावरण मन्त्रालय अन्तरगत पहाडि साना किसानकालागी अनुकूलन आयोजना सञ्चालन भएको सन्दर्भमा साविकमा तयार भएको अनुकूलन कार्ययोजनालाई समय सापेक्ष परिमार्जन गरि कार्यान्वय गर्न आवश्यक भएकोले दैलेख जिल्लाको चामुण्डा विन्द्रासैनी गाउपालीका वडा १ को सकृयतामा साविकमा तयार भएको कार्ययोजनालाई परिमार्जन गरि यो स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना तयार गरिएको छ ।

यो अनुकूलन कार्ययोजना तयार गर्दा मुख्यरूपमा साविकको चामुण्डा गा.वि.सबाट तयार गरिएको योजना लाई प्रमुख आधार दस्तावेजको रूपमा ग्रहण गरिएको थियो । तत्कालीन समयमा व्यापक छलफल गरि त्यस योजना तयार गर्दा संलग्न नभएको र सन् २०१८ (२०७४) मा पहाडी साना किसानका लागी अनुकूलन आयोजना (ASHA) आयोजनाबाट तयार गरि वातावरण मन्त्रालयले स्विकृत गरेको सुधारीएको स्थानीय अनुकूलन योजना कार्यान्वयन निर्देशीका (Enhanced Local Adaptation Plan for Action (LAPA) Maunal, 2018) ले निर्दिश्ट गरेबोजिम साविकको अनुकूलन योजनामा समावेश नभएको उप-जलाधारक्षेत्रको भू-सूचना प्रणाली (GIS) मा आधारीत जोखिम नक्सांकन तथा समुदायमा आधारीत सहभागीतामुलक परीदृष्य विकास (Participatory Scenario Development) अवधारणा अनुसारको प्रकृया अवलम्बन गरी चामुण्डा विन्द्रासैनी गाउपालीका वडा नं १ मा रहेका जननिर्वाचित प्रतिनिधि, स्थानीय बुद्धिजीवी, शिक्षक तथा स्थानीय जनतासमेतको सहभागीतामा व्यापक छलफल भै साविकको अनुकूलन योजना परिमार्जन गरिएको छ ।

यो अनुकूलन योजना अनुसार आ.व. २०७५/७६ देखि २०७७/७८ सम्म आगामी ३ वर्षको लागी जम्मा रकम रु. २४,२३७,०००/- बराबरका कार्यक्रमहरु समावेश गरिएको छन्। प्रश्तावित रकममा करिव १० प्रतिशत जनश्रमदान परिचालन गर्ने लक्ष्य अनुसार खुद रकम रु. २६,६६०,७००/- खर्चहुने अनुमान गरिएको छ।

चामुण्डा विन्द्रासैनी गाउपालीकासंग आर्थिक, प्राविधिक लगायत आवस्यक सहयोग लिई यो अनुकूलन योजनाको कार्यान्वयनका लागि यस वडाले स्वामित्व ग्रहण गरि कार्य अधि बढाउने छ,। पहाडी साना किसानका लागि अनुकूलन आयोजनाले यो योजना कार्यान्वयनकोलागि आर्थिक तथा प्राविधिक सहयोग गर्ने छ भने अपुग रकम स्थानीय श्रमदान, अन्य दाताहरु तथा स्थानीय तहबाट व्यवस्थापन गरिने छ। यसका अतिरिक्त यस वडालाई आवस्यक पर्ने सेवा प्रदान गर्ने संस्थाहरुको पहिचान तथा विश्लेषण गरिएकोले आवस्यकता अनुसार यो योजना कार्यान्वयनको लागि उक्त संस्थाहरुको सहयोग लिईने छ। पहाडी साना किसानका लागि अनुकूलन आयोजनाको क्षेत्रिय कार्यालय तथा जिल्ला कार्यालयमा रहेका विषयगत विज्ञहरु तथा सहजकर्ताहरुले कार्यान्वयनको लागि सहयोग गर्नु हुनेछ। अन्त्यमा कार्यक्रमको दौरान योजना अनुसारको उपलब्धिहरु भए नभएको थाहा पाउन तथा केहि कमजोरी भए भविष्यमा सुधार गर्नको लागि विभिन्न चरणमानुगमन तथा मुल्यांकन गरिने छ।

यस अनुकूलन कार्ययोजनालाई तपसील बमोजीम संक्षेपिकरण गरिएको छ।

शिर्षक	विवरण			
कार्य योजनाले समेटेको क्षेत्र	चामुण्डा विन्द्रासैनी गाउपालीका वडा नम्वर १ (साविकको चामुण्डा गाविस वडा नम्वर १ र ९ को सम्पूर्ण क्षेत्र			
चार किल्ला	<p>पूर्व : भैरबी गाउँपालिका र दुल्लु नगरपालिका</p> <p>पश्चिम : आठविस नगरपालिका र ठाँटिकाँध गाउँपालिका</p> <p>उत्तर : ठाँटिकाँध गाउँपालिका</p> <p>दक्षिण : दुल्लु नगरपालिका र अछाम जिल्ला</p>			
क्षेत्रफल				
जनसंख्या विवरण (प्राथामिक सर्वेक्षणको आधारमा २०७४ अनुसार)	महिला	पुरुष	जम्मा जनसंख्या	घरधुरी
	१४५४	१५६७	३०२१	५४३
जातजातीको विवरण (राष्ट्रिय	क्षेत्री	ठकुरी	दलीत	जनजाती
				ब्राह्मण
				जम्मा

जनगणणा, २०१९ अनुसार)						
घरधुरी						
प्रतिशत						
प्रमुख पेशा	यहाँका मानिसहरुको प्रमुख पेशा पराम्परागत निर्वाहमुखी कृषि हो भने केहि मानिसहरु सरकारी जागीर, व्यापार तथा बैदेशिक रोजगारीमा छन् ।					
जलवायूको अवस्था	उपोष्ण र समशितोष्ण					
जलवायू परिवर्तनको प्रभाव	<ul style="list-style-type: none"> गर्मीको अवधी ३ महिना लम्बिएर भाद्र को अन्तिम साता सम्म पनी गर्मी नै महशुस हुनथालेको जाडोको अवधी २ महिना घटेर मंसिरको तेस्रो हप्ता देखि मात्र अर्थात कुल ४ महिना जाडो को अवधि रहने गरेको मनसुन वर्षा पनि २ हप्ता ढिलो हुने गरेको र हिउदे वर्षाको मात्रा घटेको बर्षातको अवधि कम भएको तर वर्षा हुँदा एकै पटक ठूलो वर्षा हुन गई कम समयमा वर्षाको मात्रा बढि भएको पाइएको छ जसले बाढि पहिरो तथा नदि कटानको समस्या पटक पटक दोहोरिएर आउन थालेको यसै प्रकार हिउदे वर्षाको अवधि १ महिना घटेको पाइन्छ जसले खडेरीलाई प्रसय दिएको । बढ्दो खडेरीका कारण मानीस र पशुपक्षीमा महामारी रोगको मात्रा बढेको हिउदमा पानीका मुहानहरु सुक्न थालेको । 					
मुख्य जोखिम	भुक्ष्य, खडेरी, पानीको मुहान सुक्न, महामारी रोग फैलनु तथा वाढि पैद्धोको जोखिम					
संकटासन्न वडा	अतिउच्च (V4)	उच्च (V3)	मध्यम (V2)	न्यून (V1)		
	तामाङ्ग टोल, भीरमान्मा, आले टोल लगायतका वस्तीहरु	रिठागाउँ टोल, आले टोल, काफलगैरा, भीरमान्मा लगायतका वस्तीहरु	चापागाउँ टोल, काप्राकोट टोल लगायतका वस्तीहरु	चापागाउँ टोल, काप्राकोट टोल लगायतका वस्तीहरु		
संकटासन्न घरधुरी	अतिउच्च (V4)	उच्च (V3)	मध्यम (V2)	न्यून (V1)		
घरधुरी	७१	४५३	९	५		
प्रतिशत	१२	८५	२	१		
योजनाको परिकल्पना	<ul style="list-style-type: none"> मुहान संरक्षणका कार्यक्रम कार्यान्वयनवाट सिंचाईको अवस्थामा सुधार भै कृषि उत्पादन बढ्दि भएको हुनेछ 					

	<ul style="list-style-type: none"> अनुकूलनका कार्यक्रमबाट वन डेलो नियन्त्रण र दिगो वन व्यवस्थापन भै जैविक विविधताको संरक्षण भएको हुनेछ । वाढि पैहो, भू क्षय जस्ता प्राकृतिक प्रकोपको न्यूनीकरण भै भौतीक पूर्वाधार संरक्षीत हुनेछन् । अनुकूलन योजनाको कार्यान्वयनबाट जनचेतनामा बढ्दि भै महामारी रोग मुक्त क्षेत्र वन्नेछ । बैकल्पीक रोजगारी तथा अन्य अवसरबाट जिविकोपार्जनमा सुधार भै अनुकूलन क्षमतामा अभिवृद्धि हुनेछ भौतीक पूर्वाधारमा सुधार भै समुदायकै अनुकूलन क्षमतामा सुधार हुनेछ । 																																																				
कार्ययोजनाको प्राथमिकतामा परेका अनुकूलनका कार्यहरू	<ul style="list-style-type: none"> वृक्षारोपण तार जाली र तटबन्धन वृक्षारोपण मुहान संरक्षण सहकारी संस्था परिचालन र व्यवसायिक योजना निर्माण 																																																				
योजनाको अवधी	३ वर्ष (आ.व. ०७५/७६ देखि आ.व. २०७७/७८ सम्म)																																																				
विषयगत क्षेत्र अनुसार अनुमानित बार्षिक बजेट	<table border="1"> <thead> <tr> <th rowspan="2">क्र.सं</th> <th rowspan="2">विषयगत क्षेत्र</th> <th colspan="4">अनुमानित बजेट रु. हजारमा</th> </tr> <tr> <th>पहिलो वर्ष</th> <th>दोश्रो वर्ष</th> <th>तेश्रो वर्ष</th> <th>जम्मा</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>१</td> <td>कृषि तथा खाद्य सुरक्षा</td> <td>८००</td> <td>९००</td> <td>८००</td> <td>२५००</td> </tr> <tr> <td>२</td> <td>जलस्रोत तथा ऊर्जा</td> <td>१००</td> <td>२००</td> <td>२००</td> <td>५००</td> </tr> <tr> <td>३</td> <td>जलवायू उत्पन्न प्रकोप नियन्त्रण</td> <td>११००</td> <td>११००</td> <td>११००</td> <td>३३००</td> </tr> <tr> <td>४</td> <td>वृक्षारोपण तथा वन तथा जैविक विविधता</td> <td>२०००</td> <td>२१००</td> <td>२२००</td> <td>६३००</td> </tr> <tr> <td>७</td> <td>आय अर्जन तथा शिपमूलक क्रियाकलाप</td> <td>९००</td> <td>८००</td> <td>८००</td> <td>२५००</td> </tr> <tr> <td>८</td> <td>क्षमता विकास</td> <td>८००</td> <td>९००</td> <td>८००</td> <td>२५००</td> </tr> <tr> <td></td> <td>कूल बजेट</td> <td>६२९४</td> <td>१०४२५</td> <td>७५१८</td> <td>२४२३७</td> </tr> </tbody> </table>	क्र.सं	विषयगत क्षेत्र	अनुमानित बजेट रु. हजारमा				पहिलो वर्ष	दोश्रो वर्ष	तेश्रो वर्ष	जम्मा	१	कृषि तथा खाद्य सुरक्षा	८००	९००	८००	२५००	२	जलस्रोत तथा ऊर्जा	१००	२००	२००	५००	३	जलवायू उत्पन्न प्रकोप नियन्त्रण	११००	११००	११००	३३००	४	वृक्षारोपण तथा वन तथा जैविक विविधता	२०००	२१००	२२००	६३००	७	आय अर्जन तथा शिपमूलक क्रियाकलाप	९००	८००	८००	२५००	८	क्षमता विकास	८००	९००	८००	२५००		कूल बजेट	६२९४	१०४२५	७५१८	२४२३७
क्र.सं	विषयगत क्षेत्र			अनुमानित बजेट रु. हजारमा																																																	
		पहिलो वर्ष	दोश्रो वर्ष	तेश्रो वर्ष	जम्मा																																																
१	कृषि तथा खाद्य सुरक्षा	८००	९००	८००	२५००																																																
२	जलस्रोत तथा ऊर्जा	१००	२००	२००	५००																																																
३	जलवायू उत्पन्न प्रकोप नियन्त्रण	११००	११००	११००	३३००																																																
४	वृक्षारोपण तथा वन तथा जैविक विविधता	२०००	२१००	२२००	६३००																																																
७	आय अर्जन तथा शिपमूलक क्रियाकलाप	९००	८००	८००	२५००																																																
८	क्षमता विकास	८००	९००	८००	२५००																																																
	कूल बजेट	६२९४	१०४२५	७५१८	२४२३७																																																
योजना कार्यान्वयनमा सहयोग गर्ने	चामुण्डा विन्द्रासैनी गाउपालीका, वडा कार्यालय, जिल्ला समन्वय समिति, कृषि विकास कार्यालय, पशुसेवा कार्यालय, वन कार्यालय, भू -संरक्षण कार्यालय, जिल्ला प्रशासन कार्यालय, साना किसानका लागि अनुकूलन आयोजना, सामुदायिक वन उपभोक्ता																																																				

सम्बन्धित निकाय	समूहहरु, जिल्लामा क्रियाशिल अन्य सरकारी तथा गैर सरकारी संस्थाहरु, इत्यादि ।
लैंगिक तथा सामाजिक समावेशीकरण	साविकका वडा स्तरको तथ्याङ्क संकलन गरी विभिन्न क्रियाकलाप तथा कार्यक्रमहरुमा लैंगिक तथा सामाजिक समावेशीकरणलाई ध्यानमा राखी कार्य योजना निर्माण गरिएको ।
योजना समायोजन	विस्तृत छलफलबाट तयार गरिएको यस अनुकूलन कार्ययोजनालाई नेपाल सरकारको ७ चरणको स्थानिय योजना तर्जुमा प्रक्रिया अन्तरगत वडास्तरीय यो जना प्राथमिकरण बैठक, बजेट तथा कार्यक्रम तर्जुमा समिति, गाउँ कार्यपालिकाको बैठक हुदै गाउँ सभाको बैठकबाट अनुमोदन गरिने छ ।
योजना कार्यान्वयन	स्थानीय अनुकूलन योजनाका प्राथमिकताहरूलाई वडास्तरीय योजना प्राथमिकरण बैठक स्थानीय विकास योजनामा समायोजन गर्दै एकिकृत योजना तर्जुमा प्रणालीबाट गाउँ सभाको बैठकमा निर्णय गरि कार्यान्वयन हुनेछ ।
अनुगमन तथा मूल्यांकन	समुदाय तहमा क्रियाकलापहरुको, वडा तहमा प्रक्रिया र प्रगतिहरु र गाउँपालिका तथा जिल्ला तहमा नतिजा तथा उपलब्धीहरुको विभिन्न वार्षिक समिक्षा, अर्धवार्षिक समिक्षा, फिल्ड अनुगमन आदिको माध्यमबाट अनुगमन तथा मूल्यांकन गरिनेछ ।
क्षमता विकास	विभिन्न तहमा जलवायु परिवर्तन सम्बन्धी सचेतना तथा अभिमुखीकरण तालिमहरु, कृषि तथा पशुपालन सम्बन्धी तालिम, स्वास्थ्य सम्बन्धी तालिम, सीपमूलक तालिम, इत्यादि दिइनेछ ।

विषय सुची	पेज
केही संक्षिप्त रूप र त्यसको विस्तृतिकरण	4
केही प्रमुख शब्दार्थ	5
सारांश	7
परिच्छेद १: परिचय	15
१.१ स्थानीय अनुकूलन योजनाको औचित्य	15
१.२ सुदृढ स्थानीय अनुकूलन योजनाको अवधारणा र मान्यता	16
१.३ स्थानीय अनुकूलन योजनाको उद्देश्य	16
परिच्छेद २: पादुका रामघाट उपजलाधार क्षेत्रको विवरण.....	19
२.१ परिचय	19
२.१.१ पादुका रामघाट उपजलाधार क्षेत्र.....	20
पादुका रामघाट उपजलाधार क्षेत्र.....	20
२.१.२ भू उपयोग परिवर्तन	22
२.१.३ भू क्षय तथा पैद्धोको अवस्था	23
२.१.४ सामुदायिक वनको अवस्था	23
२.१.५ सामाजिक आर्थिक अवस्था विष्लेषण	24
परिच्छेद ३ : चामुण्डा विन्द्रासैनी नगरपालीका तथा वडा नं. १ सम्बन्धी विवरण	26
३.१ परिचय	26
३.२ भौगोलिक अवस्था	27
३.३ सामाजिक अवस्था	27
३.४ स्रोतको अवस्था	28
३.५ जलवायूको अवस्था.....	28
परिच्छेद ४: स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना सुदृढिकरणका प्रयास तथा प्रकृयाहरु.....	30
४.१ जलवायु परिवर्तन सचेतीकरण	32
४.२ भौगोलिक सूचना प्रणालीवाट प्राप्त तथ्याङ्क विष्लेषण	32
४.२.१ वडाको भू उपयोग नक्सा (२०१६).....	32
४.२.२ वन विनाश नक्सा	33
४.२.३ वडामा रहेका नदि, खोला तथा तिनका जलाधारको विवरण	34
४.२.४ भू-क्षय (soil erosion) प्रभावीत क्षेत्रको नक्सा	35

४.२.५ पहिरो र भुक्त्य जोखिम नक्सा	36
४.३ जलवायु संकटासन्तता र अनुकूलन मुल्यांकन	37
४.३.१ जलवायु सम्बन्धी ऐतीहासिक घटनाक्रम	38
४.३.२ जलवायु परिवर्तनको अवस्था -मौसमी पात्रो	40
४.३.३ वडाको प्रकोपको अवस्था	41
४.३.४ प्रकोपको जोडागत स्तरिकरण	42
४.३.५ प्रकोप,उत्पन्न समस्याहरु र समस्याहरुको प्राथमिकिकरण तथा मुल्यांकन	43
४.३.५.१ खडेरी	43
४.३.५.२ पानीको मुहान सुक्नु	44
४.३.५.३ वाढी पैद्धो	44
४.३.५.४ भु-क्षय	44
४.३.५.५ कृषिवालीमा रोग	45
४.३.५.६ जैविक विविधताको ह्लास	45
४.३.५.७ पशु रोग	45
४.३.५.८ महामारी रोगव्याधी	46
४.३.५.९ हावाहुरी	46
४.३.५.१० असिना	46
४.३.५.११ वन डेलो	46
४.३.५.१२ चट्याड	47
४.३.६ प्रकोप तथा जोखीमका आधारमा वस्तीहरुको स्तरिकरण	47
४.३.७ संकटासन्त घरधूरी तथा वर्ग समूदाय पहिचान	48
४.३.८ जिविकोपार्जनका स्रोतहरु	52
४.३.९ जलवायु परिवर्तनले जिविकोपार्जनमा परेको असर	53
४.३.१० जलवायु परिवर्तन प्रकोपका आधारमा वर्ग,लिङ्ग,समूह,जातजातीमा परेको प्रभावको प्राथमिकिकरण	54
४.४ अनुकूलन योजनाको परिकल्पना	55
४.५ सेवा प्रदायक संस्थाको विव्लेषण	56
४.६ अनुकूलन योजनाको प्राथमिकीकरण	58
४.७ अनुकूलन क्षमताको आकलन	61
४.८ नियमित विकाश योजना प्रक्रियामा स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजनाको समायोजन	62
४.९ स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजनाको कार्यान्वयन	62
४.१० स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजनाको प्रगति अनुगमन तथा मुल्याङ्कन	63

४.११ स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना कार्यान्वयन गर्दा लैरीक र सामाजीक मुद्दा सम्बोधन	63
४.१२ स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना तर्जुमा.....	64
सन्दर्भ सामग्री.....	70
अनुसुचीहरु	71
२. संकटासन्न घरधुरीहरुको विवरण	75

परिच्छेद १: परिचय

१.१ स्थानीय अनुकूलन योजनाको औचित्य

जलवायु परिवर्तनले पृथ्वीमा सम्पूर्ण स्थानको जलवायु, मौसम र वातावरण एकनासको नभइ निरन्तर रूपमा परिवर्तन भैरहेको छ । यसरी जलवायु, मौसम र वातापरण परिवर्तन हुनुमा पृथ्वीका आफ्नै आन्तरीक कारण र मानव कृयाकलाप बाट उत्पन्न कारणहरु प्रमुख छन् । मानव कृयाकलाप बाट उत्पन्न कारणहरु वन विनास, औद्योगिक प्रदुषण, डेढेलो र कृषिमा उत्पादनमा प्रयोग भएको बिषादी आदी कारणहरुले जलवायु परिवर्तन हुन गई स्थानीय स्तरमा विभिन्न किसिमका प्रकोपहरु उत्पन्न हुने गर्दछन् । जलवायु परिवर्तनले उत्पन्न समस्याहरुले विपन्न र प्राकृतिक साधन श्रोतमा आधारित रहने मानव समुदायलाई बढी प्रभावित पार्दछ किनकि सम्पन्न समुदायले प्रतिकुल मौसमलाई पनि आफु अनुकुल बनाउन सक्छ र अनुकुल बनाउन हर हमेसा प्रयत्नरत रहन्छ । जलवायु परिवर्तनको प्रमुख कारण वायुमण्डलमा CO₂ कार्बनडाईअक्साईड तह निर्माण गर्ने तथा पृथ्वीलाई हारित गृहका रूपमा विकास गर्ने विश्वका विकसित राष्ट्रहरु जसले आफ्ना कलकारखानाहरु मार्फत वायुमण्डलमा हारितगृह र्यास उत्सर्जन गर्दछन् र पृथ्वीलाई हारितगृहका रूपमा स्थापित गर्दछन् यसको परिणाम स्वरूप पृथ्वी तात्त्वे प्रकृया दिनप्रतिदिन बढ़दो छ । पृथ्वीको जलवायु तथा मौसममा दिन प्रतिदिन परिवर्तन हुदै गैरहेको छ । हाम्रो जस्तो गरीब मुलक मानव समुदाय जुन प्राकृतिक स्रोत र साधनमा मात्र निर्भर छ । यस्तो समुदायलाई परिवर्तको अनुकुलन रहि स्थानीय स्तरमा जिविकोपार्जन देखि विकासका आधारहरु तयार गर्ने योजना तयार गर्न सहयोग र सक्षमता प्रदान गरिनु पर्ने आवश्यकता देखिन्छ । यसको लागि विगत केहि वर्षहरुदेखी विषेश गरी सन् २०१० मा राष्ट्रिय अनुकुलन कार्ययोजना (NAPA) र सन् २०११ मा जलवायु परिवर्तन निती पारीत गरी लागु गरिसकेपछि नेपालमा समेत स्थानीय अनुकुलनका कार्यक्रमहरु सञ्चालन भैरहेका छन् । यस दैलेख जिल्लामा २०७० साल देखि वहुसरोकारवाला वन कार्यक्रम (Multistakeholder Forestry Program-MSFP) तथा राष्ट्रिय जलवायु परिवर्तन अनुकुलन सहयोग कार्यक्रम (National Climate Change Support Program-NCCSP) जस्ता द्विपक्षीय र बहुपक्षीय विकास कार्यक्रम लागु भै अनुकुलनका प्रयासहरु भैरहेका छन् । यसै सन्दर्भमा कृषि विकासका लागी अन्तरराष्ट्रिय कोष (IFAD) को आर्थिक तथा प्राविधिक सहयोगमा नेपाल सरकार, वन तथा वातावरण मन्त्रालय अन्तरगत पहाडि साना किसानका लागी अनुकुलन कार्यक्रम (ASHA) सन् २०१५ देखि आगामी सन् २०२१ सम्म सञ्चालन भैरहेको र उक्त कार्यक्रमले दैलेख जिल्लामा समेत स्थानिय अनुकुलन योजना तयार गरि कार्यान्वयनमा स्थानीय सरकारलाई सहयोग गर्न नेपाल सरकारबाट स्विकृत स्थानीय अनुकुलन कार्ययोजना खाका (लापा संरचना) अनुसारका विधि तथा प्रक्रियाहरु साथै पहाडी साना किसानका लागि अनुकुलन आयोजनाद्वारा निर्माण गरिएको सुदृढ लापा मार्गदर्शनका प्रावधानहरुलाई अवलम्बन गरी वडा कार्यालयको अगुवाईमा वडाका प्रतिनिधि, साबिकको वडा नागरिक मञ्च, नागरिक सचेतना केन्द्र, शिक्षक, समाजसेवी, राजनैतिक दलका प्रतिनिधि, स्थानिय विषयगत कार्यालयहरुका कर्मचारीहरु, गरिब, महिला, दलित, जनजाति तथा पछाडी परेका वर्ग लगायत अन्य बुद्धिजीविहरुको सहभागितामा यो स्थानीय अनुकुलन कार्ययोजना तयार गरिएको छ । यो अनुकुलन कार्ययोजना तयार गर्दा मुख्य गरी भू-सूचना प्रणालीमा आधारीत जोखिम विश्लेषण (GIS Based Vulnerability Analysis) र सहभागीतामुलक अवस्था विस्तृत विश्लेषण (Participatory Scenario Development) गरी समुदायमा छलफल गरि यस कार्ययोजनालाई अन्तिम रूप दिइएको हुनाले यो

स्थानीय जनताको भावना र प्राविधीक रूपमा समेत प्रभावकारी भएकोले यसको कार्यान्वयनबाट यस क्षेत्रमा जलवायु परिवर्तन जन्य जोखिम न्यूनीकरण हुने विश्वास लिईएको छ ।

१.२ सुदृढ स्थानीय अनुकूलन योजनाको अवधारणा र मान्यता

जलवायु परिवर्तनका कारण नेपालका खासगरी पहाडी तथा उच्च पहाडी जिल्लाहरूका साना किसानहरूलाई पर्ने असर तथा प्रभावहरू क्रमशः बढिरहेको अवस्था छ । जीविकोपार्जनका साधनहरूमा असर, मानव तथा पशु स्वास्थ्यमा प्रतिकुल प्रभाव, वनजंगलको विनाश, खडेरी, पानीका मुहानहरू सुक्ने क्रम बढ्नु आदिको कारण स्थानीय स्तरमा जलवायु परिवर्तनका प्रष्ट असरहरू महशुस गरिएका छन् । भौगोलिक सूचनाहरूको विश्लेषण तथा जनताहरूसंग प्रत्यक्ष छलफल गर्दा समेत यस्ता जलवायुका असरहरू प्रष्ट रूपमा देखिएका छन् । यस परिवेशमा पहाडि साना किसानका लागी अनुकूलन आयोजनाको जिल्लामा भएको जलवायु परिवर्तनका संकटासन्ता पहिचान गर्ने, संवेदनशीलता विश्लेषण गर्ने र प्रकोपहरूको क्षेत्र तथा प्रभावित समुदाय पहिचान गरी ती पक्षहरूलाई संबोधन गर्ने गरी साविकमा तयार भएको अनुकूलन योजना परिमार्जन गरी यो कार्ययोजना तयार गरिएको छ । जलवायु परिवर्तनका यस्ता असर तथा प्रभावहरू कुनै प्रशासनिक सीमामा सीमित नहुने र माथिल्लो तटीय तथा तल्लो तटीय क्षेत्रसंग प्रत्यक्ष सम्बन्ध रहने हुंदा माथिल्लोतटीय तथा तल्लोतटीय जलवायुजन्य असर न्यूनीकरण गर्दे अनुकूलनका प्रभावकारी उपायहरूको पहिचान तथा प्राथमिकीकरण गरी पर्यावरणीय प्रणालीको दीगो विकास गर्ने माथिल्लो तथा तल्लो तटीय क्षेत्रका जलवायुजन्य असरहरूको अवस्था विश्लेषण गर्नुपर्ने आवश्यकता औल्याएको छ । त्यसैले वर्तमान तथा भविष्यमा आउन सक्ने जलवायुजन्य प्रकोप र यसबाट सामाजिक तथा आर्थिक पक्ष र विकासका कार्य क्रममा पर्न सक्ने चुनौतीलाई सहभागितात्मक परिदृश्य विकासको माध्यमबाट प्रभावकारी अनुकूलन उपायहरूको पहिचान तथा प्राथमिकीकरण गरी वातावरण तथा पर्यावरणीय प्रणालीको दीगो विकासमा सुनिश्चता ल्याउन जरुरी हुन्छ । यी पक्षहरूलाई सम्बोधन गर्न पहाडी साना किसानका लागि अनुकूलन आयोजनाले भौगोलिक सूचना प्रणालीमा आधारित उपजलाधार क्षेत्रीय अवस्था विश्लेषण र सहभागितात्मक परिदृश्य विकास विधिलाई स्थानीयस्तरमा अनुकूलन कार्ययोजना तर्जुमा गर्दा एकीकृत गरी अनुकूलन कार्य योजनालाई सुदृढीकरण (Enhanced) गर्ने उद्देश्य लिएकोले यो अनुकूलन योजना तयारी गर्दा यी पक्षहरूलाई विश्लेषण गरी स्थानीयस्तरका महिला, बालबालिका तथा उपेक्षित वर्गहरूको जीवनस्तरमा जलवायुजन्य प्रकोपसँग सामना गर्न अनुकूलित तथा समानुकूलित हुन सघाउ पुर्याउने प्रकारका योजनाहरू तयार गरिएको छ ।

१.३ स्थानीय अनुकूलन योजनाको उद्देश्य

जलवायु परिवर्तनका कारण प्रभावित मानव समुदायहरूको लागि निम्नानुसार कार्यक्रम संचालन गर्ने उद्देश्य राखिएको छ ।

- १) जलवायु परिवर्तनका कारणले जोखिमयुक्त समुदायको पहिचान र प्राथमिकिकरण गर्ने ।
- २) जलवायु परिवर्तनका कारणले जोखिमयुक्त घरधुरी पहिचान गरि प्राथमिकिकरण गर्ने ।
- ३) जलवायु परिवर्तनका जोखिमहरूलाई न्युनिकरण गर्ने कार्यक्रम पहिचान गरि कार्यान्वयन गर्ने ।

३) जलवायु परिवर्तनबाट प्रभावित समुदायको जिविकोपार्जन तथा आयआर्जनका कार्यक्रमहरूलाई सहयोग गर्ने ।

४) जलवायु परिवर्तनसंग अनुकूलन हुने गरी स्थानिय स्तरका योजनाहरू निर्माण गरी कार्यान्वयन गर्न सम्बन्धित सरोकारवालाहरूको समन्वयमा गाउँपालीकालाई लाई सहयोग गर्ने ।

माथि उल्लेखित उद्देश्यहरू प्राप्तीको लागि पहाडि साना किसानका लागी अनुकूलन कार्यक्रम र गाउँ पालीकाको समन्वयमा स्थानिय समुदायको दैनिक जिवन संग प्रत्यक्ष सम्बन्ध राख्ने निम्न क्षेत्रहरूसंग सम्बन्धित रहि कार्यक्रमको योजनाहरू बनाएको छ ।

१) जलवायु परिवर्तनका जोखिमहरूलाई न्युनिकरण गर्ने प्रयासहरू सबै संघसंस्था संग साझेदारी कार्यक्रम

२) जलवायु परिवर्तनका संग स्थानिय समुदायलाई अनुकूलतामा रूपान्तरण गर्न जिविकोपार्जन, आयआर्जन लगायत स्थानिय स्तरमा निर्माण गरिएका अनुकूलन योजना सम्पन्न गर्न आर्थिक र प्राविधिक सहयोग गर्ने ।

४) जलवायु परिवर्तनका कारण उत्पन्न प्रकोपबाट प्रभावित समुदायहरूको पानीका मुहान संरक्षण, तटबन्धन, वृक्षारोपण, बाढी पैद्धो रोकथाम तथा नियन्त्रणका कार्यक्रम र जिविकोपार्जन तथा आयआर्जनका कार्यमा आर्थिक र प्राविधिक सहयोग गर्ने ।

यस स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना मुख्य रूपमा भौगोलिक सूचना प्रणाली (GIS) को विधि तथा सहभागितात्मक ग्रामिण लेखाजोखाबाट गरिएको साविकको गा.वि.स.को संकटासन्ताविश्लेषण र विद्यमान परिवेशमा आधारित रहेको छ । जलवायु परिवर्तनसंग संवेदनशिल रहेको र ग्रामीण जीविकोपार्जन कृषि तथा खाद्य सुरक्षा, वन तथा जैविक विविधता, जलश्रोत तथा ऊर्जा, जलवायुजन्य प्रकोप र ग्रामीण पूर्वाधार जस्ता क्षेत्रहरूमा आधारित रहेको कारण यस कार्य योजना तयार गर्दा समग्र साविकको गा.वि.स. तथा साविकको वडाहरू तथा घरधुरी तहका संकटासन्ताको विश्लेषण र ती संकटासन्न क्षेत्र एवं वर्गहरूको अनुकूलन क्षमता अभिवृद्धि गर्न विशेष रूपमा ध्यान दिईएको छ । कार्ययोजनामा जलवायु परिवर्तनबाट सिर्जित प्रकोप तथा जोखिमहरूबाट प्रमुख रूपमा प्रभावित हुने सामाजिक समूह विशेष गरी महिला, वालवालिका तथा वृद्ध-वृद्धामा पार्ने असर तथा प्रभावहरू विश्लेषण गर्दै उनीहरू मैत्री कार्यक्रमहरू राखिएका छन् । यसरी नै संकटासन्न क्षेत्र र घरधुरीहरूलाई अति आवश्यक र तत्कालै कार्यान्वयन गर्नु पर्ने अनुकूलनका कार्यहरूलाई उच्च प्राथमिकतामा राखि उनीहरूलाई लक्षित हुने र थप रोजगारीको सृजना गर्ने कार्यक्रमहरू समावेश गरिएका छन् । यसका साथै लैगिंक तथा समावेशीकरणका मुद्दाहरूलाई विशेष ध्यान दिई कार्यान्वयन गर्न र महिलाहरूको कार्यबोझलाई न्यून गर्न र स्वास्थ्य सुधारमा सहयोग पुग्ने विभिन्न प्रविधिहरू उच्च प्राथमिकतामा राखिएका छन् । यसका अतिरिक्त स्थानीय विपद् तथा जोखिम व्यवस्थापनको योजनालाई पनि परिपुरक हुने अनुकूलनका कार्यहरू पनि योजनामा रहेका छन् । यस योजना साविकको गा.वि.स तहमा रहेका वडा नागरिक मञ्चका प्रतिनिधिहरू, महिला तथा संकटासन्न घरधुरीहरू, राजनैतिक दलहरूको सहभागितामा तयार गरिएको हुँदा यसमा स्थानीय प्राथमिकताहरूले स्थान पाएका छन् । साथै स्थानीय अनुकूलनको राष्ट्रिय संरचनाका चरणहरू र त्यसले सिफारिश गरेका सहभागितात्मक विधिहरूमा केन्द्रित रही योजना तयार गएको हुँदा संकटासन्न क्षेत्र र घरधुरीहरूले लाभ पाउने सुनिश्चत छ । यसैकारण यस अनुकूलन कार्ययोजनाले ती संकटासन्न वर्ग र क्षेत्रहरूको अनुकूलन क्षमता अभिवृद्धि गर्न सहयोग पुऱ्याउने मान्यता राख्दछ ।

परिच्छेद २: पादुका रामघाट उपजलाधार क्षेत्रको विवरण

२.१ परिचय

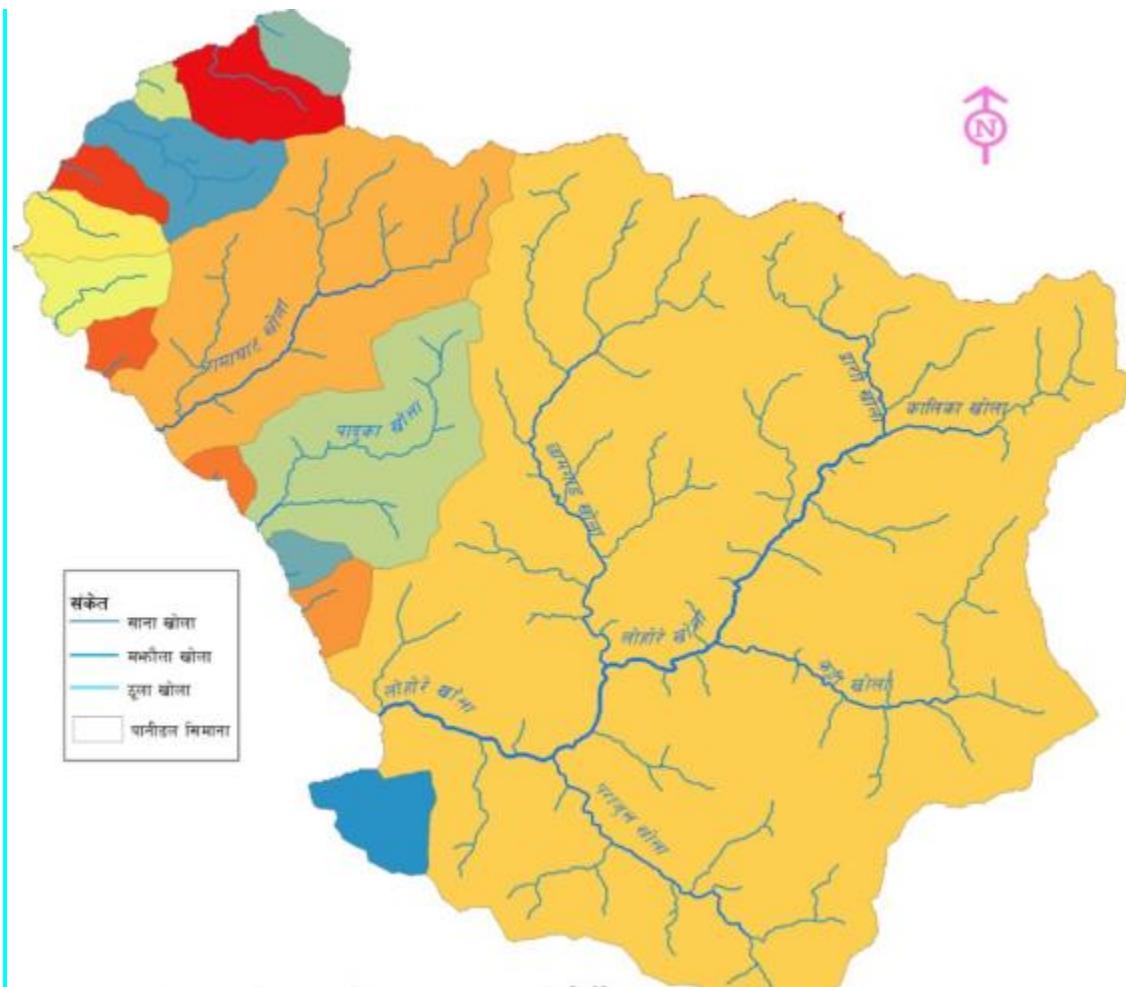
दैलेख जिल्ला मध्यपश्चिमाञ्चल विकास क्षेत्र अन्तर्गत भेरी अञ्चलमा पर्ने पहाडी जिल्ला हो । यस जिल्लाको नाम “दैलेख” कसरी रहन गयो भन्ने सम्बन्धमा विभिन्न किंवदन्ती प्रचलित छन् । पौराणिक कालमा दधिची नाम गरेका एक जना ऋषिले यस क्षेत्रमा तपस्या गरी बसेकाले उनै महर्षी को नामबाट दधिची लेक भन्न थालियो र कालान्तरमा त्यहि नाम अपभ्रंश हुदै दैलेख रहनगएको भन्ने एक कथन छ । अर्को जनश्रुती अनुसार पौराणिक कालमा यो क्षेत्र देवताहरुको बासस्थान भएकोले देवलोकबाट दैलेख हुन पुगेको भन्ने भनाई छ । यसै गरी अर्को एक पौराणिक कथन अनुसार जिल्लामा प्राचिन समयमा प्रशस्त वनक्षेत्र थियो र लेकहरुमा धेरै गाई भैसी पाल्ने गरिन्थ्यो । दूध, दही प्रशस्त पाइने हुनाले यसको नाम “दहिलेक” भएको र समय अन्तरालमा यस नामको अपभ्रंश हुदै दैलेख रहन गएको हो भन्ने पनि गरिन्छ (जिविस-२०७२) ।

प्राचीन र मध्यकालिन समयमा हालको दैलेख जिल्ला दुल्लु र बेलासपुर गरी दुई राज्यमा विभाजित थियो । ई.सं. १७८९ मा नेपाल एकिकरण अभियानको शिलसिलामा बहादुर शाहबाट यी दुई राज्यहरुको एकिकरण गरेको तथ्य ऐतिहासिक वर्णनहरुमा पाइन्छ । दैलेख जिल्ला सदरमुकामस्थित पुरानो बजारमा रहेका ठुला ठुला कुँदिएका पत्थरले वनेको प्रसिद्ध कोतगढी युद्ध किल्लाको रूपमा निर्माण गरिएको विश्वास गरिन्छ । विभिन्न स्थानमा रहेका मन्दिर, देवल, किर्ती खम्बा, शिलालेख आदिमा यहाँको ऐतिहासिक जानकारी पाउन सकिन्छ ।

यसरी विकास हुदै आएको दैलेख जिल्ला राजनैतीक परिवर्तन संगै विभिन्न अवस्थामा रहि विकास हुदै गएको छ । जिल्लाको समग्र विकास गर्न वि.सं २०२० सालमा सरकार बाट उपलब्ध गराईने सेवा तथा सुविधामा सबैको पहुच पुर्याउन र सबै क्षेत्रमा समानरूपमा विकास गर्न गाउँहरुलाई विभिन्न गाउँ पंचायत नामाकरण गर्ने र सिमा विभाजन गर्ने कामको सुरुवात भएको पाईन्छ । यसरी सिमा विभाजन हुँदा विभिन्न ३९ गा.वि.स. र २ नगरपालीकामा विभाजन भै सेवा प्रवाह गरिएको पाईन्छ । त्यस पछि नेपालमा संघियता कार्यान्वयनमा आईसकेपछि राज्यको पुन संरचना हुँदा यो जिल्लालाई सात वटा गाऊपालीका र ४ वटा नगरपालीकामा विभाजन गरि २०७४ सालमा राज्य पुनः संरचना गरिएको पाईन्छ । तथापि यस्ता राजनैतीक विभाजनले जलवायू परिवर्तन जन्य जोखिमलाई सिमित गर्न नसक्ने अवस्था आकलन गरी जलाधारको आधारमा जिल्लालाई वर्गीकरण गर्दा यो जिल्लामा विभिन्न ३७ वटा साना ठुला खोला पाईने भए पनी यो जिल्लालाई प्रमुख रूपमा तिन वटा जलाधार क्षेत्रमा विभाजन गर्न सकिन्छ । रामघाट खोला, पादुका खोला र लोहोरे खोला मुख्य जलाधार क्षेत्र हुन ।

पादुका रामघाट उपजलाधार क्षेत्र विभिन्न उपजलाधार क्षेत्रहरुजस्तै महत्वपूर्ण उप-जलाधार क्षेत्र हो । पादुका रामघाट उपजलाधार क्षेत्र २८ डिग्री ५०' २४" देखि २८ डिग्री ५०' १४" देखि २९ डिग्री २' २" उत्तरी अक्षांस र ८१ डिग्री १५' १२" देखि ८१ डिग्री ३९' ३६" पूर्वी देशान्तर सम्म फैलिएर १८६ वर्ग किलोमिटर क्षेत्रफल आगटेको छ । यस पादुका रामघाट उपजलाधार क्षेत्रमा साविकका १० वटा गाऊ विकास समितीहरु क्रमशः भैरिकालिकास्थान, विसल्ला, चामुण्डा, बदलामाजि, दुल्लु, जम्बुकाध, कुशापानी, लाटि विन्द्राशैनी, बादलमाजि, नेपा र पादुकास्थान गाविस रहेका छन् ।

नक्सा १: दैलेख जिल्लामा रहेका उपजलाधार क्षेत्रहरु

स्रोत : जिविस २०७२ *SRTM DEM, USGS 2012*

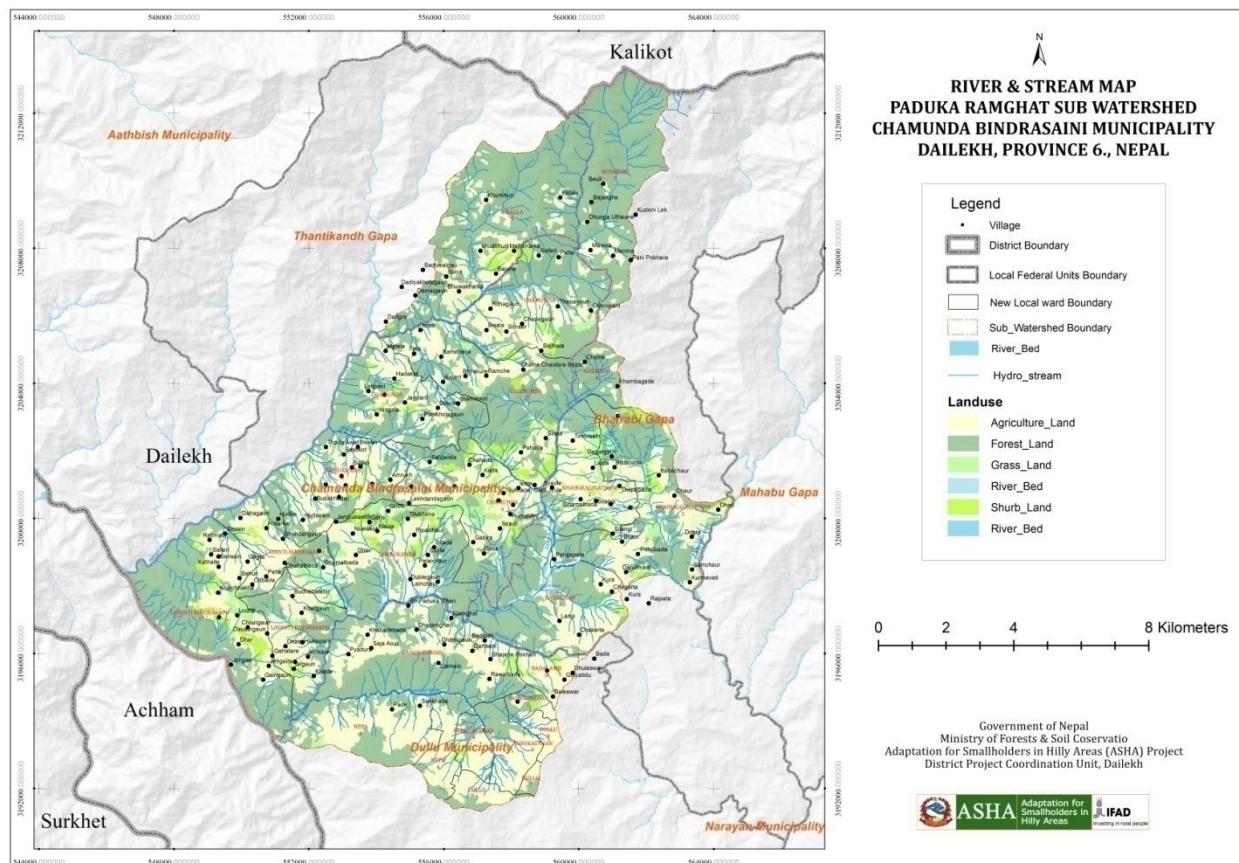
२.१.१ पादुका रामधाट उपजलाधार क्षेत्र

पादुका रामधाट उपजलाधार क्षेत्र

पादुका रामधाट उपजलाधार क्षेत्रमा साविकका दश वटा गाउँ विकास समितिहरु क्रमशः भैरिकालिकास्थान, विसल्ला, चामुण्डा, बदलामाजि, दुल्लु, जम्बुकाध, कुशापानी, लाटि विन्द्राशैनी, बादलमाजि, नेपा र पादुकास्थान गाविस रहेका छन्। यी गाविसहरुको सिमाना डाँडाहरु तथा खोलाले छुट्याएको छ र यी सबै साविकका गाविसहरुको पानीको निकास पादुका खोला तथा अन्य हुँदै

गईरहेको देखिन्छ । पादुका रामघाटको उपजलाधार क्षेत्रमा साना खोलाहरु जस्तै भैरवी, खोतखोला, नेपागाड, रसाइ खोला, सरम खोला, बुडाखोला र सरमखोला मिसिएर ठूलो उपजलाधार क्षेत्र वन्दछ । पहाडी साना किसानका लागि अनुकूलन आयोजना (दैलेख) बाट उपलब्ध भएको तथ्यांक अनुसार पादुका रामघाटमा सबैभन्दा बढी करिब १५९९ हेक्टर वनक्षेत्र रहेको देखिन्छ (ASHA, 2018; page 15) । यहाँको साविकको गाविस चामुण्डा अन्तर्गत साविकको वार्ड १ तथा ९ हो । भूउपयोगिताको पक्षबाट विश्लेषण गर्दा समग्रमा वनक्षेत्र सबैभन्दा बढी रहेको छ जसले ५२ प्रतिशत भन्दा बढी भूभाग ओगटेको छ । त्यसैगरी कृषि जमीन ४१ प्रतिशत, झाडी, घाँसेमैदान तथा बुट्यान क्षेत्रले ६ प्रतिशत भूभाग ओगटेको देखिन्छ तथा खोलानालाले बाँकी १ प्रतिशत भूभाग क्षेत्र ओगटेको छ ।

नक्सा २: पादुका रामघाट उप-जलाधार क्षेत्रका नदीहरु

२.१.२ भू उपयोग परिवर्तन

पादुका रामघाट उप जलाधार क्षेत्रको विगत २० वर्षको भूउपयोगको स्थिती विस्लेषण हेर्दा यस उपजलाधार क्षेत्रमा वन क्षेत्र तथा वाँझो जमिनको क्षेत्र बढ्दै गैरहेको देखिन्छ भने कृषि क्षेत्र तथा अन्य क्षेत्रहरु क्रमशः घटिरहेको देखिन्छ । यसरी हेर्दा पछिल्ला दिनहरुमा वन संरक्षण प्रति जनताको बढ्दो चासो र सामुदायीक वन उपभोक्ता समुह मार्फत भएको निरन्तर प्रयास स्वरूप भाडि तथा चरणक्षेत्रहरु क्रमशः वन क्षेत्रमा परिणत भैरहेको देखिन्छ । यसबाट जलाधार क्षेत्रमा सकारात्मक प्रभाव परि जलाधार व्यवस्थापनमा सहयोग पुग्न सक्छ तथापी बढ्दो वसाई सराई तथा अन्य कारणले गर्दा कृषि क्षेत्रमा निरन्तरको छास र वाँझो जमिनको बढोत्तरी स्थानिय जनताको जिविकोपार्जनमा प्रतिकुल प्रभाव आकलन गर्न सकिन्छ ।

तालिका १ मा उल्लेख भए अनुसार यस उपजलाधार क्षेत्रमा सन् १९९६ देखि २००६ सम्मको १० वर्षको अवधीमा २६३८.४५ हेक्टर वन क्षेत्र बढेको छ भने सन् २००६ देखि सन् २०१६ को १० वर्ष अवधिमा थप ६३.७४ हेक्टर क्षेत्र घटेर गएको देखिन्छ । त्यसै गरि कृषि क्षेत्र भने सन् १९९६ देखि २००६ को १० वर्षको अवधिमा जम्मा ७६१.७५ हेक्टरले घटेकोमा अर्को १० वर्ष २००६ देखि २०१६ को अवधिमा पनि १४९.७४ हेक्टरले घटेको देखिन्छ । यसबाट भविश्यमा वन क्षेत्रमा भएको सुधारले जलाधार क्षेत्रमा हुनसक्ने जोखिमहरु व्यवस्थापन गर्न केहि सहजहुने भएपनी कृषि क्षेत्रमा भएको न्यूनताले जिविकोपार्जनमा प्रतिकुल प्रभाव पार्ने सम्भावना छ ।

तालिका १ पादुका रामघाट उप-जलाधार क्षेत्रको भू उपयोग परिवर्तनको अवस्था (क्षेत्र हेक्टरमा)

भू उपयोगको किसिम	१९९६	२००६	२०१६	परिवर्तन १९९६-२००६	परिवर्तन २००६-२०१६	परिवर्तन २००६-२०१६
कृषि क्षेत्र	८३८०.०८	७६१८.३३	७४६८.५९	- ७६१.७५	-१४९.७४	- ९९९.४९
वन क्षेत्र	६९६१.१७	९५९९.६२	९३३५.८८	+ २६३८.४५	-६३.७४	+ २५७४.७१
भाडि क्षेत्र	१७६५.४६	७८५.२६	७९१.३७	- ९३८.२०	+६.११	- ९७४.०९
चरन क्षेत्र	११२२.२१	३३५.९४	५१६.९४	- ७८६.२८	१८१.००	- ६०५.२८
वाँझो क्षेत्र	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००
नदि क्षेत्र	३८०.१७	२६९.९४	२९६.३२	-११०.२३	+ २६.३८	- ८३.८५

स्रोत: ASHA, 2018, page 13

यसरी विगत २० वर्षमा भएको भूउपयोगमा भएको परिवर्तनको अवस्थालाई सुक्ष्म विस्लेषण गर्दा के दर्खिन्छ भने सामुदायिक वन मार्फत स्थानीय सहभागीतामा भएको व्यवस्थापनले वन क्षेत्रमा उल्लेखनिय सकारात्मक परिवर्तन देखापरेको छ भने कृषि क्षेत्र तथा भाडि र चरन क्षेत्रमा भएको कमी जलवायु जन्य प्रकोप जस्तै भूक्षय, कमजोर गङ्गा व्यवस्थापन र बढ्दो भौतीक पूर्वाधारको निर्माणको कारणले भएको हुन सक्छ । अझ त्यसमा पनी वाँझो जमिनको बढ्दो बृद्धि भविश्यको लागी सामाजिक समस्या हुन सक्ने भएकोले कृषि उत्पादनमा आधुनीकीकरण गर्न र वाली विविधीकरण गरी वाँझो जमिनलाई फलफुल तथा डाले घाँस उत्पादनको लागी उपयोग गर्ने नीति यस अनुकूलन योजनामा समावेश गर्न जरुरी छ ।

नक्सा ३ : पादुका रामघाट उपजलाधार क्षेत्रमा सन् १९९६ देखि २०१६ सम्मको दुई दसकको अवधिमा भएको भूउपयोगको परिवर्तनको अवस्था ।

स्रोत : ASHA 2017

२.१.३ भू क्षय तथा पैद्धोको अवस्था

पादुका रामघाट उपजलाधार क्षेत्रको भू-क्षय तथा पैद्धोको अवस्थालाई हेर्दा यस उप-जलाधार क्षेत्रमा जम्मा तीन प्रकारका भू-क्षयको अवस्था रहेको छ । गल्छी, पैद्धो, गेयान वर्गने, सानो खोल्सा तथा सतही माटो वर्गे अवस्था मुख्य रूपमारहेका छन् जुन मुख्यगरी आकाशको पानी खाली र वाँझो जमिनमा पर्दा माटोको सतह वर्गे क्रममा हुने गर्दछ । यसरी माटो वर्गे प्रकृया, माटोको वनावट, जमिनको भिरालोपन, विरुवाले ढाकेको क्षेत्र तथा वर्षाको मात्रामा निर्भर गर्दछ ।

तालिका २ भूक्षयको अवस्था

क्र.सं.	पैद्धो प्रभावित गाविस	क्षेत्र (हेक्टर)	क्षेत्र (प्रतिशत)
१.	बादलमाजि	१२.५७	१८६.१०
२.	भैरिकालिकास्थान	२०.३८	
३.	विसल्ला	१६.८४	
४.	चामुण्डा	४३.९३	
५.	दुल्लु	२.८०	
६.	जम्बुकाध	२०.११	
७.	कुशापानी	१३.८५	
८.	लाटि विन्द्राशैनी	२६.३९	
९.	नेपा	९.९३	
१०.	पादुकास्थान	१९.३०	

स्रोत : ASHA, 2017

नक्सा ४ : पादुका रामघाट उपजलाधार क्षेत्रमा रहेको भूक्षयको विवरण

स्रोत: ASHA, 2017

२.१.४ सामुदायिक वनको अवस्था

दैलेख जिल्लाको वन व्यवस्थापनको लागी सामुदायिक वन, कवुलीयती वन तथा निजी वन जस्ता वन व्यवस्थापन पढ्नी अपनाईएको छ । तरपनी अधिकांश वन क्षेत्र सामुदायीक वनको रूपमा स्थानीय जनतालाई हस्तान्तरण गर्ने प्रकृया सुरु भए देखि नै वन क्षेत्रमा सकारात्मक प्रभाव परेको तथ्य विगतका

वर्षमा देखिएको भूउपयोग परिवर्तनमा वन क्षेत्र बढेको आधारमा पनी प्रष्ट हुन्छ । पाद'का रामघाट उपजलाधार क्षेत्रमा पनी सामुदायीक वन उपभोक्ता समुह (सा.व.उ.स.) को संख्या उल्लेख्य नै रहेको छ । यस उपजलाधार क्षेत्रमा जम्मा ६२२९.०० हेक्टर क्षेत्रफल जिल्ला वन कार्यालय द्वारा समुदायलाई हस्तान्तरण गरिएको छ । यसरी सामुदायीक वन उपभोक्ता समुहले वन व्यवस्थापनको जिम्मा लिए पश्चात समुदाय मार्फत नै जलाधार संरक्षण, भूक्षय नियन्त्रण, पानीमुहान संरक्षण र पुनःस्थापना, पानी शुद्धीकरण लगाएतका अन्य वातावरणीय सेवा प्रदान गरि पाद'का रामघाट उपजलाधार क्षेत्र लाई संरक्षण प्रदान गरिएको छ ।

तालिका ३ मा उल्लेख भए अनुसार यस उपजलाधार क्षेत्रमा रहेका साविकका गा.वि.स.हरु मध्ये चामुण्डा गा.वि.स.मा ९६७ हेक्टर क्षेत्र सामुदायीक वनको रूपमा हस्तान्तरण भएको देखिन्छ । सामुदायीक वन उपभोक्ता समुहले सम्पूर्ण जलाधार क्षेत्रको ५.१० % क्षेत्रफल ओगटेको छ ।

तालिका ३ पादुका रामघाट जलाधार क्षेत्रमा रहेका सामुदायीक वन

क्र.सं.	साविकका गाविस	सामुदायिक वन क्षेत्र (हेक्टरमा)	प्रतिशत
१.	बादलमाजि	१७८	२.८६
२.	भैरिकालिकास्थान	५९६	९.५८
३.	विसल्ला	२३०१	३६.९५
४.	चामुण्डा	९६७	१५.५३
५.	दुल्लु	२	०.०४
६.	जम्बुकाथ	२३९	३.८४
७.	कुशापानी	५७	०.९२
८.	लाटि विन्द्राशैनी	१००६	१६.१६
९.	नेपा	५५७	८.९४
१०.	पादुकास्थान	३२२	५.१८
जम्मा		६२२९	

स्रोत: ASHA, 2018

यसरी सामुदायीक वन हस्तान्तरण हुँदा वन क्षेत्रको विकासमा मात्र सकारात्मक प्रभाव पारेको छैन अपितु राष्ट्रिय वन क्षेत्र समुदायमा हस्तान्तरण हुँदा समुदायको सामाजिक आर्थिक विकास, विपन्न र पछाडी पारीएका समुदायको नेतृत्व विकास, स्थानीय स्तरको प्रजातान्त्रीक अभ्यास, महिला शसक्तिकरण र लैंगिक तथा सामाजीक समावेशीकरणमा समेत सकारात्मक प्रभाव परेको छ ।

२.१.५ सामाजिक आर्थिक अवस्था विष्लेषण

पादुका रामघाट उपजलाधार क्षेत्रको सामाजीक आर्थिक अवस्थालाई हेर्दा यस उपजलाधार क्षेत्रमा रहेका वस्तीहरु छरीएर रहेका छन् । धेरै जसो वस्तीहरु दुर्गम क्षेत्रमा रहेका र वाटो घाटोको रास्तो व्यवस्थापन

नभएको कारणले त्यहाँको जनजिवन अलि कष्टकर रहेको छ। राष्ट्रिय जनगणना २०११ अनुसार यस उपजलाधार क्षेत्रमा जम्मा ११९४५ घर धुरीका जम्मा ६५०१९ जना बसोवास गरिरहेका छन्। ती मध्ये करिव ५८% घरहरु टिनले छाएका छन् भने करिव २३% घरहरु अझै खरको छाना भएका रहेका छन्। तथापी कुनै पनी घर परिवार आफ्नो घर नभएको नपाईएको सकारात्मक अवस्था छ। तालिका ४ मा पादुका रामधाट उपजलाधार क्षेत्रको जनसंख्याको वितरणलाई देखाईएको छ।

तालिका ४ साविकको गाविस अनुसार जनसंख्याको वितरण

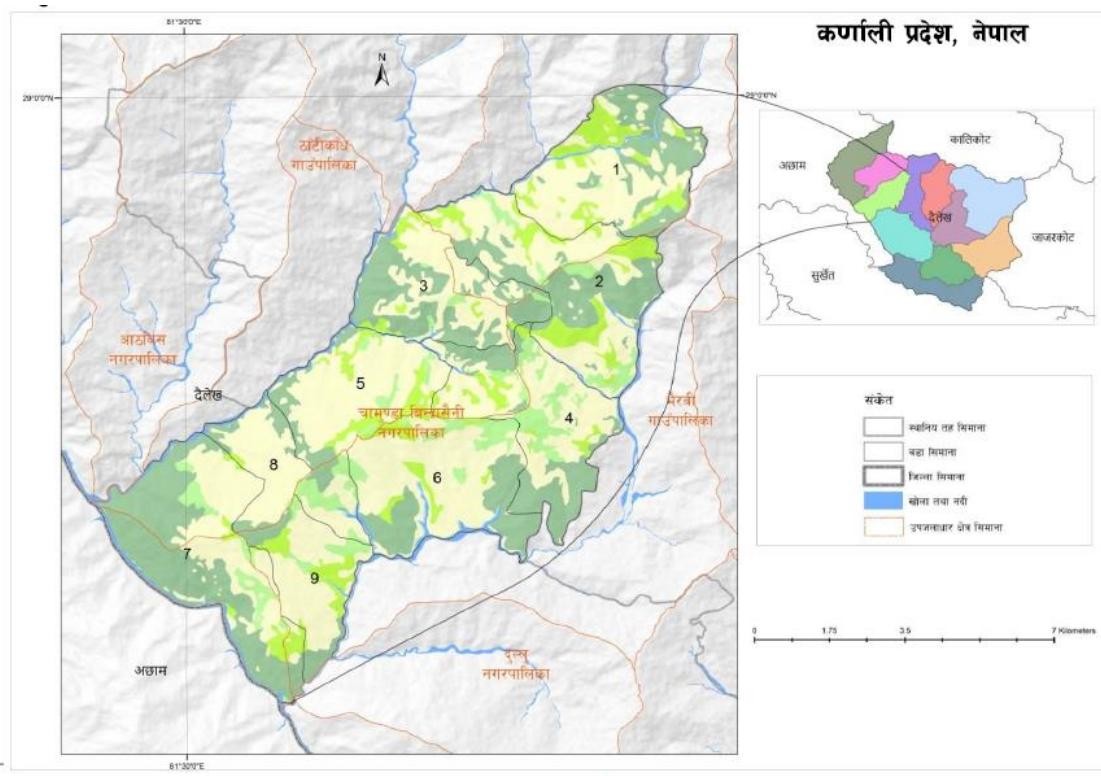
क्र.सं.	साविकका गाविस	जम्मा जनसंख्या	जम्मा क्षेत्रफल (वर्ग कि.मी.)	जनघनत्व	कैफियत
१.	बादलमाजि	६३२५	१८	३५१	
२.	भैरिकालिकास्थान	५८९२	२०.३९	२८९	
३.	विसल्ला	६७०७	४७.२७	१४२	
४.	चामुण्डा	११७८३	४३.९४	२६८	
५.	दुल्लु	४७७८	११.९९	३४८	
६.	जम्बुकाथ	६७२४	२०.१०	३३५	
७.	कुशापानी	५९९७	५४.२२	१४	
८.	लाटि विन्नाशैनी	७६४२	२६.३९	२९०	
९.	नेपा	५२३३	२१.१२	२४८	
१०.	पादुकास्थान	५४९८	२०.५१	२६४	
जम्मा		६५०१९			

स्रोत : ASHA, 2017

परिच्छेद ३ : चामुण्डा विन्द्रासैनी नगरपालीका तथा वडा नं. १ सम्बन्धी विवरण

३.१ परिचय

चामुण्डा विन्द्रासैनी नगरपालीका नेपालको कर्णाली प्रदेश अन्तर्गत दैलेख जिल्लामा रहेको छ। यस नगरपालिकाको नामाकरण साविकका चामुण्डा गा.वि.स. र लयाँटीविन्द्रासैनी गा.वि.स.को नामबाट गरिएको छ। यस नगरपालिकाको पूर्वमा भैरवी गाउँपालिका र दूल्लु नगरपालिका, पश्चिममा आठविस नगरपालिका र ठाँटिकाँध गाउँपालिका, उत्तरमा ठाँटिकाँध गाउँपालिका र दक्षिणमा दुल्लु नगरपालिका र अद्ध्रम जिल्ला पर्दछन्। यस नगरपालिकाको नामाकरण गरिदा नै चामुण्डा र विन्द्रासैनी देविको नामबाट गरिएकोले यो नगरपालिका धार्मिक तथा सांस्कृतिक रूपले पनि भरिपूर्ण रहेको छ। विन्द्रासैनी देविको मन्दिर, चामुण्डा देविको मन्दिर, दक्षिण भेगमा अवस्थित स्वमिकार्तिको मन्दिर, पूर्व भेगमा अवस्थित पवित्र पंचकोशी तिर्थस्थल अन्तर्गतका पादुकास्थान र भैरवी, वडा नं. ३ मा रहेको भैरव मन्दिर वडा नं. ७ को भैरव मन्दिर, वडा नं. ५ को खापरथान मन्दिर, वडा नं. ७ मा रहेको देवती र पूर्णामाला मन्दिर यहाँका महत्वपूर्ण धार्मिक स्थलहरू हुन्।

स्रोत: चामुण्डा विन्द्रासैनी नगरपालीका पाश्वर्चित्र
नगरपालिकाको यस वार्डमा साविक चामुण्डा गाविसका १ र ९ वडा रहेका छन् ।

३.२ भौगोलिक अवस्था

यस नगरपालीको क्षेत्रफल ९०.६० वर्ग कि.मि. छ । समुन्द्री सतह देखि न्यूतम ६०० मिटर र अधिकतम १७७० मिटर उचाइ रहेको यो नगरपालिकाको सदरमुकाम १३५० मिटरको उचाइको जम्बुकाँधमा छ । यस नगरपालिकाको कूल भूभाग मध्ये १२०५८ हेक्टर वनजंगल, ३७४५ हेक्टर क्षेत्रफल खेति योग्य जमिनले ढाकेको छ । समग्रमा नगरपालिकाको भौगोलिक अवस्था निम्न रूपमा चित्रण गरिएको छ ।

समुद्र सतहदेखिको उचाइ	६०० मिटर देखि १७७० मिटर
भौगोलिक अवस्था	पहाडै पहाड, कतै ५ प्रतिशत समथर रहेको छ
क्षेत्रफल	९०.६० वर्ग कि.मि.
कृषियोग्य जमिन	३७४५ हेक्टर
वनजंगल क्षेत्र	१२०५८ हेक्टर

स्रोत : जि.स.स. दैलेख, २०७४

साविकको चामुण्डा गा.वि.स लाई भौगोलिक दृष्टीले हेर्दा समुद्र सतह देखी करिब ६०० मि उच्चाई देखी १७७० मि उच्चाई सम्म फैलियको छ । यसको क्षेत्रफल ९०.६ वर्ग किलो मिटर रहेको छ । यहाँको हावा पानी न्यानो र समशितोष्ण पाईन्छ । यहाँ सुन्तला नास्पाती आरु देखी स्याउ सम्म उत्पादन हुने हावा पानी उपलब्ध छ । यस गा.वि.स को भू-बनौट अनुसार गेरु, कालो चिम्टाईलो माटो विषेश गरी पाईन्छ । यहाँ औल र लेकाली गरी दुई प्रकारको वन पाईन्छ । गाँऊ बस्ति को पुछार शिरानमा घना जंगलले ढाकिएको हुदाँ पानीका स्रोतहरु प्रशस्त मात्रामा छन् । यहाँ पानीका मुख्य स्रोतहरु भैरवी खोला, खोतखोला, नेपागाड खोला, रसाइ खोला, सरम खोला, बुडाखोला र सरमखोला हुन् ।

३.३. सामाजिक अवस्था

दैलेख जिल्ला विभिन्न जातजातिहरुको उद्गम स्थलको रहको कुरा इतिहासकारहरुले व्याख्या गरेका छन् । चामुण्डा विन्द्रासैनी नगरपालीका एक जातीय विविधता यूक्त नगरपालिका हो । यस नगरपालिकामा वाहुन, ठकुरी, क्षेत्री, गुरुङ, मगर, लामा, दमाई, कामी, सावन (सार्की), वादी आदि जातजातिहरुको मुख्य वसोवास रहेको छ । यहाँको स्थानीय भाषा नेपालीनै हो । यहाँका बासिन्दाहरु अधिकाँशमा हिन्दु सस्कृति र संस्कारमा आस्था र विस्वास रहेको पाईन्छ । ऐउटै भाषा, धर्म र सस्कृतिमा हुर्केका कारण सबै समुदायमा सामाजिक रितिरिवाज चालचलन भेषभुषा मिलेको छ । यस क्षेत्रमा गुणस्तरिय शिक्षा, सिप विकाशको अभै पनि खाचो छ । परम्परागत तरिकाबाट खेती गर्ने भएकोले यहाँको कृषि अभै व्यावशायिक हुन सकेको छैन । विद्यमान प्राकृतिक स्रोत र साधनको उचित परिचालन पनि न्यून देखिन्छ ।

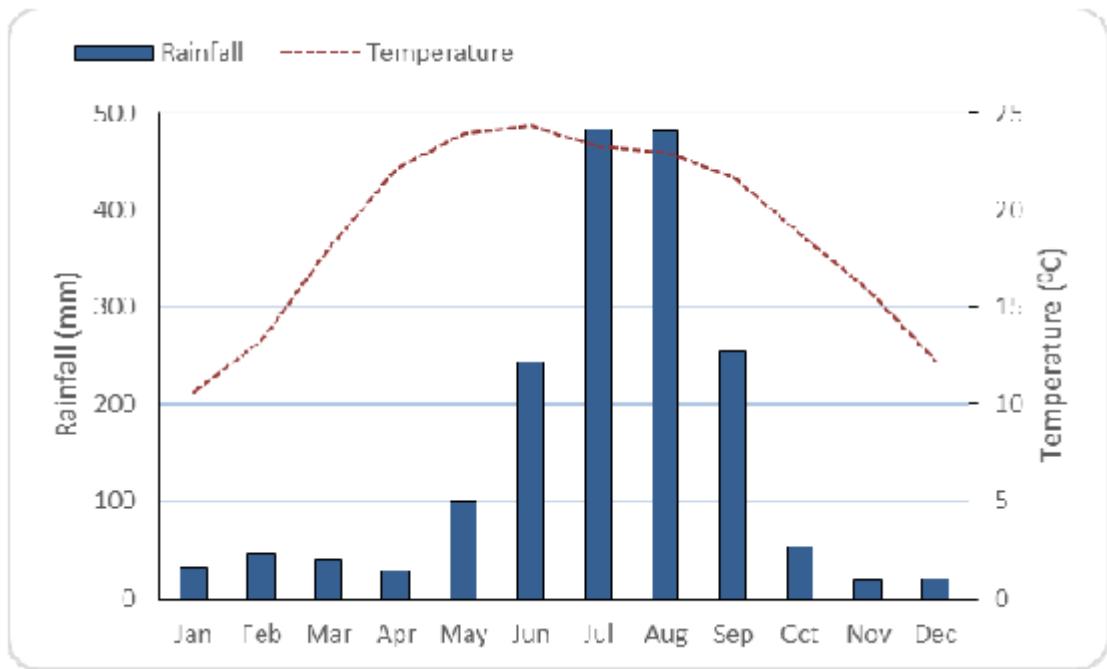
३.४ स्रोतको अवस्था

साविकको चामुण्डागाबिस वा हालको चामुण्डा विन्द्रासैनी नगरपालीका वडा नं. १ मा के कस्ता स्रोतहरु रहेका छन् भन्ने विषयमा सहभागीहरु बिच व्यापक छलफल गरिएको थियो । कच्च तथा मौसमी सङ्कोचको सञ्जाल वडामा विद्यमान छ भने पाल्ताडा गावुगौडा सहायक राजमार्गले यसवडालाई छोएको छ । कर्णालि राजमार्ग तथा मध्यपहाडीलोकमार्गले भने यसवडालाई छोएका छैनन् । पहाडी क्षेत्रको छेउछाउमा अवस्थित रहेकोले यहाँ बन जंगल बढी मात्रामा रहेको छ । यस गाबिसको बन क्षेत्रमा प्रशस्त मात्रामा जडिबुटि पाईन्छ । यहाँको मानिसको प्रमुख पेशा कृषि रहेको छ ।

३.५ जलवायूको अवस्था

चामुण्डा विन्द्रासैनी नगरपालीका वडा नं. १ जलवायूको अवस्था मापनको लागी छुट्टै मापन केन्द्र नभएकोले समग्र जिल्लाको जलवायूको अवस्थालाई नै यस वडाको लागी समेत उस्तै मान्नु पर्ने हुन्छ । यस अनुसार जलवायू परिवर्तनका दृष्टिकोणले यो जिल्ला अति प्रभावित जिल्लाको रूपमा रहेको छ । NAPA को रिपोर्ट अनुसार पनी दैलेख जिल्ला जलवायू परिवर्तनका दृष्टिकोणले वढि जोखिममा परेको जिल्लाको रूपमा पहिचान गरिएको छ (नापा, २०१०) । स्थानीय स्तरमा भएका औपचारीक तथा अनौपचारीक छलफलहरुमा समेत जलवायू परिवर्तन प्रत्यक्ष रूपमा महशुस गरेको तथा यसबाटकृषि लगायत विभिन्न क्षेत्रहरु पारेको प्रभावहरुको प्रमाणको रूपमा खास गरि मौसम ढिलो शुरु भइ चाँडो अन्त्य हुँने, हिउदमा पर्ने पानीको मात्रा क्रमशः घट्टै गएको आदि असरहरु देखिएका विषय मुख्य रूपमा उठ्ने गरेका छन् । समग्रमा सन् १९८६ देखी २०१३ सम्मको तापक्रम तथा वर्षाको तथ्याङ्क विश्लेषण गर्दा यस भेगमा मुख्य गरी जुलाई र अगष्टमा पानी पर्ने गरेको देखिन्छ । यसै गरी जून देखी सेप्टेम्बर सम्ममा जम्मा वार्षिक पर्ने पानीको ७०% जती वर्षा हुने गरेको छ । यसैगरी तापक्रम मेर जुन महिनामा वर्ष भरीकै उच्च हुने र जस्ते गर्दा खडेरी र डढेलो जस्ता प्राकृतिक प्रकोपहरुको जोखिम बढाउने देखिन्छ । यहाँको औसत तापक्रम न्यूनतम ५ देखि अधिकतम ३४ डिग्रि सेल्सियससम्म र औसत वर्षा १,७०० मि.मि. हुने गर्दछ (जि.वि.स., २०७२) ।

चित्र १ विगत ३० वर्षको औसत तापक्रम र वर्षाको विवरण

स्रोत: जि.स.स., २०७५

परिच्छेद ४: स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना सुदृढिकरणका प्रयास तथा प्रकृयाहरु

हालसम्म नेपालमा स्थानीय निकायले तयार गरेका तथा कार्यान्वयन गर्ने स्थानीय अनुकूलन योजनाहरु स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजनाको राष्ट्रिय संरचना र जलवायु अनुकूलन कार्ययोजना कार्यान्वयन पुस्तिकाले निर्दिष्ट गरेका प्रक्रिया, विधी र औजारका आधारमा तयार गरिएका छन् । पहाडी साना किसानका लागि अनुकूलन आयोजनाले पनि यहि विधी र औजारहरु प्रयोग गर्दै र अन्य वैज्ञानिक तथ्यलाई पनि आधार बनाएर स्थानीय निकायलाई अनुकूलन योजना तयार गर्न प्राविधिक सहजिकरण गरेको छ । वैज्ञानिक तथ्यहरुलाई अध्ययन गर्ने क्रममा उपजलाधार क्षेत्रमा जलवायु परिवर्तनबाट परेका असरहरुको अध्ययन गरी भौगोलिक सूचना प्रणालीको माध्यमबाट प्राप्त सूचनाहरुलाई विश्लेषण गरेर आएका नतिजाहरुलाई सहभागितात्मक परिदृश्य विकासको अवधारणामा स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजनाका चरण एक देखि चरण चार मा एकीकृत रूपमा प्रयोग गर्दै यो स्थानीय अनुकूलन कार्य योजना तयार गरिएको हो । भौगोलीक सूचना प्रणालीबाट लिईएको विगत ३० वर्ष भन्दा बढिको भू उपयोग परिवर्तन, बाढिपहिरो, वन डेढेलो, भुक्ष्य लगायतका आंकडाहरुको विश्लेषणले यस बडाको कुनकुन क्षेत्रमा के -कस्तो प्रभाव तथा जोखिम बढाएको छ भन्ने कुरामा समुदायलाई जलवायु परिवर्तन सम्बन्धि सचेतना अभिवृद्धि गर्न थप मद्दत गरेको छ ।

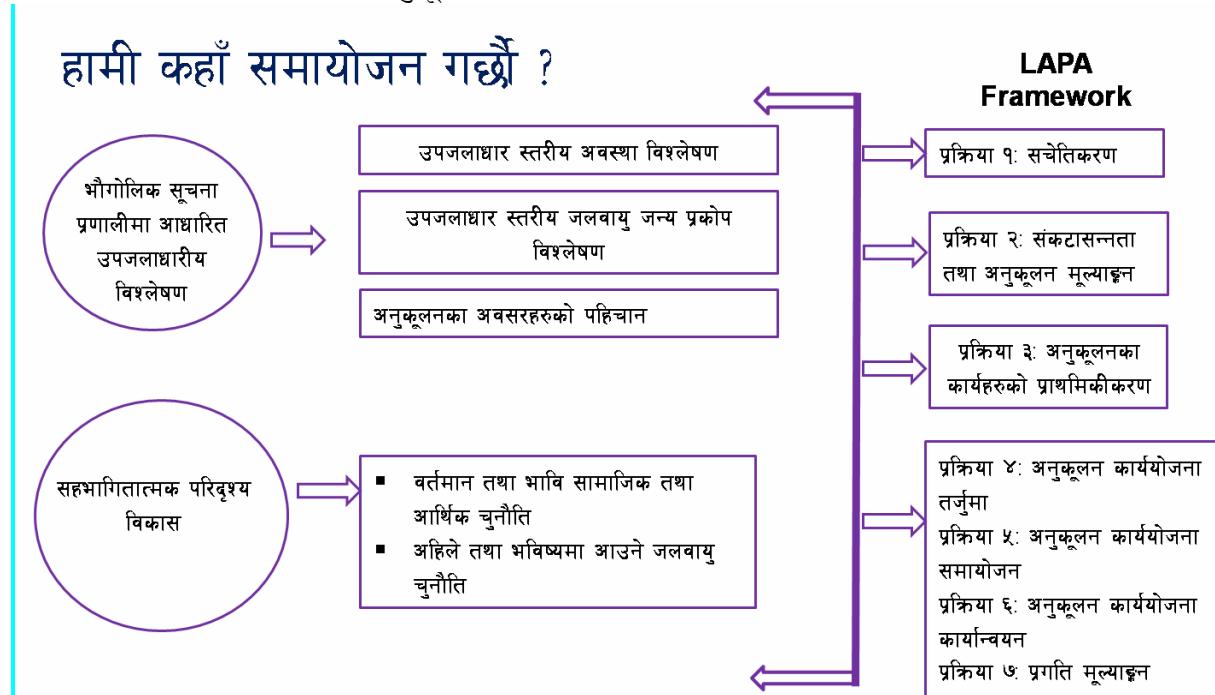
समुदायले सहभागितात्मक तरिकावाट विभिन्न विधि र औजारहरु प्रयोग गरि आएका प्रकोपहरुको अवस्थाहरुलाई उपजलाधार क्षेत्रमा गरिएको वैज्ञानिक अध्ययनका परिणामहरुले थप पुष्टी गरेको छ । यसरी मिश्रित प्रक्रिया अपनाउँदा जलवायु संकटासन्ताता विश्लेषणमा ऊर्ध्वगामी (सहभागितात्मक) र अध्योगामी (वैज्ञानिक तथ्यका) दुवै सिद्धान्तले जलवायु जोखिमको वास्तविक अवस्थाको चित्रण गर्दै जोखिम विशेषलाई सम्बोधन गर्ने अनुकूलन योजना तयारी गर्न सहयोग गरेको छ । यसरी स्थानीय अनुकूलन कार्य योजना सुदृढिकरणका लागि दुईवटा नयाँ अवधारणाहरु अघि सारिएको छ: पहिलो भौगोलिक सूचना प्रणालीमा आधारित उपजलाधार क्षेत्र स्तरीय जलवायु प्रभाव तथा जोखिमको अवस्था र दोश्रो जलवायु अनुकूलन योजनाका लागि सहभागितात्मक परिदृश्य विकास सम्बन्धी अवधारणा ।

दुवै अवधारणाहरुले एकीकृत रूपमा वर्तमान अवस्था र भविष्यमा पनि आउन सक्ने जलवायु विषमता लगायत जलवायु परिवर्तनका प्रतिकूल असरहरुको सहभागितात्मक तरिकाले विभिन्न परिदृश्यहरुको बारेमा परिकल्पना गर्दै उपजलाधारक्षेत्रको माथिल्लो तटीय र तल्लो तटीय क्षेत्रमा पर्न सक्ने जलवायुजन्य प्रकोपको पहिचान, नक्शाकान तथा अन्तरसम्बन्ध र लेखाजोखा गर्न सहज गर्दैन् । यसैगरी यस अवधारणाको महत्वपूर्ण पक्ष भनेको जल, जमिन, जङ्गल, जनता र जीवजन्तुबीचको अन्तरसम्बन्ध सन्तुलित राख्न र प्राकृतिक स्रोतहरुको बुद्धिमत्तापूर्ण उपयोग गर्दै सरोकारवालाहरुको सहभागितामा विद्यमान जोखिमका संवेदनशीलता र भविष्यमा हुन सक्ने जोखिम/खतरालाई विचार गरेर

अनुकूलनकानीतिगत उपायहरुको पहिचान तथा छनौट गरी एकीकृत विकासबाट जनताको जीवनस्तरमा सुधार ल्याउनु, उपजलाधार स्रोतहरुको योजनाबद्ध संरक्षण र दिगो विकासमा टेवा पुरयाउनु हो (ASHA, २०१६)।

यसरी नेपाल सरकारबाट स्विकृत स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजनाको राष्ट्रिय संरचना २०६८ र हालै मात्र (जनवरी २०१८) सोहि निकायबाट स्विकृत सुदृढ स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना तयारी सम्बन्धी निर्देशीका समेतलाई पालन गरि विगतमा साविकको चामुण्डा गाउँ विकास समितिले तयार योजनालाई समेत ध्यान दिई पुनः चामुण्डा विन्द्रासैनी गाउँपालीका वडा नं. १ का पदाधिकारी, कर्मचारी र अन्य सरोकारबाला समेतको संलग्नतामा निवन विधिहरु अवलम्बन गरी साविकको कार्ययोजनालाई परिमार्जन गरिएको छ।

चित्र २: भौगोलिक सूचना प्रणाली प्रविधिमा आधारित उपजलाधार र सहभागीतामुलक परिदृश्य विकाश विधीहरु समायोजित स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजनाको संरचना

स्रोत: ASHA २०१८ परिमार्जित

४.१ जलवायु परिवर्तन सचेतीकरण

जलवायु अनुकूलन कार्ययोजनालाई विकासको योजनामा समावेश गराउन सकियोस भन्ने उद्देश्य राखी जलवायु परिवर्तनका भाव र तिनलाई सम्बोधन गर्ने उपायहरु बारे घरधुरी, समुदाय, साबिकको वडा तथा गा.वि.स. स्तरमा सचेतना अभिवृद्धि कार्यक्रम विगतमा गरिएको थियो ।

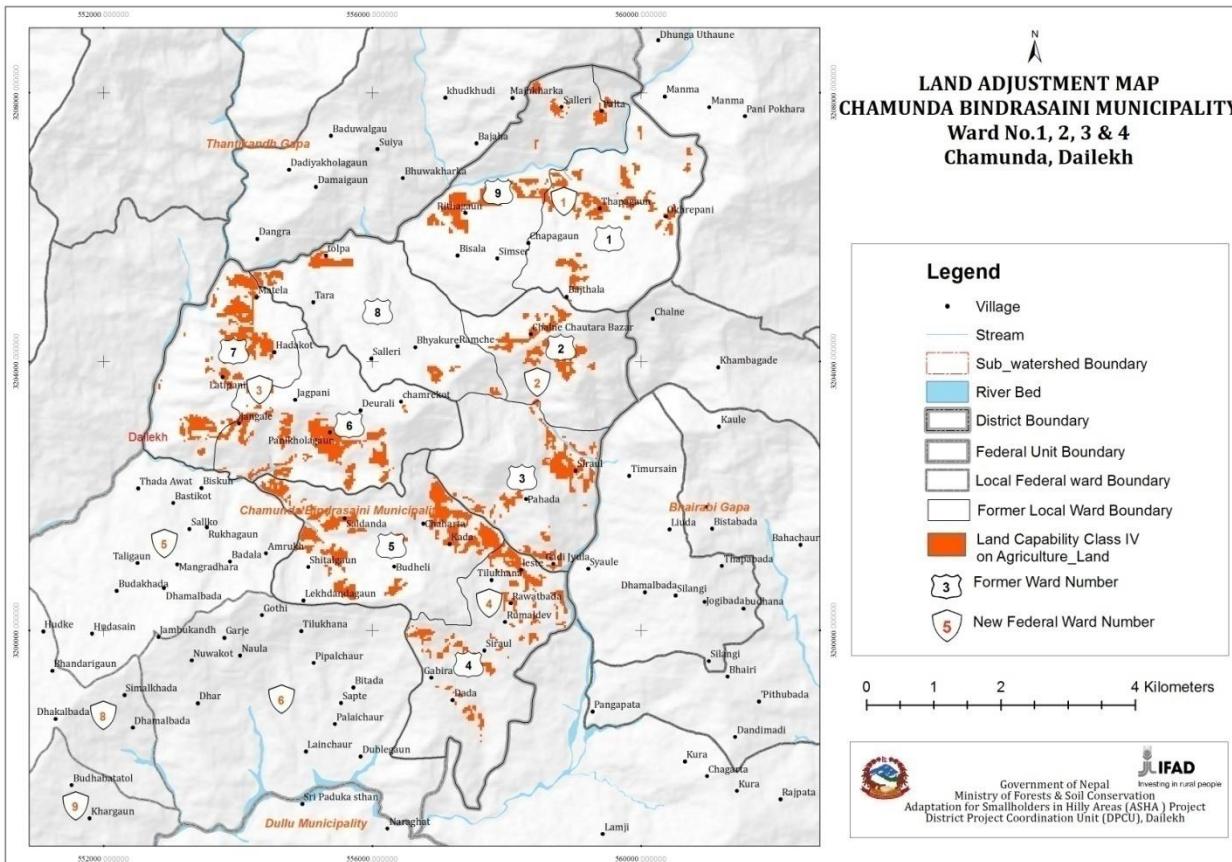
नेपालको संविधान २०७२ लागु भै देशमा ३ तहको सरकारको अवधारणा लागु भए अनुसार साविकका गाविसहरु गाभिएर गाऊपालीका वन्ने क्रममा चामुण्डा विन्द्रासैनी नगरपालीका वडा नं. १ मा मिति २०७५.०३.२ गते पुनः नयाँ निर्वाचित वडाका जनप्रतिनिधीहरु, स्थानीय बुद्धिजीवी, शिक्षक लगायत जम्मा ५२ जनाको उपस्थीतीमा छलफल भै यो कार्ययोजना सम्बन्धमा स्थानीय नागरीकहरुलाई जलवायु परिवर्तन र अनुकूलन कार्ययोजना सम्बन्धी सचेतीकरण सहित यो अनुकूलन कार्ययोजनामा सहभागी भएका थिए । उपस्थित सहभागिहरुको विवरण अनुसूचीमा समावेश गरिएको छ ।

४.२ भौगोलीक सूचना प्रणालीवाट प्राप्त तथ्याङ्क विष्लेषण

यस कार्ययोजना तयारीको क्रममा भौगोलिक सूचना प्रणालीको प्रयोगबाट यस वडाको पहिरो जोखिम नक्सा (Landslide map), भू-क्षय जोखिम नक्सा (Soil Erosion map) र भू -उपयोग र भू -उपयोग परिवर्तन नक्सा (Land Use Land Cover map and Land Use Land Cover Change map) र भू -उपयोग समायोजन नक्सा (Land Use Adjustment) तयार गरिएको थियो । ति नक्साहरु र तिनबाट प्राप्त सूचनाहरु माथि वडा कार्यालयमा वडामा रहेका सबैजसो वस्तीहरुबाट प्रतिनिधीत्वहुने गरि सहभागितामूलक छलफल पनि गरिएको थियो । ती नक्साहरु र तिनबाट प्राप्त सूचनाहरुले जलवायुजन्य प्रकोपको पहिचान, नक्शाकर्त्ता तथा अन्तरसम्बन्ध र लेखाजोखा गर्न र अनुकूलनका उपायहरुको खोजी तथा प्राथमिकरण गर्न सहज बनाएको थियो ।

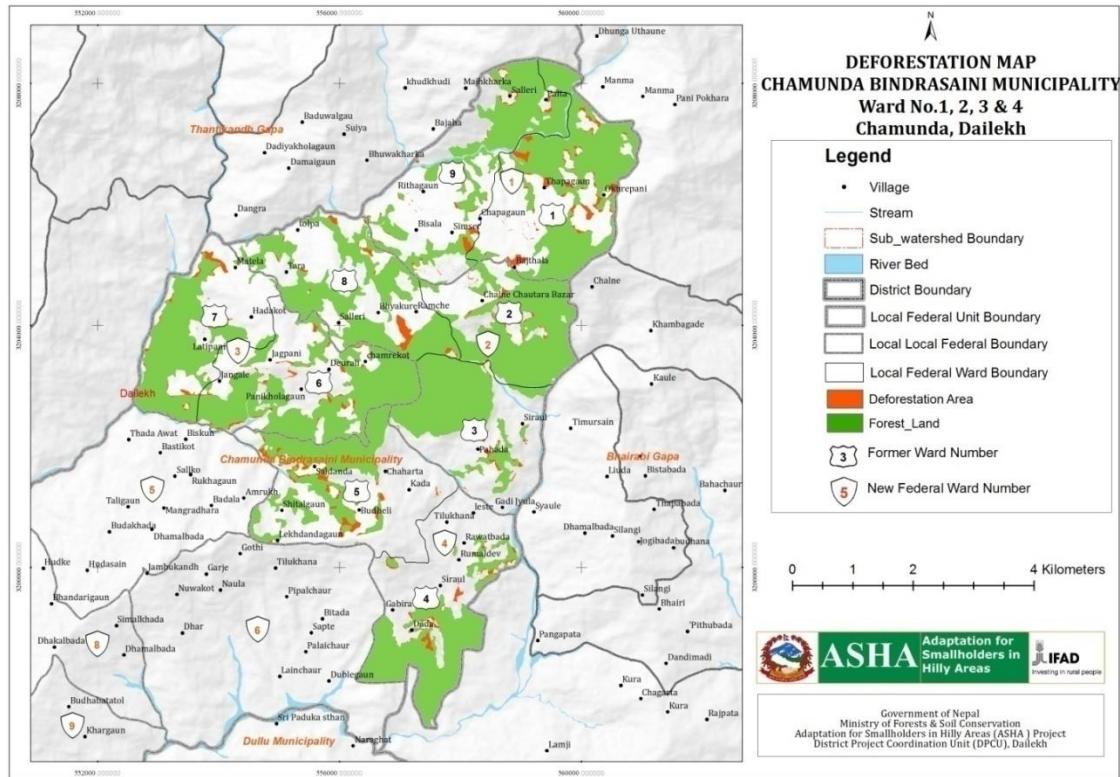
४.२.१ वडाको भू उपयोग नक्सा (२०१६)

कृषियोग्य भूमि बाजथला, सल्लेरी, ओखेपानी, थापा गाउँ क्षेत्रमा बढी देखिन्छ । समग्रमा कृषिको स्थिति राम्रो देखिन्छ । वडाको दक्षिण पश्चिम चापागाउ, विशाला, सिमसेन तर्फको भागमा कृषिको स्थिति राम्रो देखिन्न ।

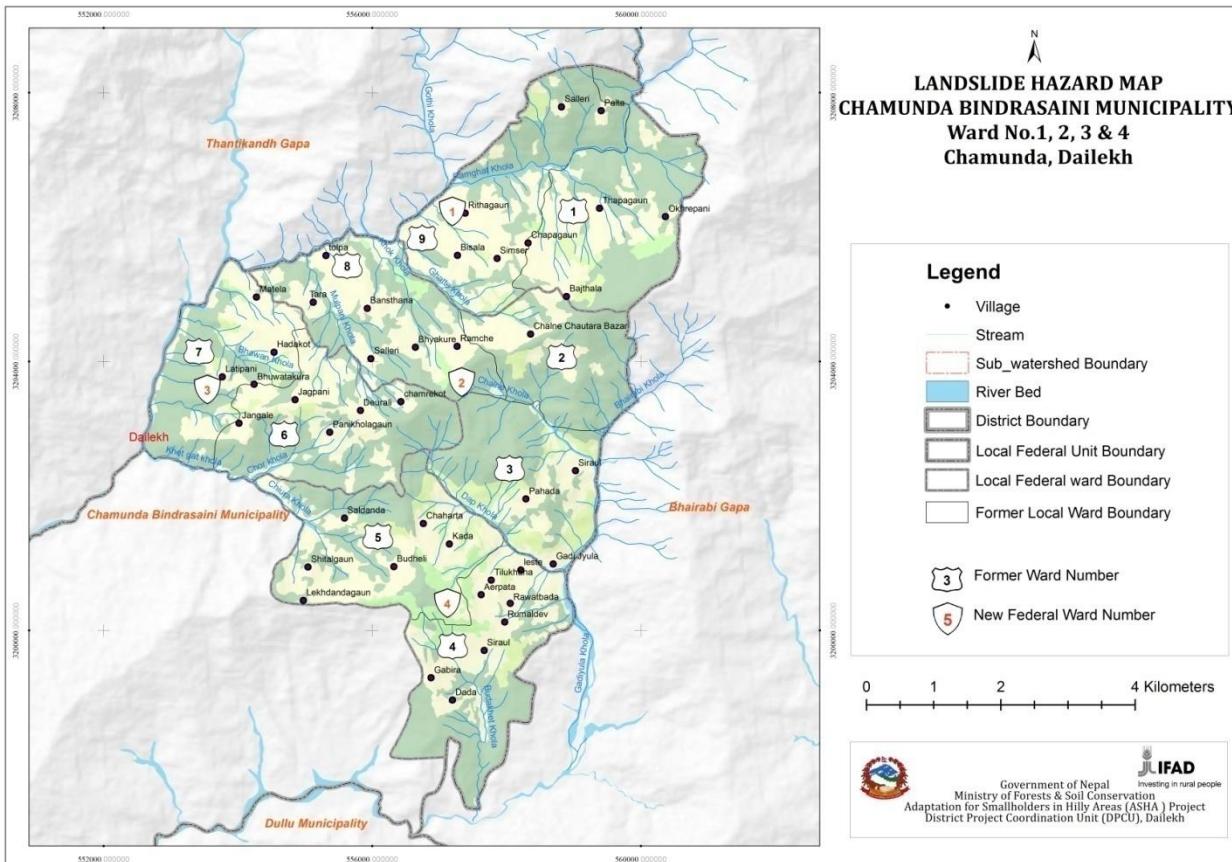
४.२.२ वन विनाश नक्सा

वडा नं १ मा बाजथला, ओखेपानी, थापा गाउँ क्षेत्रमा वन विनाश देखिन्छ । समग्रमा वनको स्थिति राम्रो देखिन्त । वडाको उत्तर तर्फको भागमा समेत वन विनाश देखिन्छ ।

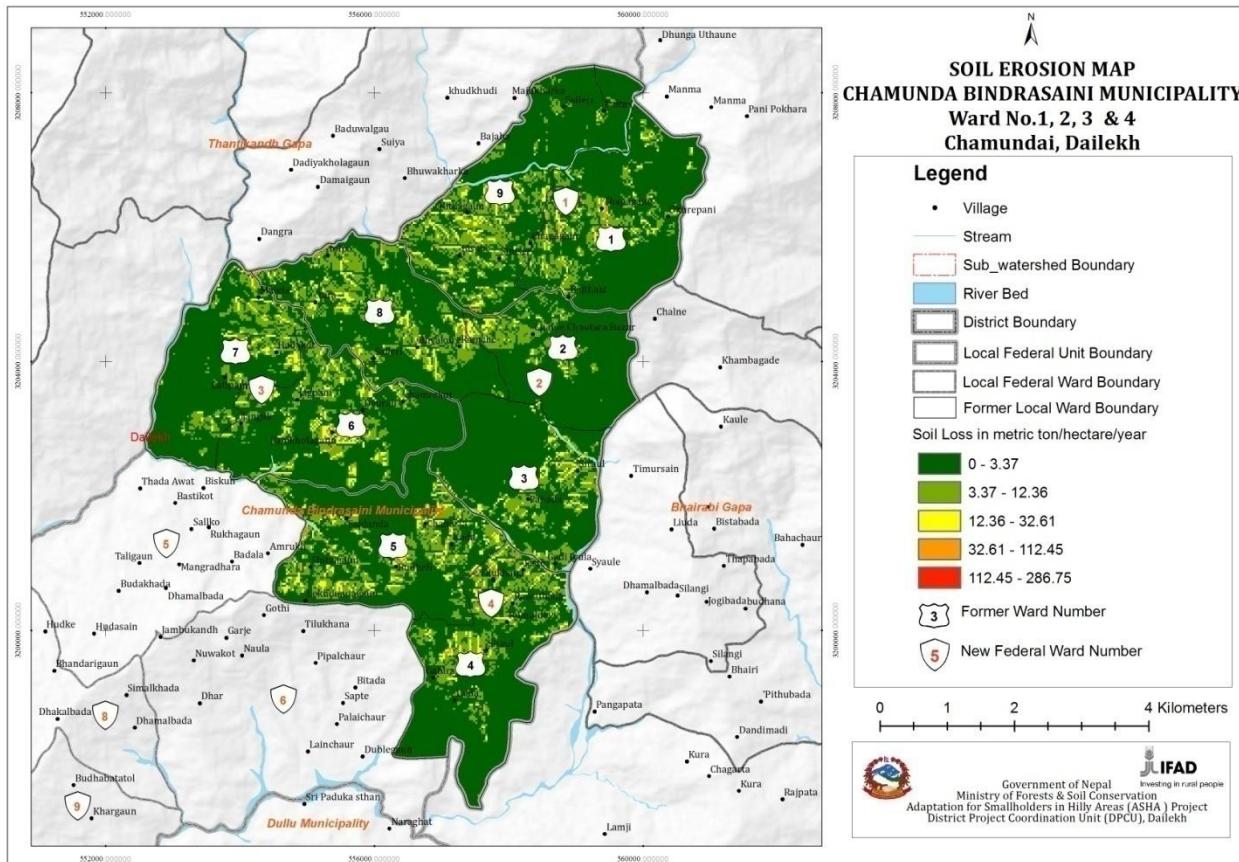
४.२.३ वडामा रहेका नदि, खोला तथा तिनका जलाधारको विवरण

रामघाट खोला चापागाउ, विशाला, सिमसेन तर्फको उत्तरी भागमा गएर मिलेको देखिन्छ । त्यसैगरी घट्टे खोला चापागाउ, विशाला, सिमसेनको दक्षिणी भागमा गएर मिलेको देखिन्छ । यस वडामा रहेका रामघाट खोला र घट्टे खोला खोक खोलामा मिसिएर ठूलो उपजलाधार क्षेत्र वन्दछ ।

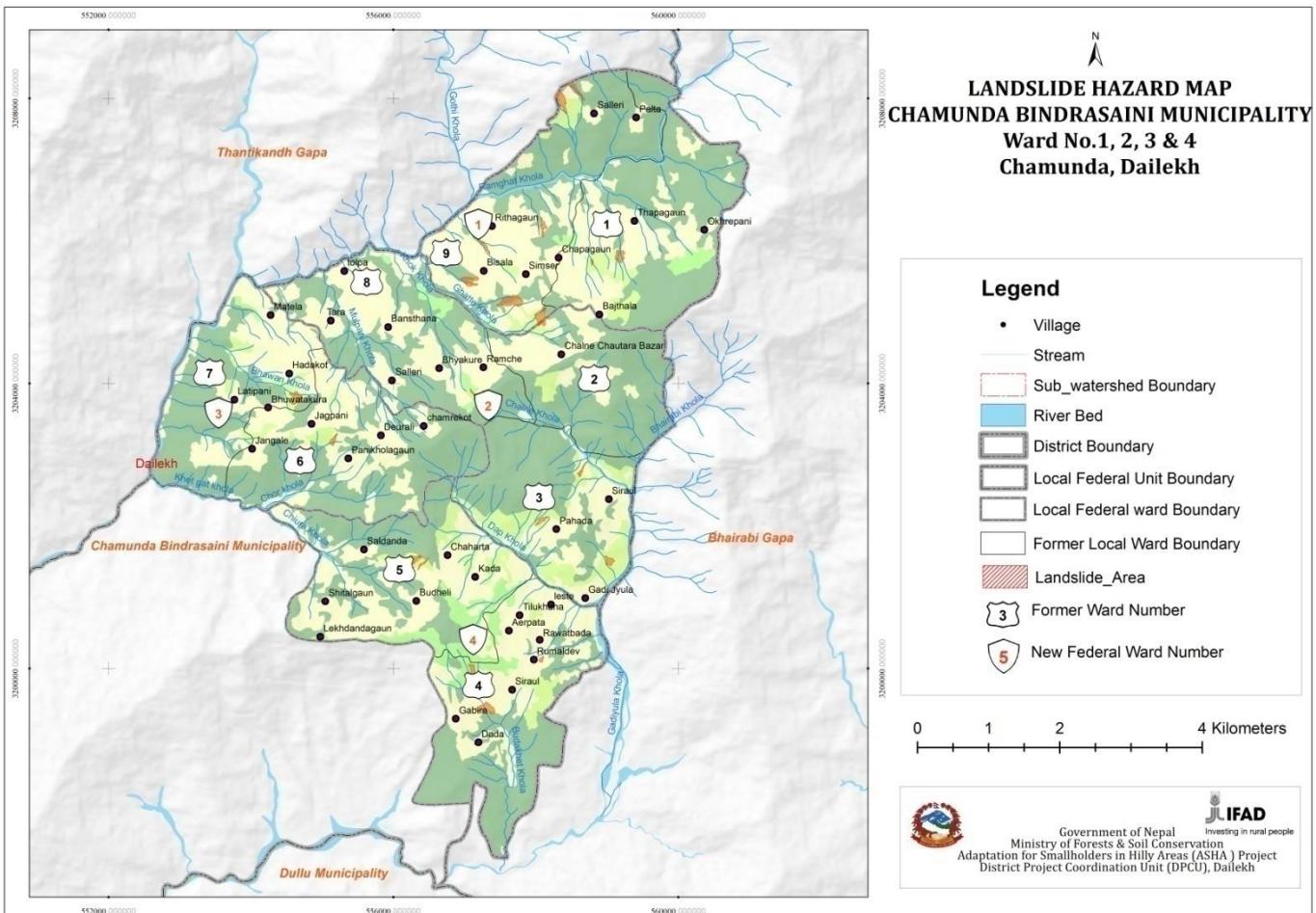
४.२.४ भू-क्षय (soil erosion) प्रभावीत क्षेत्रको नक्सा

समग्रमा चामुण्डा विन्द्रासैनी नगरपालीका वडा नं.१ को क्षेत्र मध्यम भूक्षयको जोखीम भएको क्षेत्रमा पर्दछ । बाजथलाको पश्चिम भाग, चापागाउ, विशाला, सिमसेन मध्यम भूक्षयको जोखीम भएको क्षेत्र हो । प्रस्तुत भूक्षय नक्साले यसै कुरालाई पुष्टी गर्दछ । बाजथलाको पूर्व भाग तथा वडाको उत्तर पूर्व भाग भूक्षयको कम जोखीम भएको क्षेत्र हो

४.२.५ पहिरो र भू क्षय जोखिम नक्सा

चपागाउ क्षेत्र, घटटे खोलाको उत्तरी भाग, रामघाट खोला को दक्षिण केही भूक्षयको जोखीम भएको क्षेत्रमा पर्दछ । प्रस्तुत भूक्षय नक्सा तथा वडाको पहिरो र भू क्षय जोखिम नक्साले यसै कुरालाई पुष्टी गर्दछ । समग्रमा चामुण्डा विन्द्रासैनी नगरपालीका वडा नं.१ को क्षेत्र कम वा मध्यम भूक्षयको जोखीम भएको क्षेत्रमा पर्दछ ।

४.३ जलवायू संकटासन्ता र अनुकुलन मूल्यांकन

विगत २०७० साल देखि साविकको चामुण्डा मा गरिएका सचेतनामूलक क्रियाकलापहरूसंगसंगै मिति २०७५ साल असार २ गतेका दिनमा चामुण्डाविन्द्वासैनि नगरपालिका वडा नं. १ साविकको चामुण्डा गाविसमा वन तथा भु. संरक्षण मन्त्रालय अन्तर्गत पहाडी साना किसानका लागि अनुकुलन स्थानीय कार्ययोजना निर्माणको लागि १ दिने (LAPA) सम्बन्धी समीक्षा वैठक र वडाको सहयोग समेत लिई हरेक घरधुरीको मूल्यांकन गरी ती घरधुरीहरूको संकटासन्ता स्तरीकरण गरिएको थियो । यसरी नै सहभागितामूलक विधि साथै भौगोलिक सूचना प्रणाली (GIS) प्रविधीवाट प्राप्त सूचनाहरूका आधारमा वडास्तरका जोखिम पहिचान गर्नुका साथै अनुकूलनका उपायहरू पहिचान तथा प्राथमिकीकरण गरिएको थियो । वडा स्तरको गोष्ठिमा स्थानीय जनप्रतिनिधीहरू, वडा कार्यालयका कर्मचारीहरू, स्थानीय वुद्धिजीवी, राजनैतीक दलका प्रतिनीधीहरू, सामुदायिक वन उपभोक्ता समुहका प्रतिनिधी तथा सबै

वस्तीबाट प्रतिनिधीत्व गर्ने घरधुरीको उपस्थीतीमा जलवायू परिवर्तन र यसको अनुकूलनका प्रयासहरुका वारेमा भौगोलीक तथ्याङ्कहरुबाट प्राप्त सूचनाहरु समेतको आधारमा थप छलफल तथा विश्लेषण गरी अनुकूलन कार्य योजना निर्माण गएको हो ।

४.३.१ जलवायू सम्बन्धी ऐतिहासिक घटनाक्रम

जलवायू परिवर्तन बाट देखिएको प्रकोप तथा परिवर्तनलाई अभ्य स्पष्ट पार्नको लागि समयरेखा विधि को प्रयोग गरिएको थियो । विगत ३० वर्षमा के कस्ता जलावायुजन्य प्रकोपका घटनाहरु घटे साथै सो वाट के कस्ता असर एंवं प्रभाव यस बडामा देखा परेका थिए र उक्त प्रकोपको समयमा स्थानीय समुदायद्वारा के कस्ता अनुकूलनका प्रयासहरु गरिएका थिए र ती प्रयासहरुको प्रभावकारिता सम्बन्धमा समेत व्यापक छलफल गरिएको थियो । ऐतिहासिक घटनाक्रम विश्लेषणका नितजालाई तलको तालिका मा प्रश्नतु गरिएको छ ।

तालिका ५ : ऐतिहासिक घटनाक्रम

साल	प्रकोप	असर प्रभाव	प्रभावित टोल वस्ती	बचाउने प्रयास
२००५	पहिरो	वस्ती वगाएको	साविकका वडा नं १,७,९	
२०२८	नदि कटान	गहु, फलफुल तथा वन जंगल नस्ट	साविकको वडा नं ५	
२०४०	बाढी पहिरो पशु रोग	खेत भृत्यको पशु ५० मरेको	लगभग सबैमा	
२०४१	बाढी पहिरो भूक्षय खडेरी	खेत पाखो बगायको खाद्यान्न बाली तथा तरकारी सुकेको	१देखी ९ सम्म	
२०४२	असिना पानी बाढी पहिरो	खाद्यान्न, फलफुल र तरकारी खेती नष्ट वन विनाश पाखो जमिन वगाएको	१देखी ९	बिझु बाहिर बाट किनेर ल्यायको
२०४३	भूक्षय	खेत बारीको कुलो बगायको	५,६,९	
२०४४	खडेरी	पानीको मुहान सुकेको	वडा नं २ र ५	
२०४५	खडेरी	खानेपानीको मुहान सुकेको, खाद्यान्न बाली नष्ट भोकमरी	१देखी ९	
२०४६	आगलागी	वन जगल नष्ट	आंशिक	
२०४६/७	असिना	धान खेति नस्ट	पूरै गाविसमा असर	

२०४७	असिना पानी भुकम्प	खाद्यान्न वाली फलफुल ,तरकारी खेति नष्ट	१देखी ९	
२०५५	पहिरो	जमिन वगाएको	वडा नं ५२७	
२०५६	असिना पानी	खाद्यान्न वाली ४०० टन तरकारी वाली नष्ट	वडा नं ३,७,१,९,५	
२०५७	वाढी पहिरो	खोलाले १ घर १ वाढ्हो वगाएको	वडा नं २	
२०५८	आगलागी	खाद्यान्न नष्ट	वडा नं ७	
२०६२	आगलागी खडेरी	वन जंगल नष्ट हिउदे वाली नष्ट	वडा नं ४ र ५	
२०६३	आगलागी		वडा नं ७	
२०६८	वाढी पहिरो भुँक्षय पशुरोग	भूक्षय	वडा नं ५	

स्रोत : सहभागीतामुलक छलफल २०७५

४.३.२ जलवायु परिवर्तनको अवस्था -मौसमी पात्रो

विगत ३० वर्षको अन्तरालमा स्थानीय स्तरमा जलवायुमा आएका परिवर्तनहरूको जानकारी प्राप्त गर्न यो विधिको प्रयोग गरिएको थियो । यस विधिको छलफलमा समुदायका ज्येष्ठ नागरिक, वुद्धीजीवी तथा जानिफकारहरूको सहभागिता रहेको थियो । यसै विधिको प्रयोग गरी समुदायस्तरमा जलवायु परिवर्तनले वालीचक्र, बिरुवाको व्यवहार, प्रकोपको स्वरूप लगायत अन्य विभिन्न क्षेत्रहरूमा आएको/देखिएको परिवर्तनहरूको जानकारी समेत प्राप्त गरिएको थियो ।

तालिका ६ परिवर्तीत मौसमी

विवरण		बैशाख	जेष्ठ	असार	श्रावण	भाद्र	असोज	कार्तिक	मंसीर	पौष	माघ	फागुन	चैत्र
गर्मिको समय	पहिले												
	अहिले												
जाडो को समय	पहिले												
	अहिले												
हिउदे वर्षा	पहिले												
	अहिले												
धानवाली लगाउने समय	पहिले												
	अहिले												
अत्यधिक गर्मि हुने	पहिले												
	अहिले												
आलुखेति गर्ने समय	पहिले												
	अहिले												
हिउ पर्ने समय	पहिले												
	अहिले												
हिउदे कुहिरो	पहिले												
	अहिले												
वर्षा	पहिले												
	अहिले												

नोट: पहिलेको अवस्था भन्नाले करिव ३० वर्ष पहिले (२०४५ साल भन्दा पहिले) र अहिले भन्नाले (२०७५ साल) यताको समयलाई बुझाउछ ।

माथी उल्लेखित मौसमी पात्रोको विश्लेषण गर्दा विगतका वर्षहरूमा बैशाख को पहिलो साता देखिजेष्ठको अन्तिम हप्ता सम्म मात्र गर्मि (तापक्रम वढि) महशुस हुने गरीएकोमा पछिल्ला वर्षहरूमा यस्तो

गर्मीको अवधी ३ महिना अवधि लम्बिएर भाद्र को अन्तिम साता सम्म पनी गर्मी नै महशुस हुनथालेको छ । त्यस्तै जाडोका दिन पहिले श्रावण को तेस्रो हप्ता देखि चैतको तेस्रो हप्ता सम्म कुल ६ महिना रहन्थ्यो भने हाल मंसिरको तेस्रो हप्ता देखि मात्र अर्थात कुल ४ महिना जाडो को अवधि रहने गरेको छ । मनसुन वर्षा पनि २ हप्ता ढिलो हुने गरेको छ भने हिउँ पर्ने समय पनि पहिले मंसिर को तेस्रो साता देखि चैत्रको दोस्रो साता सम्म कुल ४ महिना रहन्थ्यो भने हाल पुष र माघमा मात्र रहने गरेको छ । सोहि प्रकार पहिलेको तुलनामा वर्षातको अवधि कम भएको पाइएको छ तर वर्षा हुँदा एकै पटक ठूलो वर्षा हुन गई कम समयमा वर्षाको मात्रा बढि भएको पाइएको छ जसले बाढि पहिरो तथा नदि कटानको समस्या पटक पटक दोहोरिएर आउन थालेको छ । यसै प्रकार हिउँदे वर्षाको अवधि १ महिना घटेको पाइन्छ जसले खडेरीलाई प्रसय दिएको छ । त्यस्तै हिउँदे कुहिरो हाल आएर देखिन थालेको छ ।

४.३.३ वडाको प्रकोपको अवस्था

यहाँका मानिसहरुसंग सिपमुलक कार्यक्रमको आवश्यकता विद्यमान छ । यस क्षेत्रका मानिसहरुमा अनुकूलनका वारेमा जानकारी र सचेतीकरण भएपनि खेतीपातीबाट राम्रो लाभ लिन सकेका छैनन् । जस्तै भाद्र र आश्विनको खेती बालिमा असिना पानी र हावाहुरी, मंसिर र पौष को खेती बारीमा सित लहर र तुसारो तथा चैत्र र बैशाखको खेती पातीमा सुख्खा खडेरी र हावा हुरी जस्ता प्रकोप बाट पिडित हुनु परेको छ । आगलागी, बाढी पहिरो, भूक्षय जस्ता प्रकोपहरु पहिलेको तुलनामा अहिले बढ्दो अवस्थामा छ । त्यस्ता समस्याहरुमा आफु कसरी अनुकूलित हुने र सामना गर्ने भन्ने विषयबस्तुको ज्ञान, सिप, क्षमताको कमि हुदा प्रकोपहरु दिन प्रतिदिन बढ्दो अवस्थामा छ ।

स्थानीय अनुकूलन योजना तयारी गोष्ठिका सहभागीहरुको छलफल तथा भूसूचना प्राणालीबाट प्राप्त तथ्याङ्कहरु समेत विष्लेषण गर्दा यस क्षेत्रमा जलवायु परिवर्तनबाट उत्पन्न प्रकोपहरुमा बाढि पहिरो, भूक्षय, महामारी रोगको बढोत्तरी, खडेरी, चटयाड, असिना, हावाहुरी, वन डढेलो, पशुरोग, कृषि वालीमा रोगव्याधी, पानीका मुहानहरु सुन्ने, जडिबुटिहरुको उत्पादनमा कमी र वन्यजन्तुहरुको छास मुख्यरूपमा पहिचान गरिएका छन् ।

४.३.४ प्रकोपको जोडागत स्तरीकरण

स्थानिय अनुकूलन योजना तयारी गोष्ठिका सहभागीहरुको छलफलले जलवायु परिवर्तनबाट उत्पन्न प्रकोपहरु निम्ननुसारको रहेको छ ।

तालिका ७ प्रकोपको जोडागत स्तरीकरण

प्रकोप	बाढी पहिरो	भूक्षय	रोग व्याधी	खडेरी	चट्याङ्ग	असिना	हावाहुरी	वन डेलो	पशुरोग	कृषि रोग	पानीको मुहान सुक्नु	जैविक विविधतामा लोप
बाढी पहिरो		बाढी पहिरो	बाढी पहिरो	खडेरी	बाढी पहिरो	बाढी पहिरो	बाढी पहिरो	बाढी पहिरो	पशुरोग	कृषि रोग	बाढी पहिरो	बाढी पहिरो
भूक्षय			भूक्षय	खडेरी	भूक्षय	असिना	भूक्षय	भूक्षय	भूक्षय	भूक्षय	पानीको मुहान सुक्नु	भूक्षय
रोगव्याधी				खडेरी	रोग व्याधी	रोग व्याधी	हावाहुरी	रोग व्याधी	पशुरोग	कृषि रोग	पानीको मुहान सुक्नु	रोग व्याधी
खडेरी				खडेरी	खडेरी	खडेरी	खडेरी	खडेरी	खडेरी	खडेरी	खडेरी	खडेरी
चट्याङ्ग						असिना	हावाहुरी	डेलो	पशुरोग	कृषि रोग	पानीको मुहान सुक्नु	जैविक विविधतामा लोप
असिना							हावाहुरी		पशुरोग	कृषि रोग	पानीको मुहान सुक्नु	जैविक विविधतामा लोप
हावाहुरी								हावाहुरी	पशुरोग	कृषि रोग	पानीको मुहान सुक्नु	जैविक विविधतामा लोप
डेलो									पशुरोग	कृषि रोग	पानीको मुहान सुक्नु	जैविक विविधतामा लोप
पशुरोग										कृषि रोग	पानीको मुहान सुक्नु	जैविक विविधतामा लोप
कृषि रोग											पानीको मुहान सुक्नु	जैविक विविधतामा लोप
पानीको मुहान सुक्नु												पानीको मुहान सुक्नु
जैविक विविधताको लोप												
जम्मा	९	८	५	१२	०	३	४	१	६	७	१०	७

स्रोत : सहभागीतामुलक सचेतना गोष्ठि, २०७५

प्रकोपको जोडागत स्तरीकरण गर्दा सबै भन्दा वढि प्रभावपार्ने प्रकोपमा खडेरी र पानीका मुहानहरु सुक्ने प्रकोप सबैभन्दा वढि पाईयो । त्यसपछि क्रमशः बाढि पहिरो, भूक्षय, कृषि वालीमा रोग तथा जैविक विविधतामा ह्लास देखिएका छन् । मानव तथा पशुहरुमा लाग्ने रोग, हावाहुरी र असिनाको प्रकोप

सामान्यरूपमा महशुस गरिएका थिए भने यस क्षेत्रमा वन डेलो र चट्याङ्गको प्रकोप न्यूनरूपमा भएको पाईयो ।

४.३.५ प्रकोप, उत्पन्न समस्याहरु र समस्याहरुको प्राथामिकिकरण तथा मुल्यांकन

(थोरै प्रभाब -३, मध्यम प्रभाब-२, धेरै प्रभाब -१)

जलवायु परिवर्तन बाट उत्पन्न प्रकोप र प्रकोपबाट मानव जीवन तथा वातावरणमा परेको असर एवं उत्पन्न समस्याहरुको प्राथामिकिकरण तथा मुल्यांकनलाई निम्नानुसार देखाउन सकिन्छ ।

तालिका ८ प्रकोप र यसको जोखीमताको अवस्था

क्र.सं.	प्रकोपहरु	प्रकोप जोखीमता संख्या
१	वाढी /पहिरे	९
२	भुक्ष्य	८
३	रोगव्याधी	५
४	खडेरी	१२
५	चट्याङ्ग	०
६	असिना	३
७	हावाहुरी	४
८	डेलो	१
९	पशुरोग	६
१०	कृषि रोग	७
११	पानीको मुहान सुक्नु	१०
१२	जैविक विविधताको लोप	७

स्रोत : सहभागीतामुलक गोष्ठि, २०७५

माथिका उल्लेखित गरिएको प्रकोपहरबाट सबै भन्दा जोखीम खडेरी र पानीको मुहान सुक्नु रहेको देखिन्छ । दोस्रोमा रोग महामारी फैलनु र तेस्रोमा भु-क्ष्य जस्ता जोखिम भएको देखिन्छ ।

४.३.५.१ खडेरी

समुहमा छलफलगर्दा जलवायु परिवर्तनका कारण खडेरी पर्दा स्थानिय स्तरमा निम्नानुसारका समस्या तथा कठिनाई भएको देखिन्छ ।

प्रकोप	प्रकोप बाट उत्पन्न समस्याहरु	समस्याहरुको प्राथामिकिकरण
खडेरी	१)पानीको मुहान सुक्नु २)कृषि उत्पादनमा कमी ३)वालीनालीमा रोग ४) रोग व्याधि फैलनु	३ २ १ १

४.३.५.२ पानीको मुहान सुक्नु

समुहमा छलफल गर्दा पानीको मुहान सुक्दा स्थानिय स्तरमा निम्नानुसारका समस्या तथा कठिनाई भएको देखिन्छ ।

प्रकोप	प्रकोप बाट उत्पन्न समस्याहरु	समस्याहरुको प्राथामिककरण
पानीको मुहान सुक्नु	१) पिउने पानीको समस्या हुनु २) स्वास्थ्य स्थिति बिग्रनु ३) कृषि उत्पादन घट्नु ४ आमदानीको श्रोत कमि हुनु ५) जलिय पारिस्थितिक प्रणाली बिग्रनु	३ २ २ १ १

४.३.५.३ बाढी पैहो

समुह छलफलका क्रममा बाढि पैहोको प्रकोपले स्थानीय स्तरमा निम्नानुसारको समस्या र कठिनाई शृजना गरेको देखिन्छ ।

प्रकोप	प्रकोप बाट उत्पन्न समस्याहरु	समस्याहरुको प्राथामिककरण
बाढी पैरो	१) कृषि उत्पादनमा कमि २) कृषि योग्य जमिनको क्षेत्रफल घट्नु ३) पानीको मुहान बिग्रनु ४) विकासका संरचनाहरुमा क्षति ५) जलचर प्राणीहरुको नास ६) धनजनको क्षति	३ ३ १ २ १ २

४.३.५.४ भु-क्षय

समुहमा छलफलगर्दा जलवायु परिवर्तनका कारण भु-क्षय हुदा स्थानिय स्तरमा निम्नानुसारका समस्या तथा कठिनाई भएको देखिन्छ ।

प्रकोप	प्रकोप बाट उत्पन्न समस्याहरु	समस्याहरुको प्राथामिककरण
भु-क्षय	१) कृषिउत्पादनमा कमि २) भोकमरी फैलनु ३) पानीको श्रोतहरु हराउनु	३ २ १

	४) माटाको उर्बरा शक्ति ह्लास भई मरुभुमिकरण तर्फ उन्मुख हुनु	२
--	--	---

४.३.५.५ कृषिवालीमा रोग

समुहमा छलफलगर्दा जलवायु परिवर्तन बाट कृषि रोग हुदाँ स्थानिय स्तरमा निम्नाननुसारका समस्या तथा कठिनाई भएको देखिन्छ ।

प्रकोप	प्रकोप बाट उत्पन्न समस्याहरु	समस्याहरुको प्राथामिककरण
कृषि वालीमा रोग	१) खाद्यान्न अभाव २) रोगहरु फैलनु, स्वास्थ्य स्थिति कमजोर ३) आर्थिक स्थिति कमजोर	३ २ २

४.३.५.६ जैविक विविधताको ह्लास

समुहमा छलफलगर्दा जलवायु परिवर्तन बाट जैविक विविधतामा ह्लास हुदाँ स्थानिय स्तरमा निम्नाननुसारका समस्या तथा कठिनाई भएको देखिन्छ ।

प्रकोप	प्रकोप बाट उत्पन्न समस्याहरु	समस्याहरुको प्राथामिककरण
जैविक विविधतामा ह्लास	१. वातावरणमा असर २. जिविकोपार्जनमा असर	३ २

४.३.५.७ पशु रोग

समुहमा छलफलगर्दा जलवायु परिवर्तनका कारण पशुमा रोग लागदा स्थानिय स्तरमा निम्नाननुसारका समस्या तथा कठिनाई भएको देखिन्छ ।

प्रकोप	प्रकोप बाट उत्पन्न समस्याहरु	समस्याको प्राथमिकीकरण
पशुमा रोग	१. जिविकोपार्जनमा क्षती २. कृषी उत्पादनमा कमी ३. वातावरण प्रदूषण	३ ३ २

४.३.५.८ महामारी रोगव्याधी

समुहमा छलफलगर्दा जलवायु परिवर्तनका कारण रोग व्याधि फैलिदा स्थानिय स्तरमा निम्नाननुसारका समस्या तथा कठिनाई भएको देखिन्छ ।

प्रकोप	प्रकोप बाट उत्पन्न समस्याहरु	समस्याहरुको प्राथमिककरण
रोग व्याधि	१) मानविय क्षति २) आम्दानीमा कमि ३) कृषि उत्पादनमा कमि	३ २ १

४.३.५.९ हावाहुरी

समुहमा छलफलगर्दा जलवायु परिवर्तनका कारण हावाहुरी आउदाँ स्थानिय स्तरमा निम्नाननुसारका समस्या तथा कठिनाई भएको देखिन्छ ।

प्रकोप	प्रकोप बाट उत्पन्न समस्याहरु	समस्याहरुको प्राथमिककरण
हावाहुरी	१) वाली नालीको विनास २) वनजंगलको विनास	३ २

४.३.५.१० असिना

समुहमा छलफलगर्दा जलवायु परिवर्तनका कारण असिना पर्दाँ स्थानीय स्तरमा निम्नाननुसारका समस्या तथा कठिनाई भएको देखिन्छ ।

प्रकोप	प्रकोप बाट उत्पन्न समस्याहरु	समस्याहरुको प्राथमिककरण
असिना	१) खेति नष्ट २) तरकारी नष्ट ३) मानविय क्षति	३ २ १

४.३.५.११ वन डढेलो

समुहमा छलफल गर्दा जलवायु परिवर्तन बाट वन डढेलो लागदा स्थानिय स्तरमा निम्नाननुसारका समस्या तथा कठिनाई भएको देखिन्छ ।

प्रकोप	प्रकोप बाट उत्पन्न समस्याहरु	समस्याहरुको प्राथमिककरण
डढेलो	१) वन जंगलको क्षति २) वातावरणमा असर ३) जैविक विविधतामा ह्रस्स	३ ३ २

४.३.५.१२ चट्याङ्ग

समुहमा छलफलगर्दा जलवायु परिवर्तनका कारण चट्याङ्ग पर्दा स्थानिय स्तरमा निम्नाननुसारका समस्या तथा कठिनाई भएको देखिन्छ ।

प्रकोप	प्रकोप बाट उत्पन्न समस्याहरु	समस्याहरुको प्राथामिकिकरण
चट्याङ्ग	१) धनजनको क्षति २) वन जंगलमा आगलागी ३) संचारका माध्यम, विद्युतिय उपकरणमा असर	३ २ २

४.३.६ प्रकोप तथा जोखीमका आधारमा वस्तीहरुको स्तरिकरण

तुलनात्मक प्रणालीका अनुसार जलवायु परिवर्तनका असरसँगको संबोधनशिलता, अनुकुलन क्षमता र संमुखताका आधारमा विभिन्न जोखिम र अनुकुलित हुने क्षमताको विश्लेषण गर्दै सहभागिहरु विच छलफलको माध्यमबाट साविकका बडामा रहेका वस्तीहरुलाई स्तरिकरण गरिएको छ । यस प्रक्याको निष्कर्ष तलको तालिका मा प्रश्नुत गरिएको छ ।

तालिका ७ प्रकोपको जोडागत स्तरीकरण

प्रकोप	बाढी पहिरो	भुक्षय	रोग व्याधी	खडेरी	चट्याङ्ग	असिना	हावाहुरी	वन डेलो	पशुरोग	कृषि रोग	पानीको मुहान सुक्नु	जैविक विविधतामा लोप
बाढी पहिरो		बाढी पहिरो	बाढी पहिरो	खडेरी	बाढी पहिरो	बाढी पहिरो	बाढी पहिरो	बाढी पहिरो	पशुरोग	कृषि रोग	बाढी पहिरो	बाढी पहिरो
भुक्षय			भुक्षय	खडेरी	भुक्षय	असिना	भुक्षय	भुक्षय	भुक्षय	भुक्षय	पानीको मुहान सुक्नु	भुक्षय
रोगव्याधी				खडेरी	रोग व्याधी	रोग व्याधी	हावाहुरी	रोग व्याधी	पशु रोग	कृषि रोग	पानीको मुहान सुक्नु	रोग व्याधी
खडेरी					खडेरी	खडेरी	खडेरी	खडेरी	खडेरी	खडेरी	खडेरी	खडेरी
चट्याङ्ग						असिना	हावाहुरी	डेलो	पशुरोग	कृषि रोग	पानीको मुहान सुक्नु	जैविक विविधतामा लोप
असिना							हावाहुरी	असिना	पशुरोग	कृषि रोग	पानीको मुहान सुक्नु	जैविक विविधतामा लोप
हावाहुरी								हावाहुरी	पशुरोग	कृषि रोग	पानीको मुहान सुक्नु	जैविक विविधतामा लोप
डेलो									पशुरोग	कृषि रोग	पानीको मुहान सुक्नु	जैविक विविधतामा लोप
पशुरोग										कृषि रोग	पानीको मुहान	जैविक विविधतामा

												सुक्नु	लोप
कृषि रोग												पानीको मुहान सुक्नु	जैविक विविधतामा लोप
पानीको मुहान सुक्नु												पानीको मुहान सुक्नु	
जैविक विविधतामा लोप													
जम्मा	९	८	५	१२	०	३	४	१	६	७	१०	७	

स्रोत : सहभागीतामुलक सचेतना गोष्ठि, २०७५

यसरी जलवायूजन्य प्रकोप र चामुण्डा विन्द्रासैनी गाउपालीका वडा नंम्वर १ मा रहेका वस्तीहरूको जोडागत विश्लेषण हेर्दा सुख्खा खडेरी र पानीका मुहानहरू सुक्ने प्रकृया माथील्लो तटमा रहेका क्षेत्रहरूमा सबैभन्दा धेरै देखिन्छ । यसरी हेर्दा माथील्लो तटमा पानीमुहान संरक्षण र संरक्षण पोखरीहरूको निर्माणलाई प्राथमिकता दिनुपर्ने र तल्लो तटमा रहेका वस्तीहरूमा वाढि पैद्धो नियन्त्रणका प्रयासहरूलाई प्रभावकारी वनाउनुपर्ने देखिन्छ ।

४.३.७ संकटासन्न घरधूरी तथा वर्ग समुदाय पहिचान

जलवायु परिवर्तनले निम्त्याउने प्रकोपले पार्ने असर व्यक्ति, परिवार वा समुदायको अनुकूलन क्षमतामा निर्भर हुने हुदौ फरक फरक प्रकोपहरू उमेर समूह, लिङ्ग, जातजाति, आर्थिक र सामाजिक अवस्था अनुसार फरक फरक प्रभाव पारेको हुन्छ । यस विधिको प्रयोग गरी भगवतीमाई गाउँपालिका वडा नं. ३ मा भएका जलवायु जन्य प्रकोपहरूबाट कुन उमेर समूह, लिङ्ग, जातजाति, आर्थिक र सामाजिक अवस्थाका समुदायमा कस्तो प्रभाव पन्यो भन्ने कुराको विश्लेषण गरिएको थियो । यस विधिको प्रयोगले लैङ्गिक तथा जातीय समावेशीकरणको स्थितिको समेत उजागर गर्न मद्दत गरेको छ ।

तालिका ९ प्रकोप र त्यसवाट प्रभावीत समुह, लिंग तथा समुदाय पहिचान

प्रकोप	प्रकोपका असर तथा प्रभाव	प्रकोप संकटासन्नता वर्ग												
		उमेर समूह			लिंग		आर्थिक स्तर वर्ग				सामाजीक स्तर		जातजाती	
वाल वालीका	चुवा	वयस्क	बढीबढी	महिला	पुरुष	अर्थ विपन्न	विपन्न	मध्यम	सम्पन्न	फरक असमताभूक्त	एकल महिला	दलित	जानजाती	क्षेत्री ब्राह्मण, अन्य

प्रकोप संकटासन्नता वर्ग																	
प्रकोपका असर तथा प्रभाव		प्रकोप संकटासन्नता वर्ग															
उमेर समूह		लिंग		आर्थिक स्तर वर्ग				सामाजिक स्तर		जातजाती							
प्रकोप		उमेर	समूह	लिंग		आर्थिक स्तर वर्ग		सामाजिक स्तर		जातजाती							
		वाल	वालीका	ग्रन्ति	वयस्क	वृद्ध	महिला	पुरुष	अति विपक्ष	विपक्ष	मध्यम	सम्पन्न	फरक शमताभए का	एकल महिला	दलित	जनजाती	ब्राह्मण, क्षेत्री अन्य
वाठि पैन्नो	कृषि उत्पादनमा कमी, जमिनको क्षेत्रफल घट्नु, पानीको मुहान विग्रनु, विकासका संरचना हरुमा क्षति, जलचर प्राणीहरुको नास, धनजनको क्षति	*** ** ** *** *** ** *** ** ** * *** ** *** ** *** ** *** **															

		पिउने पानीको समस्या हुनु, स्वास्थ्य स्थिति विग्रनु, कृषि उत्पादन घटनु, आम्दानीको श्रोत कमि हुनु, जलिय पारिस्थिति प्रणाली विग्रनु	*** ** ** *** *** ** *** ** ** * *** ** *** ** **														
		प्रकोप संकटासन्ता वर्ग															
प्रकोप	प्रकोपका असर तथा प्रभाव	उमेर समुह				लिंग		आर्थिक स्तर वर्ग			सामाजिक स्तर		जातजाती				
		वाल	बालिका	यवा	वयस्क	बुढबुढा	महिला	पुरुष	अति	विषयात	विषय	मध्यम	साधना	फरक क्षमताभार का	एकल महिला	दलित	जनजाती
भु- क्षय	कृषि उत्पादनमा कमि, भोकमरी फैलनु, पानीको श्रोतहरु हराउनु, माटोको उर्बरा शक्ति द्वास भई मरुभुमिकरण । हुनु	***	**	**	***	***	**	***	***	**	**	*	***	**	***	**	**

कृषि वाली मा रोग	खाद्यान्न अभाव, स्वास्थ्य स्थिति कमजोर, आर्थिक स्थिति कमजोर	***	**	**	***	***	**	***	**	**	*	***	***	***	***	**	**
पशु रोग	जनधनको क्षति, कृषि उत्पादनमा कमी, वातावरण प्रदूषण	***	**	**	***	***	**	***	**	**	*	***	***	***	***	**	**
महामारी रोग	मानविय क्षति, आम्बानीमा कमी, कृषि उत्पादनमा कमी	***	**	**	***	***	***	***	***	***	***	***	***	***	***	**	***
हावाहुरी	वाली नालीको विनास, वनजंगलको विनास	***	**	**	***	***	**	***	***	**	*	***	***	***	***	**	**
असिना	खेति नष्ट, तरकारी नष्ट, मानविय क्षति	***	**	**	***	***	**	***	***	**	*	***	***	***	***	**	**
वन डढेलो	वन जंगलको क्षति, वातावरणमा असर, वन्यजन्तुको लोप	*	***	***	**	***	***	***	***	**	**	***	***	***	***	**	**

चट्या ङ्ग	धनजनको क्षति, वन डढेलो, विद्युतिय उपकरणमा असर	*	***	***	**	***	***	***	***	***	**	***	***	***	**	**
--------------	--	---	-----	-----	----	-----	-----	-----	-----	-----	----	-----	-----	-----	----	----

नोट : प्रकोपको स्तर, *** उच्च, ** मध्यम, * न्यून

यसरी जलवायु परिवर्तनबाट प्रभावित वस्ती तथा समुदायको विश्लेषण गर्दा जलवायु परिवर्तन र जलवायु जन्य प्रकोपहरु विषेश गरी खडेरी, पानीका मुहान सुक्ने, बाढी, पहिरो, कृषि तथा पशुवालीमा रोग, हावाहुरी, चट्याड र जैविक विविधतामा छास जस्ता प्रकोपबाट सबैभन्दा बढी वाल वालिका, महिला, अति विपन्न वर्ग तथा जातजातिको आधारमा दलितहरु र सामाजिक स्तरको हिसाबले एकल महिला र फरक क्षमता भएका व्यक्तिहरु उच्च संकटासन्न देखिएका छन् । यी प्रकोप तथा जोखिमहरुबाट अन्य वर्ग समुदाय प्रभावित भएतापनि उनीहरुसँग ती प्रकोपहरुसँग सामना गर्न सक्ने क्षमता तुलनात्मक रूपमा उच्च रहेकोले उनीहरुले त्यस्ता प्रकोपको असरबाट जोगिन सक्ने अवस्था देखिन्छ ।

४.३.८ जिविकोपार्जनका स्रोतहरु

जिवन चलाउनको लागी गरीने आयआर्जका क्रियाकलाप नै जिविकोपार्जनका क्रियाकलाप हुन । जुन आर्थिक, सामाजिक, सांस्कृतिक र प्राकृतिक पक्षहरुसँग प्रत्यक्ष तथा अप्रत्यक्ष रूपमा जोडिएको हुन्छ । कुन स्थानमा कस्तो स्रोतहरु छन् त्यसैमा आधारित जिविकोपार्जनका क्रियाकलाप संचालनमा भएको हुन्छ । स्रोतहरु बढी भएको स्थानमा अन्य स्थानको तुलनामा आयआर्जका क्रियाकलाप बढी संचालनमा भएको हुन्छ । त्यसैको आधारमा समुहमा छलफल चलाउदा निम्नानुसारको क्रियाकलाप नै जिविकोपार्जनका स्रोतहरु हुन् ।

तालिका १० उपलब्ध जिविकोपार्जनका श्रोत

क्र.सं.	जिविकोपार्जनका आधारहरु	श्रोतहरु
१	आर्थिक श्रोत	<ul style="list-style-type: none"> बहुसंख्यक स्थानीय वासिन्दाको प्रमुख पेशा कृषि क्षेत्रमा आधारीत कृषि क्षेत्रको उत्पादकत्व न्यून रहेको । कृषि क्षेत्रमा प्रमुख स्थान ओगटेको गहुँखेती क्रमशः घट्दै गैरहेको र सुख्खा तथा वर्षातको अनियमितताले धान खेती समेत घट्दो क्रममा रहेको । सुख्खा/खडेरी संग अनुकूलीत हुनको लागी मकैखेतीको क्षेत्रफल विगतकैहि वर्ष देखि निरन्तर बढिरहेको । यातायातको असुविधा र कृषि उत्पादनको दृष्टिकोणले यो

		<p>क्षेत्र त्यति महत्वपूर्ण हुन नसकेकोले कुनै पनी कृषि उत्पादनको लागी पकेट क्षेत्रमा समावेश हुन नसकेको</p> <ul style="list-style-type: none"> ● दिगो रोजगारको सम्भावना न्यून ● बैदेशीक रोजगारी प्रमुख आयआर्जनको माध्यम ● अधिकांश यूवा भारतमा गै मौसमी रोजगारीमा संलग्न हुने गरेको । <ul style="list-style-type: none"> ● परम्परागत कृषि व्यवसाय ● पशुपालनमा केहि संलग्न
२	प्राकृतिक श्रोत	<ul style="list-style-type: none"> ● वन क्षेत्रमा धनी ● नगरपालिकामा वीस भन्दा बढी सामुदायिक वन तथा ३१०० हेक्टर वन क्षेत्र व्यवस्थापन गरिरहेका । ● यस वडाको भूभाग समतल देखि उच्च क्षेत्र समेत समेटेकाले जैविक विविधताले धनी रहेको । ● नगरपालिकामा १९५ हेक्टरको एउटा कवुलियति वन ।
३.	भैतिक श्रोत	<ul style="list-style-type: none"> ● भौतीक पूर्वाधारको क्षेत्रमा कमजोर ● सडक सञ्जालले भखरै वडालाई छोएपनी अधिकाँश वस्तीहरु सडक सञ्जालबाट बच्चित ● निजी तथा सार्वजनिक भवनहरु कच्ची र जस्ताले छाएका ● विद्यालय भवनहरुमा न्यून पुर्वाधार र भवनहरुसमेत कच्ची रहेका । ● वडा कार्यालय समेत कच्ची भवनमा रहेको ।
४.	सामाजिक स्रोत	<ul style="list-style-type: none"> ● सामुदायिक विद्यालयमा विद्यालय व्यवस्थापन समिति कार्यरत ● सहकारी र आमा समुहमा नागरिकहरु आवद्ध ।
५.	मानवीय स्रोत	<ul style="list-style-type: none"> ● शैक्षीक रूपमा कमजोर जनशक्ति ● स्थानीय जनतामा सिपमुलक तालिमको अभाव ।

स्रोत : अनुकूलन योजना छलफल/गोष्ठी, २०७५

४.३.९ जलवायु परिवर्तनले जिविकोपार्जनमा परेको असर

जलवायु परिवर्तनको कारणले यस वडामा उपलब्ध जिविकोपार्जनका श्रोतहरुमा परेका सकारात्मक तथा नकारात्मक प्रभावको आकलन गरिएको छ । कतिपय मानविय क्रियाकलाप पनि उत्तिकै जिम्मेवार छन् भने कतिपय प्राकृतिक कारणहरु छन् । जलवायु परिवर्तनले जिविकोपार्जनमा असर गर्दा सहभागीहरुको छलफलले निम्नानुसारको समस्याहरु उत्पन्न भएको विषयलाई यहाँ देखाईएको छ ।

तालिका ११: जलवायु परिवर्तनले जिविकोपार्जनमा पारेको असर

जिविकोपार्जनका श्रोतहरू	जिविकोपार्जनका क्षेत्रहरू	असरहरू
आर्थिक श्रोत	कृषी क्षेत्र	<ul style="list-style-type: none"> उर्वराभूमिमा असर तथा उत्पादनमा कमि खाद्यान्न तथा कच्चा पदार्थ उत्पादनमा कमि सुख्खा खडेरीको कारणले कृषी क्षेत्र तथा उत्पादकत्वमा हास
	व्यवसाय	<ul style="list-style-type: none"> बढ्दो प्राकृतिक प्रकोपका कारण उद्योग तथा व्यवसाय संचालनमा कठिनाई वेरोजगारको संख्यामा बढ्दि
मानविय स्रोत	वसाईसराई	<ul style="list-style-type: none"> सुख्खा खडेरी र पानीका मुहान सुक्ने कारणले वसाई सराईले मानव श्रोतमा कठिनाई पानीजन्य रोगको बढ्दि गरिवी र भोकमरीले कमजोर स्वास्थ्य
प्राकृतिक श्रोत	कृषी	<ul style="list-style-type: none"> सुख्खाको कारण उत्पादकत्वमा कमी धान खेतीको क्षेत्रफल निरन्तर घट्दो
	वन क्षेत्र	<ul style="list-style-type: none"> प्राकृतिक स्रोत तथा साधनमा चाप जैविक विविधतामा असर तथा लोप
भौतीक श्रोत	सार्वजनीक निर्माण	<ul style="list-style-type: none"> भुक्षय तथा बाढि पैद्धोको कारण भौतीक श्रोतमा क्षती
	निजी आवास	<ul style="list-style-type: none"> भुक्षय तथा बाढि पैद्धोको कारण भौतीक श्रोतमा क्षती
सामाजीक श्रोत	सामुदायीक भावना	<ul style="list-style-type: none"> बढ्दो प्राकृतिक प्रकोपका कारण सामाजीक भावनाको विकास बाढि पैद्धो जस्ता प्राकृतिक प्रकोपको कारणले वस्ती स्थानान्तरण हुँदा सामाजिक श्रोतमा नकारात्मक प्रभाव पर्न सक्ने ।

स्रोत: अनुकूलन योजना निर्माण गोष्ठि २०७५

४.३.१० जलवायु परिवर्तन प्रकोपका आधारमा वर्ग,लिङ्ग,समूह,जातजातीमा परेको प्रभावको प्राथामिककरण

जलवायु परिवर्तनले प्राकृतिक प्रकोपलाई उजागर गरिरहेको छ । त्यस्ता प्रकोपको सामाना विश्वले नै गर्नु परिरहेको छ । जलवायु परिवर्तनबाट कसरी अनुकूलित बन्ने भन्ने विषयबस्तुको चर्चा तथा परिचर्चा शहर देखि गाँऊ र गाँऊ देखि शहर सम्म विस्तारै फैल्दै गईरहेको छ । परिवर्तीत अवस्थामा कस्ले आफुलाई कति मात्रामा अनुकूलित बनाउन सक्छ भन्ने विषयबस्तु वर्ग, लिङ्ग, समूह, जातजातीमा स्थान बिषेश फरक -फरक पाउन सकिन्छ । तथापी जलवायु परिवर्तन प्रकोपका आधारमा वर्ग,लिङ्ग,समूह,जातजातीमा परेको प्रभावको प्राथामिककरण निम्नानुसार देखाउन सकिन्छ ।

४.३.१०.१ जलवायु परिवर्तन प्रकोपका आधारमा वर्गमा परेको प्रभावको प्राथामिकिकरण निम्नानुसार देखाउन सकिन्छ ।

क्र.सं.	बर्ग	प्रभावको संख्या निर्धारण	
१	धनि	१	क) धेरै असर-३ ख) मध्यम असर -२ ग) कम असर -१
२	मध्यम	२	
३	गरिब	३	

४.३.१०.२ जलवायु परिवर्तन प्रकोपका आधारमा लिङ्गमा परेको प्रभावको प्राथामिकिकरण निम्नानुसार देखाउन सकिन्छ ।

क्र.सं.	लिङ्ग	प्रभावको संख्या निर्धारण
१	महिला	३
२	पुरुष	२

४.३.१०.३ जलवायु परिवर्तन प्रकोपका आधारमा समूहमा परेको प्रभावको प्राथामिकिकरण निम्नानुसार देखाउन सकिन्छ ।

क्र.सं.	समूह	प्रभावको संख्या निर्धारण
१	बालबालिका	३
२	युवा	१
३	वृद्ध वृद्धा	२

४.३.१०.४ जलवायु परिवर्तन प्रकोपका आधारमा जातजातीमा परेको प्रभावको प्राथामिकिकरण निम्नानुसार देखाउन सकिन्छ ।

क्र.सं.	जातजाती	प्रभावको संख्या निर्धारण
१	ब्राह्मण/क्षेत्री	१
२	जनजाति	२
३	दलित	३

४.४ अनुकूलन योजनाको परिकल्पना

स्थानीय स्तरमा विद्यमान अवस्था र प्रणालीको चित्रण गरिसकेपछि वडा स्तरीय सरोकारवालाहरुको दृष्टिमा उच्च अनुकूलन क्षमताका परिदृष्यहरूको परिकल्पना गरिएको थियो । तिनै परिकल्पनाहरुका आधारमा यस स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना तयार गरिएको हो । यस स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना गोष्ठीका सहभागीहरुले यस चामुण्डा विन्द्रासैनी गाउँ पालीका वडा नम्वर १ को लागी तपसिल बमोजीमको अनुकूलन परिकल्पना गरेका छन् ।

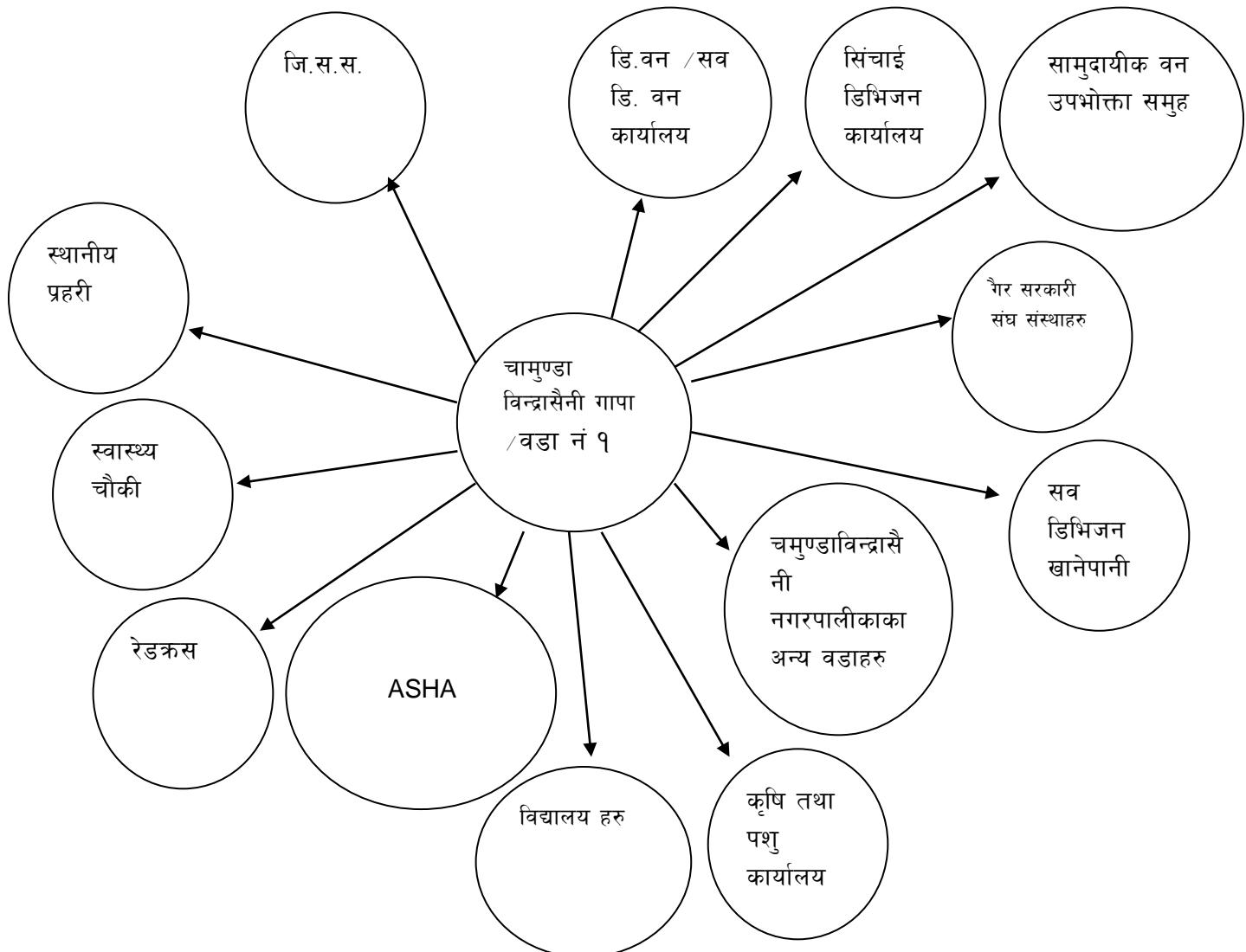
- स्थानियवासीहरूको जलवायु परिवर्तनको बारेमा चेतना अभिवृद्धि भई यसको असरसँग अनुकूलित हुने क्षमता विकास भएको हुनेछ । जसले गर्दा जलवायुजन्य प्रकोपबाट हुने क्षति न्युन गर्नको लागी स्थानीय घरधुरी क्षमता बढ्दि भएको हुनेछ ।
- खानेपानीको मुहानको संरक्षणबाट पानीको प्रचुरता भएको हुने छ ।
- सिचाई कुलोको मर्मत तथा स्तर उन्नती, सरल सिंचाई प्रविधिको प्रयोगले सिचाईको उपलब्धतमा बढ्दि भई कृषि उत्पादनमा बढ्दि हुनुका साथै स्थानीय जनताको आयआर्जनमा टेवा पुरेको हुनेछ ।
- स्वस्थ पिउने पानी तथा सरसफाईको कारण स्थानीय समुदायको स्वास्थ्यमा सुधार आएको हुनेछ,
- विभिन्न भौतिक पूर्वाधारको निर्माणबाट वडामा बढी, पहिरो जस्ता जलवायुजन्य प्रकोपको असर कम भई विकास निर्माणमा अग्रसर भएको हुनेछ ।
- दिगो वन व्यवस्थापनका माध्यमबाट वनको हैसियत सुदृढ हुनुका साथै वन डेलोको प्रकोप पनि कमीआएको हुनेछ र संगसंगै वन विनाश र वन अतिक्रमणमा पनि कमी आएको हुनेछ ।
- उपयुक्त उन्नत जातको कृषिवाली तथा आधुनिक प्रविधिको प्रयोगका कारण कृषि उत्पादनमा बढ्दि भई जीविकोपार्जन सहज भएको हुनेछ ।
- पशु तथा कृषिमा देखा पर्ने रोगको असर कमी भई कृषि उत्पादनमा बढ्दि हुनाले खाद्य सुरक्षा बढ्नेछ ।
- भू -क्षमता अनुसारको उचित कृषि प्रविधीहरूको प्रयोग र भू -संरक्षणका उपायहरूको अवलम्बनसँगै भू -क्षयमा कमी आएको हुनेछ ।
- स्थानीयवासीहरूमा जलवायु परिवर्तनको बारेमा चेतना अभिवृद्धि भई यसका प्रभावहरूसँग अनुकूलित हुन तथा समग्र वातावरण तथा पर्यावरणीय प्रणालीको दिगो विकास गर्न प्रशासकिय सिमा भित्र मात्रै सिमित नभई समग्र उप जलाधार क्षेत्रकामाथिल्लो तथा तल्लो तटीय क्षेत्रहरूबीच सहकार्यको शुरुवात भएको हुनेछ
- समग्रमा अनुकूलन कार्ययोजनाको कार्यान्वयनबाट भविश्यमा जलवायु जन्य प्रकोपहरूको सामना गर्न स्थानीय वासिहरूमा क्षमता अभिवृद्धि हुनुका साथै योजना कार्यान्वयन हुँदा निर्माण गरिने भौतीक पूर्वाधारका कारणले यो वडा जलवायु जन्य जोखिमको व्यवस्थापन गर्न सक्षम हुनेछन् ।

४.५ सेवा प्रदायक संस्थाको विष्लेषण

यो अनुकूलन कार्ययोजना मुख्य रूपमा चामुण्डा विन्द्रासैनी गाउपालीका वडा नंम्वर १, वडा कार्यालयमार्फत कार्यान्वयन हुनेछ, तथापी यसको मुख्य स्वामित्व वडा कार्यालयको समन्वयमा चामुण्डा विन्द्रासैनी गाउपालीकाले लिनेछ । यसरी हेर्दा गाऊपालीकाले समग्रतामा जलवायु परिवर्तनका सवालमा आर्थिक, प्राविधिक तथा सहजिकरणमा सहयोग गर्नेछ । यसका अलावा गाऊपालीका र यस अन्तरगतको

वडा कार्यालयले यसको प्रभावकारी कार्यान्वयनको लागी सहयोग पाउन सक्ने संघ, संस्था तथा निकायहरु पहिचान संस्थागत नक्साकंन विधिवाट गरिएको थियो । यसवाट निकट भविष्यमा अनुकूलन योजना कार्यान्वयन गर्ने क्रममा सहकार्य गर्न सकिने र ती निकायहरुवाट उपलब्ध हुने सेवाहरु विश्लेषण गरिएको थियो । संस्थागत नक्साकन र सेवा प्रदायकहरुको विवरण तल राखिएको छ । यसवाट संघसंस्था, सरोकारवाला र सेवाप्रदायक निकायहरुले गर्ने प्राविधिक, सामाजीक,आर्थिक,कानूनी र समन्वय सम्पर्कका बारेमा समुदायलाई जानकारी अभिवृद्धि भएको छ ।

गाऊपालीका र वडा कार्यालयले जलवायु परिवर्तनका सवालमा आर्थिक, प्राविधिक तथा सहजिकरण सहयोग पाउन सक्ने संघ, संस्था तथा निकायहरु निम्नानुसार रहेका छन् ।

४.६ अनुकूलन योजनाको प्राथमिकीकरण

अनुकूलन योजनाको प्राथमिकीकरणको लागी केहि आधारहरु लिईएको थियो । मुख्य गरि कार्यक्रमको प्रभावकारीता, खर्चको मितव्ययीता, सम्भाव्यता, संकटासनन्ता र लैंगीक तथा सामाजीक समावेशी मैत्री (लक्षीत वर्ग मुखी) कार्यक्रम लाई आधार बनाईएको थियो । यसरी सबै आधारहरुमा बढि प्रभावकारी लाई अंक ३, त्यस पछी २ र कम प्रभावकारीलाई १ अंक दिई अन्तमा अंक भार अनुसार प्राथमिकीकरण गरिएको थियो । जुन कृयाकलापले समग्रमा बढि अंक प्राप्त गर्दछ, त्यसलाई बढि पहिलो प्राथमिकता र त्यस पछि क्रमशः प्राथमिकताक्रममा राखेर योजनाको प्राथमिकीकरण गरिएको थियो ।

तालिका १२ अनुकूलन उपायको प्राथमिकीकरण

सम्बद्धनशील क्षेत्र	सम्भावीत प्रकोप	अनुकूलनको भविश्यको परिकल्पना	अनुकूलनका उपायहरु	प्रभावकारीता	सम्भाव्यता	दिग्गोपना	खर्चको मितव्ययीता	लक्षीत वर्गमुखी	जम्मा अंक	प्राथमिकीकरण
कृषि तथा पशुपालन	खडेरी, पानीका मुहान सुक्ने	अनुकूलनका कार्यक्रम कार्यान्वयनबाट सिंचाईको अवस्थामा सुधार भै कृषि उत्पादन बढ़ि भएको हुनेछ	<ul style="list-style-type: none"> ● सिचाई कुलो ● सिचाई पोखरी ● कम सिंचाई आवश्यक पर्ने अदुवा, वेसार जस्ता नगदेवालीको खेती विस्तार ● पानीमुहान संरक्षण ● फलफुल खेती प्रवर्धन ● पाइपलाईन विस्तार 	३ ३ ३ ३ ३ ३ ३	२ ३ ३ ३ ३ ३ ३	२ २ ३ ३ ३ ३ ३	१ ३ ३ ३ ३ ३ ३	२ ३ ३ ३ ३ ३ ३	१० १४ १५ १५ १५ १५ १४	III II I I I I II
वन तथा जैवीक विविधता	वन डेलो तथा जैवीक विविधतामा झस	अनुकूलनका कार्यक्रमबाट वन डेलो नियन्त्रण र दिगो वन व्यवस्थापन भै जैवीक विविधताको	<ul style="list-style-type: none"> ● जनचेतना मुलक कार्यक्रम ● अग्नी रेखा निर्माण ● बहु उद्घेशीय नर्सरी स्थापना र बृक्षारोपण 	३ ३ ३	३ ३ ३	३ २ ३	३ २ ३	३ १ ३	१५ ११ १५	I II I

		संरक्षण भएको हुनेछ ।									
भौतीक पूर्वाधार	वाढि, पैद्धो	वाढि पैद्धो, भू क्षय जस्ता प्राकृतिक प्रकोपको न्यूनीकरण भै भौतीक पूर्वाधार संरक्षित हुनेछन् ।	<ul style="list-style-type: none"> ● तारजाली ● पानी मुहान संरक्षण ● पर्खाल निर्माण 	३	३	३	३	२	२	१३	II
मानव स्वास्थ्य	महामारी रोग	अनुकूलन योजनाको कार्यान्वयनवाट जनचेतनामा बढ्दि भै महामारी रोग मुक्त क्षेत्र बन्नेछ ।	<ul style="list-style-type: none"> ● जनचेतना मुलक कार्यक्रम ● होर्डिङबोर्ड ● रेडीयो सुचना प्रवाह ● चर्पी निर्माण ● प्रसुतीगृह निर्माण ● एम्बुलेन्स खरिद 	३	३	३	३	३	३	१५	I
जिविकोपार्जन		बैकल्पीक रोजगारी तथा अन्य अवसरबाट जिविकोपार्जनमा सुधार भै अनुकूलन क्षमतामा अभिवृद्धि हुनेछ ।	<ul style="list-style-type: none"> ● अल्लो प्रशोधन तालिम ● लोकता प्रशोधन तालिम ● कृषि संकलन केन्द्र ● जडिबुटि खेती 	३	३	३	३	३	३	१५	I
अन्य पूर्वाधार निर्माण		भौतीक क्षमतामा सुधार भै समुदायकै अनुकूलन क्षमतामा सुधार हुनेछ ।	<ul style="list-style-type: none"> ● वडा कार्यालय भवन निर्माण ● विद्यालय भवन निर्माण ● भोलुडे पुल ● लघु जलविद्युत ● सुधारीएको चुलो ● वायोग्यांस ● सुधारीएको घट्ट 	३	३	३	२	२	२	१२	IV

स्रोत : सहभागीतामुलक गोष्ठि, २०७० / २०७५

४.७ अनुकूलन क्षमताको आकलन

चामुण्डा विन्द्रासैनी गाउपालीका वडा नंम्वर १ का स्थानीय सुमदाय सबैले जलवायु, तापक्रम, पानी पर्ने समयमा आएका परिवर्तनहरुको प्रत्यक्ष महसुस गरेको भएपनि जलवायु परिवर्तन सम्बन्धी प्राविधिक ज्ञान, सूचना तथा जानकारीहरुको कमीते त्यस्ता परिवर्तनहरुको कारण र यसबाट पर्न सक्ने दिघकालीन प्रभावको बारेमा अनभिज्ञ रहेको अवस्था छ । अनुकूलन योजनाको निर्माण र पुनरताजगीको क्रममा भएका वस्तीतहमा गरिएका छलफल र वडा तहमा गरिएका सचेतनामुलक गोष्ठि र अनुकूलन योजना तर्जुमा गर्दा गरिएका गोष्ठिमा भएका छलफल लगाएतका सचेतनामुलक गोष्ठि पश्चात सहभागीहरुमा जलवायू परिवर्तन सम्बन्धी ज्ञान र सिप अभिबृद्धि भैरहेको पाईयो । तथापी जलवायू परिवर्तन सचेतना एक वा दुई पटकको गोष्ठि वा छलफलबाट पुर्ण हुन सक्दैन तसर्थ वडाका जनप्रतिनिधी तथा अन्य सरोकारवालाहरुलाई जलवायू परिवर्तन अनुकूलन मैत्री योजना तथा कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्नकोलागी नियमीत रूपमा उत्प्रेरित गर्न विभिन्न तालिम, गोष्ठी, अन्तरक्रिया र अवलोकन भ्रमण जस्ता कार्यक्रमहरुको आवश्यकता देखिन्छ । साथै जलवायू परिवर्तन अनुकूलन कार्य एकै क्षेत्रको प्रयासले मात्र सम्भव नहुने भएकोले गाउपालीका र वडामा कार्यरत सबै सरकारी, गैर सरकारी र समुदाय स्तरका सबै संघ संस्थाको सामुहिक सहकार्य र समन्वयको लागी गाउपालीका अभ्यं विषेश गरी वडा कार्यालयले निरन्तर पहल गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

हाल वडा कार्यालयको मौजुदा जनशक्ति हेर्दा वडा अध्यक्ष सहित ५ जना निर्वाचित जनप्रतिनिधीहरु र वडा सचीव सहितका केही कर्मचारीमात्र कार्यरत रहेको अवस्थामा गाउपालीका कार्यालयले विषयगत दक्ष जनशक्ति जस्तै इन्जीनियर, कृषि प्राविधिक तथा वन प्राविधिक जस्ता जनशक्तिको व्यवस्थाको लागी सकारात्मक समन्वयको जरुरी छ । त्यसैगरी जलवायू परिवर्तन लगाएत अन्य सूचनालाई व्यवस्थीत र प्रभावकारी वनाउन कम्प्यूटर प्रविधीमा आधारित सूचना प्रणालीको विकास गरि कार्यान्वयन गर्न आवश्यक उपकरण र जनशक्तिको व्यवस्था गर्नु जरुरी छ । त्यसैले वडाकार्यालयमा रहने गरी एक व्यवस्थीत सूचना केन्द्रको नियमीत सञ्चालन गर्नुपर्दछ ।

अनुकूलन योजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्न निरन्तर यस सम्बन्धी तालिम, गोष्ठीहरुको आवश्यक पर्ने भएको हुँदा त्यस्ता तालिम तथा गोष्ठीहरु संचालन तथा सम्पन्न गर्नको लागि सहयोगी निकायहरु जि.स.स., गाउपालिका, स्थानीय संघ संस्थाहरु साथै दातृ निकायहरुको साथ र सहयोगको आवश्यकता छ भने योजना कार्यान्वयन गर्नका लागि एक जना सामाजिक परिचालक, एक जना कृषि प्राविधिक र एक जना सब इन्जीनियर जनशक्ति परिचालन गर्नु पर्ने पनि आवश्यकता देखिन्छ, साथै निर्वाचित जनप्रतिनिधीहरु तथा सरोकारवाला निकायहरुलाई स्व:अनुगमन, सार्वजनिक लेखा परिक्षण, योजना प्रक्रिया सम्बन्धी अभिमुखीकरण र योजना व्यवस्थापन सम्बन्धी तालिम प्रदान गर्न पनि आवश्यक देखिन्छ ।

४.८ नियमित विकाश योजना प्रक्रियामा स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजनाको समायोजन

जलवायू परिवर्तनका असर तथा प्रभावहरुबाट अनुकूलित हुनको लागि यो योजना स्थानीय जनताहरुकै प्रत्यक्ष संलग्नतामा गरिएको छ । जलवायू परिवर्तन अनुकूलन योजना कुनै छुट्टै योजना नभै समग्र गाउँपालीकाको विकाश योजनालाई नै सहयोग पुग्ने पुरक योजना हो त्यसैले यो अनुकूलन योजना चामुण्डा विन्द्रासैनी गाउँपालीकाकै विकाश योजनाको अभिन्न रूप हो । विषेश गरि गाउँपालीकाले वनाउने अन्य विकास निर्माणका कार्यलाई समेत दिगो र जलवायू अनुकूल वनाउनको लागी यो योजना समग्र गाउँपालीकाको विकासको अभिन्न अंगको रूपमा रहनेछ । त्यसैले चामुण्डा विन्द्रासैनी गाउँपालीकाको वडा नम्वर १ मा गरिने अन्य सबै विकास र विषयगत योजना तयारगर्दा यो अनुकूलन योजना निर्देशक योजनाको रूपमा रहनेछ, किनभने जलवायू परिवर्तनका असर वहु क्षेत्रमा देखिएको कुरा योजना तर्जुमाकै क्रममा पहिचान भैसकेको छ । यसरी तयार गरिएको स्थानीय अनुकूलन कार्य योजनाका प्राथमिकताहरुलाई गाउँपालीकाको बैठकबाट अनुमोदन गरि स्थानीय विकास योजनामा समायोजन गरि वडा परिषदबाट निर्णय गरि कार्यान्वयन हुनेछन् । वडाको वार्षिक योजनामा समावेश गरि यस वडाभित्र काम गर्ने विभिन्न सरकारी तथा गैरसरकारी निकायहरुमा यस वडाका समुह र वडा नागरिक मञ्चबाट विषयगत कार्यालयहरुको योजनामा पहिचान भएका अनुकूलन कार्यलाई समावेशगरि एकिकृत योजना तर्जुमा गरी कार्यान्वयन गरिनेछ । वडाले आफ्नो वार्षिक कार्यक्रम तयार गर्दा यस अनुकूलन योजनाले पहिचान गरेका कार्यक्रमहरुलाई आवश्यक श्रोतको व्यवस्थापन गरि कार्यान्वयन गर्न प्राथमिकता प्रदान गर्नेछ ।

४.९ स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजनाको कार्यान्वयन

यो अनुकूलन योजनाको कार्यान्वयनको नेतृत्व र जिम्मेवारी चामुण्डा विन्द्रासैनी गाउँपालिकाको कार्यालय वडा नं १ को कार्यालयमा रहनेछ । यो योजना यस वडाको लागि वने पनि समग्रमा यो योजना यो योजना आर्थिक वर्ष २०७५/७६ देखि २०७७/७८ का लागि कार्यान्वयन गरिने छ । यो कार्ययोजना कार्यान्वयनको लागि पहाडी साना किसानका लागि अनुकूलन आयोजनाले तीन वर्षसम्म आर्थिक तथा प्राविधिक सहयोग प्रदान गर्ने छ भने वडा, गाउँपालिका, जिल्ला समन्वय समिति तथा अन्य गैरसरकारी संस्थाहरुले समेत आर्थिक तथा प्राविधिक योगदान गर्नेछन् । पहाडी साना किसानका लागि अनुकूलन आयोजनाले यो कार्यक्रम सञ्चालनको लागि सहजीकरण गर्न सहजकर्ताहरुको परिचालन गर्ने छ । यी सहजकर्ताहरुले सामाजिक परिचालनका कार्यहरु र कार्यान्वयनका लागि आवश्यक सहजीकरणका कार्यहरु गर्नेछन् । साथै आवश्यक पर्ने दक्ष र प्राविधीक जनशक्ति भगवतीमाई गाउँपालीकाको कार्यालयले प्रदान गर्नेछ भने स्थानीय उपभोक्ताहरुले जन परिचालनमार्फत कार्यक्रम कार्यान्वयनमा

सहकार्य गर्नेछन् । यस्तो सहकार्यवाट स्थानीय श्रोत समेत परिचालन भै प्रभावकारी मितव्ययी कार्यक्रम कार्यान्वयन हुने अपेक्षा गरिएको छ ।

४.१० स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजनाको प्रगति अनुगमन तथा मुल्याङ्कन

यस वडामा भएका सचेतना तथा योजना तर्जुमा छलफलको क्रममास्थानीय जनताहरु स्थानीयस्तरमा जलवायूका असर तथा प्रभावहरु भेल्न बाध्य भएपनि यसको कारण तथा अनुकूलन तथा न्यूनीकरणका उपायहरुको बारेमा कमैमात्र जानकार रहेको पाइएको छ । अझ जलवायूका असर तथा प्रभावहरुबाट सबै भन्दा वढि पिडित बनमा आश्रित महिला, वालवालीका तथा बृद्धहरुमा हुने देखिएको छ भने त्यहि वर्गमा यस सम्बन्धि कम जानकारी रहको अवस्था छ । यस्तो अवस्थामा तय भएका अनुकूलन योजनाहरुको प्रभावकारी कार्यान्वयन महत्वपूर्ण हुँने हुँदा अनुकूलन योजनाको कार्यान्वयनको अनुगमन तथा मुल्यांकन महत्वपूर्ण पक्ष हुनेछ । यसको लागि वडा तथा गाउँपालिकातहमा अनुकूलन योजनाको कार्या न्वयनका प्रगति र परिणाम सम्बन्धि प्राप्त सूचना तथा तथ्यहरुको संकलन र मूल्यांकन गर्न गाउँपालिकामा रहेका वहुसरोकारवालाहरुको संलग्नता रहने छ । यसका लागि वार्षिक योजना तर्जुमा गोष्ठी र समीक्षा गोष्ठी सबै सरो कारवालाहरुको सहभागितामा संचालन गरिनेछ । आवश्यकताअनुसार कार्यक्रमको गुणस्तर सुनिश्चित गर्न समय समयमा स्थलगत अनुगमन समेत गरिनेछ । समीक्षा गोष्ठी एवं स्थलगत अनुगमनवाट यो योजना कार्यान्वयनमा प्राप्त भएका प्रतिफल मूल्यांकन गरी सिकाईहरुको आदानप्रदान हुने छ । यसरी नै समय समयमा जिल्ला स्तरमा रहेका संयन्त्रहरुबाट पनि संयुक्त अनुगमन भई प्राविधिक स्तरको पृष्ठपोषणप्राप्त हुनेछ । यसका अतिरिक्त यो योजना तयार गर्न सहयोग गर्ने पहाडी साना किसानका लागि अनुकूलन आयोजना मार्फत समेत स्थानीय र केन्द्रिय स्तरबाट कार्य प्रगतिवारे मूल्यांकन गर्ने छ भने वार्षिक रूपमा एक पटक सार्वजनिक सुनुवाइ गरिने छ । हरेक वर्ष भएका अनुगमन तथा मूल्यांकनबाट प्राप्त भएका सिकाईहरु तथा चुनौतीहरुलाई अर्को वर्ष क्रमशः कार्यान्वयन गर्दै लिगिने छ । यो योजनाको कार्यान्वयन भएको दोश्रो वर्षमा यस योजना मध्यावधी मुल्याङ्कन गरिने र आवश्यक परेमा कार्ययोजनामा समायोजन गरि प्रभावकारी कार्यान्वयन गरिनेछ ।

४.११ स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना कार्यान्वयन गर्दा लैंगिक र सामाजीक मुद्दा सम्बोधन

जलवायु परिवर्तनजन्य प्रकोपहरुले पार्ने असर व्यक्ति, परिवार वा समुदायको अनुकूलन क्षमतामा निर्भर हुने हुदाँ कुनै पनि समुदायमा अनुकूलनका उपायहरुको पहिचान गर्दा सदियौ देखि त्यस समाजमा व्याप्त लैंगिक तथा सामाजिक सवालहरुलाई विश्लेषण गरी यस्ता मुद्दाको सम्बोधन गर्नु अपरिहार्य हुन्छ । यस अनुकूलन योजना निर्माणका क्रममा समेत जलवायु परिवर्तनका कारण भएका प्रकोपको असर तुलनात्मक रूपमा महिला, दलित, गरिव र फरक क्षमता भएका व्यक्ति र समुदायमा वढि रहेको

अवस्थामा यसको कार्यान्वयनका क्रममा लैंगीक तथा सामाजीक समावेशीकरणका विधी र प्रकृयालाई प्राथमिकता दिईनेछ । यस कार्य योजनामा महिला तथा लक्षीत वर्गहरुको सीप तथा क्षमता विकास गर्दै उत्पादनशिल क्षेत्रहरु तथा श्रोत साधनहरुमा उक्त लक्षीत समुदायको पहुँच बढाउने खालका योजनाहरुलाई समावेश गरिएका छन् । अनुकूलन योजना कार्यान्वयनको क्रममा महिला, दलित तथा विपन्न वर्ग जस्ता लक्षीत वर्गको सहभागीता सुनिश्चीत गरिनेछ । अनुकूलन योजना कार्यान्वयन गर्न वनाईने सबै खाले उपभोक्ता समुह समिती र तालिम गोष्ठिहरुमा महिलाको प्रतिनिधीत्व पचास प्रतिशत सुनिश्चीत गरिनेछ साथै अन्य लक्षीत वर्गको समानुपातीक प्रतिनिधित्व रहने अवस्थाको सुनिश्चीतता प्रदान गरिने छ ।

४.१२ स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना तर्जुमा

अनुकूलन योजना तयारी गोष्ठीबाट पहिचान भई प्राथमिकतामा परेका जलवायु परिवर्तनका दृष्टिकोणले प्राविधिक रूपमा सबल देखिएका अनुकूलनका उपायहरुलाई समेट्दै र स्थानीय व्यक्ति तथा समुदायद्वारा गरेका अनुकूलन प्रयासहरुलाई उच्च प्राथमिकतामा राख्दै यस अनुकूलन योजना तयार गरिएको छ । यस योजनामा चामुण्डा विन्द्रासैनी गाउपालीका वडा नंम्वर १ को उच्च प्राथमिकतामा परेको र तुरुन्त गर्न आवश्यक देखिएको क्रियाकलापहरु समावेश गरिएका छन् । यस योजनाको वजेट तर्जुमा जिल्लाका विद्यमान दररेट, सम्बन्धित सरकारी निकायहरुसंगको समन्वय र योजना तयारीमा संलग्न स्थानीय व्यक्तिहरुको अनुभवको साथै प्राविधिक इस्टिमेटको आधारमा गरिएको छ । केहि साभा कार्यक्रमहरु अन्य वडामा तयार गरिएका अनुकूलन योजनाहरु संग एकिकृत गरि श्रोतको अधिकतम उपयोग गरि मितव्ययी ढंगले श्रोतको परिचालन गरिनेछ । यस कार्य योजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयनको लागि आवश्यकता र कार्यक्रमको प्रकृति हेरी स्थानीय निकायहरु र समूहहरुले पनि योगदान गर्ने प्रतिबद्धता जनाएका छन् ।

तालिका १३ अनुकुलन कार्ययोजना

स्थानीय अनुकुलन कार्ययोजना तर्जुमा
चमुण्डा विन्द्रासैनी नगरपालिका वडा नं. १, दैलेख

क्र.सं.	कार्य विवरण	कार्यक्षेत्र	कसरी	कसले कार्यान्वयन गर्ने	कहिले गर्ने	खर्च रकम	प्रगति अनुगमन	कैफियत
१.	वृक्षारोपण		श्रमदान/अनुदान प्राविधिक लिएर	आशा परियोजना, जिल्ला बन कार्यालय, जिल्ला भू-संरक्षण कार्यालय, चा.वि.न.पा. को, कार्यालय वडा कार्यालय र सरोकारवाला निकाय	आ.व. २०७५/०७६ देखि २०७८/०७९ सम्म	१४ लाख	सम्बन्धित कार्यालय, नगरपालिका कार्यालय, वडा कार्यालय, विद्यालय प्रशासन र सम्बन्धित सरोकारवाला निकाय	
२.	तार जाली र तटबन्धन		श्रमदान/अनुदान प्राविधिक लिएर	आशा परियोजना, जिल्ला भू-संरक्षण कार्यालय, चा.वि.न.पा., कार्यालय, वडा कार्यालय र सम्बन्धित सरोकारवाला निकाय	आ.व. २०७५/०७६ देखि २०७८/०७९ सम्म	३३ लाख	सम्बन्धित कार्यालय, वडा कार्यालय, नगरपालिका र सम्बन्धित सरोकारवाला निकाय	
३.	वृक्षारोपण		श्रमदान/अनुदान प्राविधिक लिएर	आशा परियोजना, जिल्ला बन कार्यालय, चा.वि.न.पा., कार्यालय, वडा कार्यालय र सरोकारवाला निकाय	आ.व. २०७५/०७६ देखि २०७८/०७९ सम्म	२० लाख	सम्बन्धित कार्यालय, वडा कार्यालय, नगरपालिका र सम्बन्धित सरोकारवाला निकाय	
४.	मुहान संरक्षण		श्रमदान/अनुदान प्राविधिक लिएर	आशा परियोजना, जिल्ला खानेपानि कार्यालय, न.पा. वडा कार्यालय र सरोकारवाला	आ.व. २०७५/०७६ देखि २०७८/०७९ सम्म	५ लाख	सम्बन्धित कार्यालय, वडा कार्यालय, सरोकारवाला निकाय	
५.	सहकारी संस्था परिचालन र व्यवसायिक योजना निर्माण		श्रमदान/अनुदान प्राविधिक लिएर	आशा परियोजना, जिल्ला सहकारी संघ, चा.वि.न.पा., वडा कार्यालय, सहकारी संस्था र सरोकारवाला निकाय	आ.व. २०७५/०७६ देखि २०७८/०७९ सम्म	२५ लाख	सम्बन्धित कार्यालय न.पा. वडा कार्यालय, सहकारी संस्था र सरोकारवाला	

६.	वृक्षारोपण		श्रमदान / अनुदान प्राविधिक लिएर	आशा परियोजना, जिल्ला बन कार्यालय, चा.वि.न.पा., वडा कार्यालय बन समिति सरोकारवाला निकाय	आ.व. २०७५/०७६ देखि २०७८/०७९ सम्म	३० लाख	सम्बन्धित कार्यालय न.पा. वडा कार्यालय, बन समिति र सरोकारवाला	
७.	सहकारी संस्था परिचालन व्यवस्था		श्रमदान / अनुदान प्राविधिक लिएर	आ.प्र.च.वि नपा कार्यालय	आ.व. २०७५/०७६ देखि २०७८/०७९ सम्म	५० लाख	सम्बन्धित कार्यालय न.पा. वडा कार्यालय, बन समिति र सरोकारवाला	

क्र.स	जलवायूजन्य प्रकोप	अनुकूलन योजनाको नाम	साविक वडा र टोल	अनुमानित लागत रु					लाभान्वित घरधुरी	आ.ब	
				अनुमानित लागत रु	ASHA	गा.पा/न.पा	अन्य निकाय	समुदाय			
१	सुख्खा खडेरी	सिम्सेर खा.पा. मुहान संरक्षण तथा तटबन्ध निर्माण	९ (सिम्सेर)	१,२००,०००	९६०,०००				२४०,०००	५०	२०७६।८
२	सुख्खा खडेरी	आलेखोला जुकेपानी मुहान संरक्षण तथा खा.पा. निर्माण	९ (आले टोल)	८००,०००	६४०,०००				९६०,०००	९००	२०७६।८
३	सुख्खा खडेरी	आहाल खोला मुहान संरक्षण	१ (चाया गाउँ)	२००,०००	९६०,०००				४०,०००	६०	२०७६।८
४	सुख्खा खडेरी	बृक्षारोपण	१ (बजाय पाखो सिसरेडी सा.व.मा)	२००,०००	९६०,०००				४०,०००	९०००	२०७६।८
	आ.ब २०७६/ २०७७ जम्मा			२,४००,०००	१,९२०,०००	(	(		४८०,०००	१,२९०	

५	सुख्खा खडेरी	सिचाई कुलो निर्माण	१ (पाल्त टोलं	१,०००,०००	८००,०००			२००,०००	७०	२०७७।८
६	सुख्खा खडेरी	मोथी गाउ सिचाई पोखरी निर्माण	१(विशाला टोल)	२५०,०००	२००,०००			५०,०००	५०	२०७७।८
७	सुख्खा खडेरी	मेहलडाँडा मुहान संरक्षण	१(मेहलडाँडा टोल)	२५०,०००	२००,०००			५०,०००	२०	२०७७।८
८	सुख्खा खडेरी	काफलगैरा सिचाई पोखरी निर्माण	१ (काफलगैरा सल्लेरी)	३००,०००	२४०,०००			६०,०००	३०	२०७७।८
	आ.ब २०७७/ २०७८ जम्मा			१,८००,०००	१,४४०,०००	(	(	३६०,०००	१७०	
	जम्मा			४,२००,०००	३,३६०,०००	(	(	८४०,०००	१,३८०	(

क.स	जलवायूजन्य प्रकोप	अनुकूलन योजनाको नाम	साविक वडा र टोल	अनुमानित लागत रु					लाभान्वित घरधुरी	आ.ब
				अनुमानित लागत रु	ASHA	गा.पा/न.पा	अन्य निकाय	समुदाय		
१	बन विनाश	पाल्त खोर सुधार	१ . पाल्त	४००,०००	२८०,०००			१२०,०००	२०	२०७६।७७
२	बन विनाश	ओखरेनी सिचाई सामाग्री	१ . ओखरेनी	४००,०००	२८०,०००			१२०,०००	२०	२०७६।७७
३	बन विनाश	विशाला खोर	१. विशाला	४००,०००					२०	२०७६।७७

		सुधार			२८०,०००			१२०,०००		
४	बन विनाश	रिठा गाउँ सिचाई सामाग्री	९. रिठा गाउँ	४००,०००	२८०,०००			१२०,०००	२०	२०७६।७७
५	बन विनाश	थापा गाउँ सिचाई सामाग्री	९. थापा गाउँ	४००,०००	२८०,०००			१२०,०००	२०	२०७६।७७
	आ.ब २०७६/ २०७७ जम्मा			२,०००,०००	१,४००,०००	(	(	६००,०००	९००	१०,३८४
६	बन विनाश	पाल्त सिचाई सामाग्री	१ . पाल्त	४००,०००	२८०,०००			१२०,०००	२०	२०७७।७८
७	बन विनाश	आखरेनी खोर सुधार	१ . ओखरेनी	४००,०००	२८०,०००			१२०,०००	२०	२०७७।७८
८	बन विनाश	विशाला सिचाई सामाग्री	९. विशाला	४००,०००	२८०,०००			१२०,०००	२०	२०७७।७८
९	बन विनाश	रिठा गाउँ खोर सुधार	९. रिठा गाउँ	४००,०००	२८०,०००			१२०,०००	२०	२०७७।७८
१०	बन विनाश	थापा गाउँ खोर सुधार	९. थापा गाउँ	४००,०००	२८०,०००			१२०,०००	२०	२०७७।७८
	आ.ब २०७७/ २०७८ जम्मा			२,०००,०००	१,४००,०००	(	(	६००,०००	९००	
	जम्मा			४,०००,०००	२,८००,०००	(	(	१,२००,०००	२००	

सन्दर्भ सामग्री

- राष्ट्रिय जलवायु परिवर्तन नीति २०६७
- राष्ट्रिय अनुकूलन कार्ययोजना (नापा) २०६७
- स्थानिय अनुकूलन कार्ययोजना संरचना (लापा फेमवर्क) २०६७
- जिल्ला बस्तुगत विवरण, जिविस दैलेख २०७२
- राज्य पुनर्संरचना गर्दा स्थानीय तहको सिमाविभाजन, जिसस, २०७४
- पाद'का रामधाट उपजलाधार क्षेत्रको भूउपयोग विवरण, २०७४ आशा जिल्ला कार्यालय, दैलेख
- सुदृढ लापा मार्गदर्शन, आशा २०७४

अनुसुचीहरू

आज मिति २०७५ साल असार २ गतेका दिनमा चामुण्डाविन्द्रासैनि नगरपालिका वडा नं. १ साविकको चामुण्डा गाविसमा बन तथा भु. संरक्षण मन्त्रालय अन्तर्गत पहाडी साना किसानका लागि अनुकुलन स्थानीय कार्ययोजना निर्माणको लागि १ दिने (LAPA) सम्बन्धी समीक्षा वैठकमा घरधुरी संरक्षणको सम्पन्नता स्तरीकरण V1 V2 V3 V4 (ITIRD) कम्पनीको सहजीकरणमा वडा अध्यक्ष श्री रंगबहादुर तामाङ्ग्यूको अध्यक्षतामा सञ्चालन गरियो ।

तपशिल

क्र. सं.	सहभागीको नाम	आवद्ध संघसंस्था/पद	लिङ्ग		उमेर	शिक्षा	पेसा	सम्पर्क	हस्ताक्षर
			म.	पु.					
१.	रंगबहादुर तामाङ	वडाअध्यक्ष		पु.	५९		राजनीति	९८४८०३२९८२	
२.	भिमबहादुर रावत	आइपीएस नेपाल, सदस्य		पु.	२६	BE	अध्ययन	९७४९४९७००२	
३.	नरेन्द्रकुमार ज्वाली	पञ्चकोशी आ. वि पाल्ट		पु.	२९	Bed	शिक्षक	९७४८८३१४४००	
४.	गोविन्द प्रसाद सुवेदी	वडा सचिव		पु.	३५	Bed.	नोकरी	९८४८९००९०७	
५.	भुपेन्द्र ब. शाही	वडा कर्मचारी		पु.	२४	Bed.	नोकरी	९८२४४५८२१२२	
६.	प्रेम ब. तामाङ			पु.	४३	साक्षर		९७४८८०९९७५७	
७.	तपेन्द्र बहादुर शाही	प्र.अ. श्री आनन्द मावि		पु.	२७		शिक्षक	९७४८८०५४०७९	
८.	उदय ब. विक			पु.	८०	साक्षर	कृषि		
९.	रमेश नेपाली			पु.		"	"		
१०.	तपेन्द्र ब. शाही			पु.	३०	"	"		
११.	रति शाही			पु.	२१	"	"		
१२.	गम शाही			पु.	३२	"			
१३.	श्रीराम के. सी.			पु.	५०	SLC	"	९७४८८०९०९०	
१४.	दिर्ग ब. शाही			पु.	४३		"		
१५.	बल ब. रावल			पु.	६०		"		
१६.	तिल ब. थामी			पु.			"		
१७.	खगीसरा कंडेल	प्र. अ. भैरव आ. वि.	म.		२२	Ied.	शिक्षक	९७४८८०७५६९१	
१८.	लाल ब. पौड्याल	शिक्षक हिमशिखर आ. वि.		पु.	५०	"	"	९७४८८०५४२४८	
१९.	रामकुमार पौड्याल	कृषि (फलफलुल तथा पशुपालन)		पु.	२४	Ied.	कृषि	९८४४८९५३१६	
२०.	शेर ब. शाही	किसान		पु.	४३	साक्षर			
२१.	भिम आलेमगर	किसान		पु.	२७	साक्षर		९७४२९३६४४३१	
२२.	प्रेमजराज केसी	किसान		पु.					
२३.	शान्ता कुमारी वि. कि.	किसान	म.		४०	साक्षर	कृषि		
२४.	धर्मा वि. क.	किसान	म.		४०	साक्षर	कृषि		
२५.	पवित्रा तामाङ	किसान	म.		४८	साक्षर		९८६६९३६२९९	
२६.	चित्र ब. कडायत	खा. पा सदस्य		पु.	३६	साधारण	कृषि	९८६२९९६६३३	

२८.	मन ब. आले	-	पु.	३३	"	"		
२९.	दान ब. शाऊमगर	-	पु.	२५	"	"		
३०.	कुम्खर उपाध्याय	-	पु.	४०	एसएलसी	"	९८६६९९६२९९	
३१.	नारायण पौड्याल	सहकारी समूह	पु.	२६	Ied.		९८१०८६९२३१	
३२.	शिवव मगर	शिक्षक	पु.	३५	साधारण			
३३.	गोरख कामी	वन सदस्य	पु.	२०	साधारण			
३४.	चन्द्र ब. वि. क.	-	पु.	३२	"		९८४८२२८५०३	
३५.	टिका कडेल	महिला सञ्जाल	म.	२५	एसएलसी			
३६.	रविन्द्र शाही		पु.	२३	साधारण			
३७.	हर्क वि. क.		पु.	२५	"			
३८.	राजन वि. क.		पु.	३०	"			
३९.	कवि टमाटा		पु.	३४	"		९७४८८६०९०९०	
४०.	चन्द्रकला रावत	स्वयमसंविका	म.	२६	१०+२		९८६८९०४२२	
४१.	मनिसा केरी	"	म.	५०	साधारण		९७४८९७६८६०	
४२.	मिना नेपाली		म.	३५	"		९८००५६२९८९	
४३.	वीर ब. नेपाली		पु.	२३	"	कृषि		
४४.	हर्क ब. मगर		पु.	२६	"	"		
४५.	शेर ब. टमाटा		पु.	२६	१०+२			
४६.	राजेन्द्र कडात		पु.	३५		नोकरी	९८२९३३९९६८	
४७.	अमृता वि. क.	कृषि सञ्जाल	म.	३०	एसएलसी	कृषि		
४८.	मनिषा पौड्याल	सदस्य	म.	२७	साधारण	"	९८९०९८०४७	
४९.	टिकाराम धामी	-	पु.	३६	"	"		
५०.	हिकमत शाही	-	पु.	३५	"	"	९८४८२२८३०३	
५१.	पवित्रा आचार्य		म.	२८	विएड	नोकरी	९७४८०९१४४३	
५२.	महेन्द्र ब. थापा		पु.	४०			९८४८०६४९७०	

२. संकटासन्न घरधुरीहरुको विवरण

संकटासन्न घरधुरीहरुको विवरण

क्र. स	चामुण्डा विन्द्राशैनि नगरपालिका वडा नं. १				जातजाती दलित-१ जनजाति- २ अन्य-४	साविक चामुण्डा १				
	घरमुली पुरुष नाम	घरमुली महिला नाम				टोल	संकटापन्न तह			
			म	पु		भोलेनी टोल	V1	V2	V3	V4
१	कर्ण ब पौड्याल		७	५	भोलेनी टोल	3			3	1
२	बल ब. पौड्याल		१	४	भोलेनी टोल	3			3	1
३	लक्ष्मी पौड्याल		३	३	भोलेनी टोल	3			3	1
४	शिव पौड्याल		२	३	भोलेनी टोल	3			3	1
५	बसन्दरी जैसी		१	०	भोलेनी टोल	3			4	1
६	मणिराम आचार्य		३	४	भोलेनी टोल	3			3	1
७	हरि आचार्य		२	३	भोलेनी टोल	3			3	1
८	टेकराज आचार्य		२	२	भोलेनी टोल	3			3	1
९	हिरालाल जैसी		४	३	भोलेनी टोल	3			3	1
१०	मणिराम कडेल		४	३	भोलेनी टोल	3			3	1
११	छविलाल कडेल		३	३	भोलेनी टोल	3			3	1
१२	तुलाराम कडेल		१	३	भोलेनी टोल	3			3	1
१३	देविराम आचार्य		२	३	भोलेनी टोल	3			3	1
१४	मणिराम कडेल		४	२	भोलेनी टोल	3			3	1
१५	टिकाराम कडेल		२	१	भोलेनी टोल	3			3	1
१६	कृष्ण कडेल		२	२	भोलेनी टोल	3			3	1
१७	कर्ण विक		१	३	भोलेनी टोल	1			3	1
१८	रवि आचार्य		१	२	भोलेनी टोल	3			3	1
१९	कुमकोटी विक		५	५	भोलेनी टोल	1			3	1
२०	कृष्ण पौड्याल		२	३	भोलेनी टोल	3			3	1
२१	बसन्धरी आचार्य		३	२	भोलेनी टोल	3			3	1
२२	मन ब विक		३	२	भोलेनी टोल	1			3	1
२३	सुजा विक		३	३	भोलेनी टोल	1			3	1
२४	भवानी प्र लामिथाने		४	२	भिरमान्मा टोल	3			3	1

२५	शिव प्र लामिछाने		३	१	भिरमान्मा टोल	३		३		१
२६	जय प्र लामिछाने		१	२	भिरमान्मा टोल	३		२		१
२७	मणिराम पौड़्याल		३	२	भिरमान्मा टोल	३		३		१
२८	तुलाराम पौड़्याल		१	२	भिरमान्मा टोल	३		३		१
२९	सुवराज पौड़्याल		१	२	भिरमान्मा टोल	३		३		१
३०	गंगाराम पौड़्याल		१	३	भिरमान्मा टोल	३		३		१
३१	भक्तिराम पौड़्याल		२	२	भिरमान्मा टोल	३		३		१
३२	लक्ष्मी प्र पौड़्याल		१	२	भिरमान्मा टोल	३		३		१
३३	कृष्ण प्र पौड़्याल		४	३	भिरमान्मा टोल	३		३		१
३४	भवानन्द पौड़्याल		२	५	भिरमान्मा टोल	३		३		१
३५	अनिल पौड़्याल		१	३	भिरमान्मा टोल	३		३		१
३६	डिल्लीराम लामिछाने		१	३	भिरमान्मा टोल	३		३		१
३७	चक्रपाणी कडेल		४	६	भिरमान्मा टोल	३		३		१
३८	जीत ब अधिकारी		१	२	भिरमान्मा टोल	३		३		१
३९	दिपक ब अधिकारी		३	४	भिरमान्मा टोल	३		३		१
४०	छबिलाल पौड़्याल		५	६	भिरमान्मा टोल	३		३		१
४१	शंकर पौड़्याल		१	१	भिरमान्मा टोल	३		३		१
४२	ससी चपाई		२	३	भिरमान्मा टोल	३		३		१

४३	भवती प्र चपाई		२	३	भिरमान्मा टोल	३		३		१
४४	राम ब थामी		२	१	काप्राकोट टोल	२		३		१
४५	दान ब तामाड		३	३	काप्राकोट टोल	२		४		१
४६	अम्मर तामाड		३	२	काप्राकोट टोल	२		३		१
४७	कमल तामाड		४	२	काप्राकोट टोल	२		३		१
४८	राजु तामाड		२	३	काप्राकोट टोल	२		३		१
४९	गोपेन्द्र तामाड		१	२	काप्राकोट टोल	२		३		१
५०	पदम तामाड		१	२	काप्राकोट टोल	२		३		१
५१	रड ब तामाड		३	२	काप्राकोट टोल	२		२		१
५२	बम ब थामी मगर		३	२	काप्राकोट टोल	२		३		१
५३	चन्द्रलाल पौड़्याल		१	३	काप्राकोट टोल	३		३		१
५४	चन्द्रकली पौड़्याल		१	_	काप्राकोट टोल	३		३		१
५५	कृष्ण सापकोटा		३	३	काप्राकोट टोल	३		३		१
५६	शिव पौड़्याल		३	१	काप्राकोट टोल	३		३		१
५७	कौशिला पौड़्याल		१	_	काप्राकोट टोल	३		४		१
५८	हरिस विक		२	४	काप्राकोट टोल	१		३		१
५९	पुर्ण आचार्य		२	३	काप्राकोट टोल	३		३		१
६०	बलिराम आचार्य		३	४	काप्राकोट टोल	३		३		१
६१	जय प्र आचार्य		३	४	काप्राकोट टोल	३		३		१
६२	हरि ब कडेल		५	३	काप्राकोट टोल	३		३		१
६३	पदम कडेल		२	२	काप्राकोट टोल	३		३		१
६४	खेमराज कडेल		१	३	काप्राकोट टोल	३		३		१
६५	तुल्सी कडेल		१	_	काप्राकोट टोल	३		४		१
६६	ससी कडेल		४	२	काप्राकोट टोल	३		३		१
६७	टिकाराम विक		१	२	काप्राकोट टोल	१		३		१
६८	रंग विक		१	३	काप्राकोट टोल	१		३		१
६९	दल ब विक		२	३	काप्राकोट टोल	१		३		१
७०	टेक राज विक		१	२	काप्राकोट टोल	१		३		१

७१	कमल विक		१	२	काप्राकोट टोल	१		३		१
७२	खड्क विक		४	२	काप्राकोट टोल	१		३		१
७३	गगन विक		२	६	काप्राकोट टोल	१		३		१
७४	धन ब विक		६	१	काप्राकोट टोल	१		३		१
७५	बासु विक		१	-	काप्राकोट टोल	१		३		१
७६	कर्ण विक		३	३	काप्राकोट टोल	१		३		१
७७	खगेन्द्र विक		१	३	काप्राकोट टोल	१		३		१
७८	दिपक पौड़्याल		१	४	काप्राकोट टोल	३		३		१
७९	गोविन्द पौड़्याल		३	३	काप्राकोट टोल	३		३		१
८०	जय प्र पौड़्याल		४	२	काप्राकोट टोल	३		३		१
८१	राजेन्द्र पौड़्याल		२	२	काप्राकोट टोल	३		३		१
८२	देविराम पौड़्याल		३	२	काप्राकोट टोल	३		३		१
८३	बालकृष्ण पौड़्याल		१	३	काप्राकोट टोल	३		३		१
८४	तिलक पौड़्याल		२	२	काप्राकोट टोल	३	२			१
८५	गिता पौड़्याल		२	२	काप्राकोट टोल	३		४		१
८६	प्रदिप विक		३	३	चापागाँठ टोल	१		३		१
८७	उदय विक		४	३	चापागाँठ टोल	१		३		१
८८	धन ब विक		३	५	चापागाँठ टोल	१		३		१
८९	गणेश विक		२	२	चापागाँठ टोल	१		३		१
९०	कलम विक		१	३	चापागाँठ टोल	१		३		१
९१	वीर ब विक		२	२	चापागाँठ टोल	१		३		१
९२	देविराम तामाङ		६	६	चापागाँठ टोल	२		३		१
९३	प्रेम विक		३	२	चापागाँठ टोल	१		३		१
९४	बिनोद विक		१	३	चापागाँठ टोल	१		३		१
९५	रत्ने विक		४	४	चापागाँठ टोल	१		३		१
९६	बुद्धिराम विक		१	३	चापागाँठ टोल	१		३		१
९७	इन्द्र विक		४	३	चापागाँठ टोल	१		३		१
९८	सेतेराम विक		३	३	चापागाँठ टोल	१		४		१
९९	नन्द ब विक		४	४	चापागाँठ टोल	१		३		१
१००	तीले तामाङ		३	२	चापागाँठ टोल	२		३		१

१०१	सेर ब तामाड		१	२	चापागाँठ टोल	२		३		१
१०२	टेक ब तामाड		५	३	चापागाँठ टोल	२		३		१
१०३	मानसिंह तामाड		३	४	चापागाँठ टोल	२		४		१
१०४	गगन विक		४	५	चापागाँठ टोल	१		३		१
१०५	हरि भताल		३	२	चापागाँठ टोल	१		३		१
१०६	मन भताल		३	२	चापागाँठ टोल	१		३		१
१०७	रत्ना भताल		१	-	चापागाँठ टोल	१		४		१
१०८	वीर ब विक		२	१	चापागाँठ टोल	१		३		१
१०९	बल ब विक		२	२	चापागाँठ टोल	१		३		१
११०	ऐन ब विक		२	४	चापागाँठ टोल	१		३		१
१११	गंगाराम विक		२	२	चापागाँठ टोल	१		३		१
११२	भक्तबहादुर वि.क.	मनिशा	२	१	चापागाँठ	१		४		१
११३	गगन वि.क.	वसना	२	३	चापागाँठ	१		४		१
११४	डिलबहादुर वि.क.	नन्दा	१	३	चापागाँठ	१		४		१
११५	पुरे वि.क.	गौरी	२	४	चापागाँठ	१		४		१
११६	टिकाराम वि.क.	गौरा	१	२	चापागाँठ	१		४		१
११७	रङ्गबहादुर वि.क.	खगी	२	३	चापागाँठ	१		३		१
११८	लिला कुमार वि.क.	लिला कुमारी वि.क.	३	३	चापागाँठ	१		४		१
११९	राकेश वि.क.	वृमा वि.क.	२	२	चापागाँठ	१		४		१
१२०	कवि टमटा	पवित्रा टमटा	१	२	चापागाँठ	१		४		१
१२१	भिमबहादुर टमटा	ललि टमटा	१	३	चापागाँठ	१		४		१
१२२	भुपेन्द्र क्षेत्री	रमिता क्षेत्री	१	१	चापागाँठ	३		४		१
१२३	टिकाराम क्षेत्री	मंगला क्षेत्री	१	२	चापागाँठ	३		४		१
१२४	हस्तबहादुर पुलामी	जौसरा पुलामी	४	४	चापागाँठ	२		३		१
१२५	टिकाराम वि.क.	धनसरी वि.क.	३	३	चापागाँठ	१		३		१
१२६	सुरज वि.क.	पुजा वि.क.	२	३	चापागाँठ	१		३		१
१२७	लल्ते कामी	कौशिला वि.क.	१	२	चापागाँठ	१		४		१
१२८	कमल वि.क.	निमा वि.क.	२	२	चापागाँठ	१		३		१

१२९	नन्दे सुनार		५	७	चापागाँठ टोल	1		3		1
१३०	कृष्ण ब अर्खाली		२	९	चापागाँठ टोल	२		3		1
१३१	जस ब विक		२	७	चापागाँठ टोल	१		3		1
१३२	झुप विक		३	२	चापागाँठ टोल	१			4	१
१३३	बिस्मल विक		१	१	चापागाँठ टोल	१		3		१
१३४	मन ब विक		२	२	चापागाँठ टोल	१		3		१
१३५	सिवराम विक		५	२	चापागाँठ टोल	१		3		१
१३६	उल्जी विक		३	२	चापागाँठ टोल	१			4	१
१३७	भते विक		२	२	चापागाँठ टोल	१		3		१
१३८	बालु विक		३	३	चापागाँठ टोल	१		3		१
१३९	कविराम विक		३	५	चापागाँठ टोल	१		3		१
१४०	सिताराम विक		३	३	चापागाँठ टोल	१			4	१
१४१	रामकला विक		१	१	चापागाँठ टोल	१			4	१
१४२	हर्क ब विक		२	२	चापागाँठ टोल	१	२			१
१४३	कले कामी		६	४	चापागाँठ टोल	१		3		१
१४४	रन ब विक		५	३	चापागाँठ टोल	१		3		१
१४५	चिन ब विक		१	३	चापागाँठ टोल	१		3		१
१४६	बल ब विक		१	१	चापागाँठ टोल	१		3		१
१४७	लाली विक		२	२	चापागाँठ टोल	१			4	१
१४८	टेक ब विक		४	२	चापागाँठ टोल	१		3		१
१४९	पर्मले विक		४	३	चापागाँठ टोल	१		3		१
१५०	पदमे विक		५	७	चापागाँठ टोल	१		3		१
१५१	चंखे विक		३	३	चापागाँठ टोल	१		3		१
१५२	रामे विक		१	१	चापागाँठ टोल	१		3		१
१५३	मोतिराम विक		२	५	चापागाँठ टोल	१		3		१
१५४	हिरामनी विक		२	४	चापागाँठ टोल	१		3		१
१५५	देउकला विक		१	१	चापागाँठ टोल	१			4	१
१५६	कवि विक		३	५	चापागाँठ टोल	१		3		१
१५७	बल ब विक		३	५	चापागाँठ टोल	१		3		१
१५८	परिराम विक		४	२	चापागाँठ टोल	१		3		१
१५९	गंगाराम विक		३	२	चापागाँठ टोल	१		3		१

१६०	बसन्ता विक		२	२	चापागाँठ टोल	१		३		१
१६१	धर्मा विक		६	७	चापागाँठ टोल	१		४		१
१६२	चक्र ब विक		२	२	चापागाँठ टोल	१		३		१
१६३	शेर ब विक		३	३	चापागाँठ टोल	१		३		१
१६४	तिल ब विक		४	६	चापागाँठ टोल	१		३		१
१६५	रतन विक		२	३	चापागाँठ टोल	१		३		१
१६६	बुद्धिराम विक		२	२	चापागाँठ टोल	१		३		१
१६७	रत्न प्र आचार्य		३	२	ओखरेनिटा	३		३		१
१६८	खगेन्द्र आचार्य		२	२	ओखरेनिटा	३		३		१
१६९	नविन आचार्य		२	१	ओखरेनिटा	३		३		१
	नारायण									
१७०	पौड़्याल		१	४	ओखरेनिटा	३		३		१
१७१	चन्दा पौड़्याल		१	—	ओखरेनिटा	३		४		१
१७२	भवानी पौड़्याल		४	७	ओखरेनिटा	३		३		१
१७३	धन ब विक		३	३	ओखरेनिटा	१		३		१
१७४	खडक ब विक		३	३	ओखरेनिटा	१		३		१
१७५	बिष्णा विक		३	१	ओखरेनिटा	१		३		१
१७६	डिल्ली आचार्य		४	२	ओखरेनिटा	३		३		१
१७७	कण विक		१	३	ओखरेनिटा	१		३		१
१७८	कृष्ण पौड़्याल		१	४	ओखरेनिटा	३		३		१
	धतिश्वर									
१७९	पौड़्याल		१	३	ओखरेनिटा	३		३		१
	थानेश्वर									
१८०	पौड़्याल		३	२	ओखरेनिटा	३		३		१
	रंग ब थामी									
१८१	मगर		२	२	ओखरेनिटा	२		३		१
१८२	दान ब थामी		३	१	ओखरेनिटा	२		३		१
१८३	ससी थामी		६	४	ओखरेनिटा	२		३		१
१८४	सशिधर कंडेल	टिका कंडेल	५	२	ओरब्रेनी	३	३			१
१८५	पदम प्रसाद कंडेल	खगीसरा कंडेल	२	३	ओरब्रेनी	३	३			१
१८६	हरि प्रसाद कंडेल	जैमा कंडेल	५	३	ओरब्रेनी	३	३			१
१८७	खड्क कंडेल	नन्दा कंडेल	३	३	ओरब्रेनी	३	३			१

१८८	खेमराज कंडेल	लक्ष्मी कंडेल	२	३	ओरवेनी		३		३			१
१८९	जय प्रसाद आचार्य	मङ्गली आचार्य	३	५	ओरवेनी		३		३			१
१९०	बलिराम आचार्य	भुमिसरा आचार्य	४	५	ओरवेनी		३		३			१
१९१	पूर्ण आचार्य	झुपे	२	३	ओरवेनी		३		३			१
१९२	माने थामी		१	४	पनिचौर टोल		२		२			१
१९३	सिवराज कामी		४	६	पनिचौर टोल		१		३			१
१९४	उदय विक		५	२	पनिचौर टोल		१		३			१
१९५	क्षेत्र ब के.सी		१	१	के.सी टोल		३		३			१
१९६	कल ब के.सी		३	४	के.सी टोल		३		३			१
१९७	बिशाल के.सी		१	२	के.सी टोल		३		३			१
१९८	जौमति के.सी		३	४	के.सी टोल		३		३			१
१९९	खम्ब ब के.सी		२	२	के.सी टोल		३		३			१
२००	लोकेश के.सी		२	२	के.सी टोल		३		३			१
२०१	रत्न ब के.सी		२	२	के.सी टोल		३		३			१
२०२	हर्क के.सी		४	२	के.सी टोल		३		३			१
२०३	भरत के.सी		३	१	के.सी टोल		३		३			१
२०४	पदम के.सी		१	३	के.सी टोल		३		३			१
२०५	जीत ब के.सी		२	२	के.सी टोल		३		३			१
२०६	पदम ब गुरुड		२	३	के.सी टोल		२		३			१
२०७	तिलक गुरुड		२	२	के.सी टोल		२		३			१
२०८	खडानन्द पौड़्याल		२	१	के.सी टोल		३		३			१
२०९	बलिराम पौड़्याल		१	३	के.सी टोल		३		३			१
२१०	गज ब राना		२	२	राना टोल		२		३			१
२११	बल ब राना		३	३	राना टोल		२		३			१
२१२	मन ब राना		२	४	राना टोल		२		३			१
२१३	पदम राना		७	२	राना टोल		२		३			१
२१४	धक्त ब राना		२	३	राना टोल		२		३			१
२१५	मन ब थामी		२	२	राना टोल		२		३			१
२१६	धन ब थामी		२	३	राना टोल		२		३			१

२१७	पदम ब थामी		३	१	राना टोल	२		३		१
२१८	भक्त ब पुलामी		२	३	राना टोल	२		३		१
२१९	बल ब रेस्मी		२	३	कराले टोल	२		३		१
२२०	रन ब रेस्मी		३	२	कराले टोल	२		३		१
२२१	श्रीम ब रेस्मी		३	३	कराले टोल	२		३		१
२२२	अर्जुन बुढा		२	२	बुढा टोल	३		३		१
२२३	टिकाराम बुढा		२	१	बुढा टोल	३		३		१
२२४	राजेन्द्र बुढा		२	२	बुढा टोल	३		३		१
२२५	तुलाराम रेस्मी		१	१	बुढा टोल	२	२			१
२२६	बम ब रेस्मी		६	२	बुढा टोल	२		३		१
२२७	कन रेस्मी		३	३	बुढा टोल	१		३		१
२२८	खडक ब नेपाली		३	३	नेपाली टोल	१		३		१
२२९	हस्ते नेपाली		२	३	नेपाली टोल	१		३		१
२३०	मन ब राना		७	२	नेपाली टोल	२		३		१
२३१	टोप ब विक		१	२	पानचौर	१		३		१
२३२	जिरा विक		४	३	पानचौर	१			४	१
२३३	टिके विक		२	३	पानचौर	१		३		१
२३४	कविराम थामी		२	३	पानचौर	२		३		१
२३५	टिकाराम थामी		१	३	पानचौर	२		३		१
२३६	तिल ब थामी		१	१	पानचौर	२		३		१
२३७	लाल ब पौड़्याल		४	५	पौड़्याल टोल	३		३		१
२३८	शेर ब पौड़्याल		३	२	पौड़्याल टोल	३		३		१
२३९	तेज ब पौड़्याल		२	२	पौड़्याल टोल	३		३		१
२४०	टिका आचार्य		४	३	पौड़्याल टोल	३			४	१
२४१	गजे सुनार		३	२	पौड़्याल टोल	१		३		१
२४२	प्रेम सुनार		२	४	पौड़्याल टोल	१		३		१
२४३	रड ब सुनार		२	३	पौड़्याल	१		३		१

					टोल				
२४४	मन ब सुनार		१	३	पौड़्याल टोल	१		३	१
२४५	नन्दकला सुनार		३	-	पौड़्याल टोल	१		४	१
२४६	नर ब सुनार		२	२	पौड़्याल टोल	१		३	१
२४७	यम ब सुनार		२	३	पौड़्याल टोल	१		३	१
२४८	ससी सुनार		२	३	पौड़्याल टोल	१		३	१
२४९	लिलाराम सुनार		३	५	पौड़्याल टोल	१		३	१
२५०	हरि सुनार		४	३	पौड़्याल टोल	१		३	१
२५१	पार्वती शारु		२	२	शारु टोल	२		४	१
२५२	मन ब शारु		३	५	शारु टोल	२		३	१
२५३	वीर्ग ब शारु		२	५	शारु टोल	२		३	१
२५४	हरि कृष्ण शारु		२	३	शारु टोल	२	२		१
२५५	दान ब शारु		३	२	शारु टोल	२		३	१
२५६	कर्ण ब शारु		३	४	शारु टोल	२		३	१
२५७	रङ ब शारु		१	३	शारु टोल	२		३	१
२५८	पुरन शारु		१	४	शारु टोल	२		३	१
२५९	भक्त शारु		३	१	शारु टोल	२		३	१
२६०	चीन ब शारु		१	३	शारु टोल	२		३	१
२६१	नगेन्द्र शारु		३	१	शारु टोल	२		३	१
२६२	कुल ब शारु		२	१	शारु टोल	२		३	१
२६३	रन ब शारु		२	५	शारु टोल	२		३	१
२६४	चक्र ब शारु		५	३	शारु टोल	२		३	१
२६५	नर ब सिंजाली		४	५	शारु टोल	२		३	१
२६६	डिल ब सिंजाली		३	२	शारु टोल	२		३	१
२६७	नन्द ब भताल		४	३	शारु टोल	२		३	१
२६८	कर्ण ब भताल		३	६	शारु टोल	२		३	१

२६९	लोके भताल		२	२	शारु टोल	२		३		१
२७०	कर्ण ब खत्री		२	३	खत्री टोल	३		३		१
२७१	टिपक भताल		२	२	खत्री टोल	३		३		१
२७२	तुलाराम खत्री		२	१	खत्री टोल	३		३		१
२७३	कर्ण ब खत्री		-	१	खत्री टोल	३		३		१
२७४	भिम ब नेपाली		८	८	खत्री टोल	१		३		१
२७५	देविराम नेपाली		३	४	खत्री टोल	१		३		१
२७६	चक्र नेपाली		३	५	शरु टोल	१		३		१
२७७	सन्त ब नेपाली		२	२	सिङ टोल	१		३		१
२७८	सेती नेपाली		४	४	सिङ टोल	१		४		१
२७९	भवानी शारु		१	-	सिङ टोल	२		४		१
२८०	तपेन्द्र सिङ		३	३	सिङ टोल	३		३		१
२८१	शक्ति सिङ		४	२	सिङ टोल	३		३		१
२८२	जतक सिङ		२	४	सिङ टोल	३		३		१
२८३	हर्क सिङ		२	३	सिङ टोल	३		३		१
२८४	कर्ण सिङ		४	५	सिङ टोल	३		३		१
२८५	लिलावती सिङ		१	-	सिङ टोल	३		४		१
२८६	लालजिरा सिङ		१	-	सिङ टोल	३		४		१
२८७	नर सिङ		२	४	सिङ टोल	३		३		१
२८८	काँसी सिङ		३	३	सिङ टोल	३		३		१
२८९	पुर्ण ब सिङ		४	४	सिङ टोल	३		३		१
२९०	परे सिङ		३	१	सिङ टोल	३		३		१
२९१	कृष्ण सिङ		२	१	सिङ टोल	३		३		१
२९२	टेक सिङ		४	२	सिङ टोल	३		३		१
२९३	उदय सिङ		४	६	सेनेपाल टोल	३		३		१
२९४	पदम सिङ		२	२	सेनेपाल टोल	३		३		१
२९५	कलम सिङ		२	१	सेनेपाल टोल	३		३		१
२९६	दान ब पुलामी मगर		४	३	सेनेपाल टोल	३		३		१
२९७	गोरक सिङ		४	२	सेनेपाल टोल	३		३		१
२९८	जय ब पुलामी मगर		३	३	सेनेपाल टोल	२		३		१

२९९	गंगा ब पुलामी		२	२	सेनेपाल टोल	२		३		१
३००	दिघ ब पुलामी		२	२	सेनेपाल टोल	२		३		१
३०१	बिनोद पुलामी		२	४	सेनेपाल टोल	२		३		१
३०२	डम्मर ब पुलामी		२	२	सेनेपाल टोल	२		३		१
३०३	भक्त ब पुलामी		२	२	सेनेपाल टोल	२		३		१
३०४	गगन के.सी.	पवित्रा के.सी.	२	३	के.सी. टोल	३		३		९
३०५	कमल के.सी.	धना के.सी.	२	१	के.सी. टोल	३		३		९
३०६	भिमबहादुर के.सी.	गनमा के.सी.	२	३	के.सी. टोल	३		३		९
३०७	जसबहादुर के.सी	रत्ना के.सी.	२	३	के.सी. टोल	३		३		९
३०८	मनबहादुर नेपाली	हरिकला नेपाली	२	४	के.सी. टोल	१		४		९
३०९	चन्द्रबहादुर के.सी.		४	४	के.सी. टोल	३		४		९
३१०	भगिराम वि.क.	मैसरा वि.क.	८	६	के.सी. टोल	१		४		९
३११	पदम वि.क.		४	१	के.सी. टोल	१		४		९
३१२	दानबहादुर रावत	गोल्मा रावत	३	२	के.सी. टोल	३		३		९
३१३	बलबहादुर रावत		१	१	के.सी. टोल	३		४		९
३१४	टेकबहादुर के.सी.	डिला के.सी.	४	३	के.सी. टोल	३		३		९
३१५	जगत के.सी.		३	३	के.सी. टोल	३		४		९
३१६	घनबहादुर के.सी.		३	४	के.सी. टोल	३		३		९
३१७	लक्ष्मिराम के.सी.	मैसरा के.सी.	४	४	के.सी. टोल	३	२			९
३१८	रामबहादुर के.सी.		२	३	के.सी. टोल	३		३		९
३१९	टिकाराम के.सी.	गंगा के.सी.	२	२	के.सी. टोल	३		३		९
३२०	वम्बहादुर के.सी.	बालिसरा के.सी.	३	४	के.सी. टोल	३		३		९
३२१	गोरक के.सी.	सावित्रा के.सी.	३	४	के.सी. टोल	३	२			९
३२२	गगन के.सी.		२	३	के.सी. टोल	३		३		९
३२३	शेरबहादुर के.सी.		२	१	के.सी. टोल	३		३		९
३२४	पवाराम के.सी.	हरिकला के.सी.	८	२	के.सी. टोल	३		४		९
३२५	चन्द्रबहादुर चलाउने	जैसरा चलाउने	२	२	के.सी. टोल	३		३		९
३२६	गगन चलाउने	पानसरा चलाउने	२	२	के.सी. टोल	३		३		९

३२७	विरबहादुर चलाउने		६	४	के.सी.टोल	३	२				९
३२८	कृष्ण चलाउने		४	३	के.सी.टोल	३	३				९
३२९	पहराम के.सी		३	३	के.सी.टोल	३	३				९
३३०	जस बहादुर के.सी		४	३	के.सी.टोल	३	३				९
३३१	धर्म के.सी		३	३	के.सी.टोल	३	३				९
३३२	खड्क बहादुर के.सी		४	३	के.सी.टोल	३	३				९
३३३	सुरेन्द्र के.सी		३	३	के.सी.टोल	३	२				९
३३४	कलम के.सी.	रत्ना	२	२	के.सी.टोल	३	३				९
३३५	निरक के.सी.	खगीसरा	२	२	के.सी.टोल	३	३				९
३३६	नरबहादुर के.सी.	चन्द्रा	३	३	के.सी.टोल	३	३				९
३३७	सुरेश ब कडायत	लक्ष्मी	२	५	के.सी.टोल	३	२				९
३३८	खगेन्द्र के.सी.		२	३	के.सी.टोल	३	२				९
३३९	दिपक कुमार के.सी.	विद्या	३	२	के.सी.टोल	३	२				९
३४०	डम्बरबहादुर तामाङ्ग	नन्दकली तामाङ्ग	४	४	तामाङ्गटोल	२	२				९
३४१	केसबहादुर तामाङ्ग	पवित्रा तामाङ्ग	३	५	तामाङ्गटोल	२	३				९
३४२	मनबहादुर तामाङ्ग	नानकली तामाङ्ग	२	३	तामाङ्गटोल	२	३				९
३४३	तिलबहादुर तामाङ्ग		३	३	तामाङ्गटोल	२	३				९
३४४	शेरबहादुर तामाङ्ग	विनु तामाङ्ग	१	२	तामाङ्गटोल	२	३				९
३४५	टेकबहादुर तामाङ्ग	गौरी तामाङ्ग	३	३	तामाङ्गटोल	२	३				९
३४६	मानबहादुर तामाङ्ग	गौरा तामाङ्ग	३	४	तामाङ्गटोल	२	३				९
३४७	खड्कबहादुर तामाङ्ग	उर्मिला तामाङ्ग	४	२	तामाङ्गटोल	२	३				९
३४८	नन्दविर तामाङ्ग	अमृता तामाङ्ग	३	४	तामाङ्गटोल	२	३				९
३४९	हस्तबहादुर तामाङ्ग	ललिता तामाङ्ग	१	४	तामाङ्गटोल	२	३				९

३५०	अम्मरबहादुर तामाङ्ग	नन्दकली तामाङ्ग	६	६	तामाङ्गटोल		२		३			९
३५१	हरि सिंह	देवीसरा सिंह	१	३	तामाङ्गटोल		३	२				९
३५२	विरबहादुर तामाङ्ग	रत्ना	२	४	तामाङ्गटोल		२		३			९
३५३	केशबहादुर तामाङ्ग	पदमा	३	१	तामाङ्गटोल		२		३			९
३५४	पवन तामाङ्ग	चन्द्रा शाही	२	१	तामाङ्गटोल		२		३			९
३५५	नरबहादुर तामाङ्ग	मन कुमारी	२	४	तामाङ्गटोल		२		३			९
३५६	चिनबहादुर तामाङ्ग	तुला	३	२	तामाङ्गटोल		२		३			९
३५७	प्रकाश तामाङ्ग	पुर्णता रेस्मीमगर	२	१	तामाङ्गटोल		२		३			९
३५८	हर्कबहादुर तामाङ्ग	पुन्टी तामाङ्ग	१	७	तामाङ्गटोल		२		३			९
३५९	कमल तामाङ्ग	जमुना तामाङ्ग	२	१	तामाङ्गटोल		२		३			९
३६०	भक्तबहादुर तामाङ्ग	सेती तामाङ्ग	४	७	तामाङ्गटोल		२		३			९
३६१	जयबहादुर तामाङ्ग	पवित्रा तामाङ्ग	४	४	तामाङ्गटोल		२		३			९
३६२	वलबहादुर तामाङ्ग	छलिसरा तामाङ्ग	४	४	तामाङ्गटोल		२			४		९
३६३	नरबहादुर तामाङ्ग		०	१	तामाङ्गटोल		२		३			९
३६४	डण्डाबहादुर तामाङ्ग		४	४	तामाङ्गटोल		२		३			९
३६५	प्रेमबहादुर तामाङ्ग	डिला तामाङ्ग	३	४	तामाङ्गटोल		२		३			९
३६६	जितेन्द्र तामाङ्ग		४	२	तामाङ्गटोल		२		३			९
३६७	देवीराम तामाङ्ग	कृष्णा	५	२	तामाङ्गटोल		२		३			९
३६८	पूर्णबहादुर तामाङ्ग	विमला	३	२	तामाङ्गटोल		२	२				९
३६९	टेकबहादुर तामाङ्ग	कालि	१	४	तामाङ्गटोल		२		३			९
३७०	इन्द्रबहादुर तामाङ्ग	धनि	३	४	तामाङ्गटोल		२		३			९
३७१	हस्तबहादुर	धना	४	१	तामाङ्गटोल		२		३			९

	तामाङ्ग								
३७२	पूर्णबहादुर तामाङ्ग	गगनसरा	१	३	तामाङ्गटोल	२	३		९
३७३	हस्तबहादुर तामाङ्ग	कुसुम	४	३	तामाङ्गटोल	२	३		९
३७४	टेकबहादुर तामाङ्ग	चन्द्रा	२	३	तामाङ्गटोल	२	३		९
३७५	नएनबहादुर तामाङ्ग	सुन्तली	२	३	तामाङ्गटोल	२	३		९
३७६	गणेश तामाङ्ग	सुमि	३	१	तामाङ्गटोल	२	३		९
३७७	गगनबहादुर तामाङ्ग		५	२	तामाङ्गटोल	२		४	९
३७८	प्रेमबहादुर तामाङ्ग	कृष्णा तामाङ्ग	१	४	तामाङ्गटोल	३	३		९
३७९	धर्मबहादुर कठायत	कमला कठायत	२	४	रिठा गाँ	३		४	९
३८०	नमराज शाही	मनकुमारी शाही	३	३	रिठाटोल	३	३		९
३८१	ऐनबहादुर शाही	झुप शाही	४	७	रिठाटोल	३	२		९
३८२	जयबहादुर शाही	कृष्णा शाही	५	६	रिठाटोल	३		४	९
३८३	ज्वाला प्रसाद जैसी	सिता जैसी	४	७	रिठाटोल	३	३		९
३८४	नन्दा राम जैसी	वसन्ता जैसी	३	४	रिठाटोल	३	३		९
३८५	रविलाल जैसी	परु जैसी	४	२	रिठाटोल	३	३		९
३८६	निर्मल शाही	देवी सिंह	४	३	रिठाटोल	३	३		९
३८७	दानबहादुर शाही	गौरी	३	४	रिठाटोल	३	३		९
३८८	कमल शाही	सितला शाही	५	३	रिठाटोल	३	३		९
३८९	मणिराम उपाध्याय	धर्मा उपाध्याय	३	४	रिठाटोल	३	२		९
३९०	नारायण जावली	खगिसरा जावली	२	३	रिठाटोल	३	३		९
३९१	रमेश जावली	पुष्पा जावली	१	२	रिठाटोल	३	३		९
३९२	कुष्माखर जावली	दुर्गा जावली	३	१	रिठाटोल	३	३		९
३९३	दुर्ग प्रसाद जावली	गिता जावली	५	२	रिठाटोल	३	३		९
३९४	तिलक जावली	गोमता जावली	३	५	रिठाटोल	३		४	९
३९५	मणिराम जावली	प्रेमा जावली	३	२	रिठाटोल	३	३		९

३९६	देवीराम जावली	संगिता जावली	२	५	रिट्ठाटोल	३		३			९
३९७	नन्दाराम जावली	जानकी जावली	४	२	रिट्ठाटोल	३		४			९
३९८	मोतिराम जावली	तुल्सी जावली	४	२	रिट्ठाटोल	३		३			९
३९९	कर्णाखर जावली		५	३	रिट्ठाटोल	३		३			९
४००		शुसिला जावली	२	२	रिट्ठाटोल	३		३			९
४०१	मयाराम जावली	सतकला जावली	१	२	रिट्ठाटोल	३		३			९
४०२	मयाराम जावली	राज कुमारी जावली	४	४	रिट्ठाटोल	३		३			९
४०३	कर्णाखर जावली	नानी जावली	१	३	रिट्ठाटोल	३		३			९
४०४	टिकाराम जावली	विमला जावली	६	६	रिट्ठाटोल	३		३			९
४०५	जय प्रसाद जावली	सन्तकला जावली	२	२	रिट्ठाटोल	३		३			९
४०६	नगेन्द्र जावली	निर्मला जावली	४	२	रिट्ठाटोल	३		३			९
४०७	रत्नाखर जावली	सन्तकला जावली	१	५	रिट्ठाटोल	३		३			९
४०८	कमल जावली	विमला जावली	३	१	रिट्ठाटोल	३		३			९
४०९	काशिराम जावली	नानकला जावली	१	२	रिट्ठाटोल	३		३			९
४१०	रमेश जावली	निर्मला जावली	५	१	रिट्ठाटोल	३		४			९
४११	डिल्ली जावली	सुनिता जावली	४	३	रिट्ठाटोल	३		४			९
४१२	महेश जावली	सिता जावली	२	१	रिट्ठाटोल	३		४			९
४१३	शिवराज जावली	जानकी जावली	१	४	रिट्ठाटोल	३		३			९
४१४	रामबहादुर रेस्मीमगर	मनकला रेस्मीमगर	१	५	डँडा रेस्मी	२		३			९
४१५	रडगबहादुर रेस्मीमगर	चन्द्राकुमारी रेस्मीमगर	१	३	डँडा रेस्मी	२		३			९
४१६	कर्ण ब रेस्मीमगर	कौशिला रेस्मीमगर	२	३	डँडा रेस्मी	२		३			९
४१७	भिम ब रेस्मीमगर	देवीसरा रेस्मीमगर	३	३	डँडा रेस्मी	२		३			९
४१८	बल ब रेस्मीमगर	तुल्सी रेस्मीमगर	२	२	डँडा रेस्मी	२		३			९
४१९	खड्कबहादुर मगर	वसना मगर	४	६	डँडा रेस्मी	२		३			९
४२०	लालबहादुर मगर	झुपुदेवी मगर	३	५	डँडा रेस्मी	२		३			९
४२१	कलमबहादुर मगर	सावित्रा मगर	४	३	डँडा रेस्मी	२		३			९
४२२	विरबहादुर मगर	हस्ता मगर	१	१	डँडा रेस्मी	२		३			९
४२३	बम ब आलेमगर	टिका आलेमगर	२	३	डँडा रेस्मी	२		३			९

४२४	सिंह शाही	इसरा शाही	१	५	थापागाँ	३		३			९
४२५	मनबहादुर वि.क.	सुन्धरा वि.क.	७	६	थापागाँ	१		३			९
४२६	खडक शाही	गउरा शाही	४	४	थापागाँ	३		३			९
४२७	उत्तिर्ण शाही	कल्पना शाही	१	३	थापागाँ	३		३			९
४२८	देविन्द्र शाही	चिनु शाही	२	३	थापागाँ	३		३			९
४२९	मनबहादुर शाही	लक्ष्मी शाही	५	३	थापागाँ	३		३			९
४३०	टिर्ग शाही	गंगा शाही	३	५	थापागाँ	३		३			९
४३१	पदम शाही	रामकली शाही	४	४	थापागाँ	३		३			९
४३२	कृष्ण शाही	नन्दा शाही	१	५	थापागाँ	३		३			९
४३३	नरद्वज शाही	नरमा शाही	१	१	थापागाँ	३		३			९
४३४	नकेन्द्र शाही	तका शाही	३	२	थापागाँ	३		३			९
४३५	जिवन शाही	सेतु शाही	१	४	थापागाँ	३		३			९
४३६	जनक शाही	पदमा शाही	२	५	थापागाँ	३		३			९
४३७	मारुप शाही	खजुरा शाही	५	२	थापागाँ	३		३			९
४३८	धर्म शाही	जुवारा शाही	३	४	थापागाँ	३		३			९
४३९	गोरक शाही	जलु शाही	२	३	थापागाँ	३		३			९
४४०	नरेन्द्र शाही	सिद्द शाही	५	२	थापागाँ	३		३			९
४४१	अर्जुन शाही	विनु शाही	३	३	थापागाँ	३		३			९
४४२	टोप शाही	निर्मला शाही	३	५	थापागाँ	३		३			९
४४३	तिलक वि.क.	चन्द्रा वि.क.	३	४	थापागाँ	१		३			९
४४४	रत्न नेपाली	वसना नेपाली	२	४	थापागाँ	१		४			९
४४५	गोपाले नेपाली	भुड्या नेपाली	२	५	थापागाँ	१		४			९
४४६	महेन्द्र शाही	कलसा शाही	३	३	थापागाँ	३		३			९
४४७	रङ्ग शाही	श्रीकला शाही	५	३	थापागाँ	३		३			९
४४८	तपेन्द्र शाही	दिपा शाही	४	४	थापागाँ	३	२				९
४४९	नेत्र शाही	प्यला शाही	५	३	थापागाँ	३		३			९
४५०	खकेन्द्र शाही	कृष्णा शाही	२	२	थापागाँ	३		३			९
४५१	प्रदिव वि.क.	राजकुमारी वि.क.	३	३	थापागाँ	१		४			९
४५२	विर बहादुर वि.क.	कोकिला वि.क.	७	२	थापागाँ	१		४			९
४५३	गङ्गे वि.क.	कौशिला वि.क.	१	३	थापागाँ	१		४			९

४५४	टेकबहादुर शाही	इसरा शाही	२	१	थापागाँ	३		३			९
४५५	देविन्द्र शाही		३	२	थापागाँ	३		३			९
४५६	विरबहादुर शाही		४	२	थापागाँ	३		३			९
४५७	इन्द्रबहादुर तामाङ्ग	धनि तामाङ्ग	३	४	उत्तिसेनी	२		३			९
४५८	हस्तबहादुर तामाङ्ग	धना तामाङ्ग	४	१	उत्तिसेनी	२		३			९
४५९	दिपबहादुर तामाङ्ग	डिला तामाङ्ग	२	१	उत्तिसेनी	२		३			९
४६०	पूर्णबहादुर तामाङ्ग	गगनसरा तामाङ्ग	१	३	उत्तिसेनी	२		३			९
४६१	हस्तबहादुर तामाङ्ग	कुशुम तामाङ्ग	३	२	उत्तिसेनी	२		३			९
४६२	टिकाराम तामाङ्ग	चन्द्रा तामाङ्ग	२	३	उत्तिसेनी	२		३			९
४६३	भक्तिराम तामाङ्ग	सेति तामाङ्ग	१	३	उत्तिसेनी	२		३			९
४६४	टोपबहादुर तामाङ्ग	नन्दा तामाङ्ग	३	२	उत्तिसेनी	२		३			९
४६५	मोतिराम दमाई	सुर्जा दमाई	२	२	उत्तिसेनी	२		३			९
४६६	महेन्द्र नेपाली	निर्मला नेपाली	२	२	उत्तिसेनी	१		४			९
४६७	चन्द्रबहादुर नेपाली		२	१	उत्तिसेनी	१		४			९
४६८		शान्ति दमेनी	४	२	उत्तिसेनी	१		४			९
४६९	उजले दमाई	काली दमाई	३	२	उत्तिसेनी	१		४			९
४७०	दले दमाई	खगी दमेनी	१	१	उत्तिसेनी	१		४			९
४७१	वम्बहादुर नेपाली	गौरा नेपाली	२	२	उत्तिसेनी	१		३			९
४७२	रमेश नेपाली	पट्टु नेपाली	१	२	उत्तिसेनी	१		४			९
४७३	प्रजे नेपाली	गौरा नेपाली	१	३	उत्तिसेनी	१		४			९
४७४	मन्दिरे दमाई		७	१२	उत्तिसेनी	१		४			९
४७५	गम शाही	देत्सरा शाही	२	१	उत्तिसेनी	३		३			९
४७६	रेशमबहादुर शाही	पवित्रा शाही	३	३	उत्तिसेनी	३		३			९
४७७	देवेन्द्रबहादुर शाही	रामु शाही	१	२	उत्तिसेनी	३		३			९
४७८	महेश शाही	शरिता कुमारी शाही	२	१	उत्तिसेनी	३		३			९
४७९	रति शाही	काली शाही	२	१	उत्तिसेनी	३		३			९

४८०	टेकबहादुर शाही	भद्रा कुमारी शाही	१	४	उत्तिसेनी		३		३			९
४८१	कृष्णबहादुर शाही	अर्जुना कुमारी शाही	१	४	उत्तिसेनी		३		३			९
४८२	तपेन्द्रबहादुर शाही	उर्मिला शाही	३	२	उत्तिसेनी		३		३			९
४८३	बखतबहादुर शाही	विमला कुमारी शाही	२	१	उत्तिसेनी		३		३			९
४८४	गोरख शाही	जलु कुमारी शाही	१	३	उत्तिसेनी		३		३			९
४८५	देवेन्द्रबहादुर शाही	कुशम शाही	१	१	मुथिगाँ		३		३			९
४८६	सुरेन्द्र शाही	रामु शाही	५	२	मुथिगाँ		३		३			९
४८७	हिमबहादुर शाही	सुमित्रा शाही	२	२	मुथिगाँ		३		३			९
४८८	धिरबहादुर शाही	नन्दकला कु शाही	२	१	मुथिगाँ		३		३			९
४८९	देवराम कामी	देवु कामी	८	५	मुथिगाँ		१		४			९
४९०	नयाराम कामी	खजुरा	६	४	मुथिगाँ		१		४			९
४९१	जगत वि.क.		२	२	मुथिगाँ		१		४			९
४९२	उदै कामी	जैसरा	१	१	मुथिगाँ		१		४			९
४९३	अम्मरे कामी	बसुन्धरा	६	४	मुथिगाँ		१		४			९
४९४	डिल्ली कामी		२	३	मुथिगाँ		१		४			९
४९५	नन्दाराम कामी	नन्दकली तामाङ्ग	३	४	मुथिगाँ		१		३			९
४९६	बल कामी	देवीसरा सिंह	४	३	मुथिगाँ		१		३			९
४९७	गोकुल सुनार	टुळ्की सुनार	२	२	मुथिगाँ		१		४			९
४९८	चिनबहादुर कामी	सेतु कामी	३	४	मुथिगाँ		१		३			९
४९९	मानबहादुर कामी	विनु कामी	५	६	मुथिगाँ		१		३			९
५००	बलबहादुर आले		१	१	रावतटोल		२		३			९
५०१	जयबहादुर आले		१	४	रावतटोल		२		४			९
५०२	भिमबहादुर आले		४	३	रावतटोल		२		३			९
५०३	मनबहादुर रावत	कौशिला रावत	३	३	रावतटोल		३		३			९
५०४	कर्णबहादुर रावत	कमला रावत	१	३	रावतटोल		३		३			९
५०५	दिपक रावत	ममसरी रावत	१	१	रावतटोल		३		३			९
५०६	छिताराम रावत		५	३	रावतटोल		३		३			९
५०७	नरेन्द्र रावत	जुवारा	३	३	रावतटोल		३		४			९
५०८	झलक रावत	कल्पना रावत	३	१	रावतटोल		३		४			९
५०९	भुवानी नेपाली		४	४	रावतटोल		१		४			९

७१०	कलम नेपाली		३	५	रावतटोल	१		४		९
७११	गणेश नेपाली		३	४	रावतटोल	१		४		९
७१२	विरबहादुर रावत	मोती रावत	२	२	रावतटोल	३	३			९
७१३	जयबहादुर आले	सुमित्रा आले	३	३	रावतटोल	२	३			९
७१४	खम्म बुढा	नन्दकला बुढा	५	६	रावतटोल	३	३			९
७१५	पदम बुढा	पवित्र कला	६	३	रावतटोल	३	३			९
७१६	केशबहादुर रावत	अमृता रावत	४	४	रावतटोल	३	३			९
७१७	कविराम रावत	अविसरा रावत	३	३	रावतटोल	३	३			९
७१८	देविराम रावत	कुसुम रावत	४	३	रावतटोल	३	३			९
७१९	वम्बहादुर रावत	झुपु रावत	२	४	रावतटोल	३	३			९
७२०	राजु रावत	जौकला रावत	२	३	रावतटोल	३	३			९
७२१	विरबहादुर रावत	राम्धरा रावत	३	४	रावतटोल	३		४		९
७२२	गणेश रावत	गिता रावत	२	१	रावतटोल	३		४		९
७२३	जसबहादुर रावत	सुनकला रावत	१	१	रावतटोल	३		४		९
७२४	दिपक रावत	छत्रा रावत	१	३	रावतटोल	३		४		९
७२५	खड्क चलाउने	ऐनाकला चलाउने	३	४	रावतटोल	३	३			९
७२६	पदमबहादुर चलाउने	पिटु चलाउने	३	३	रावतटोल	३	३			९
७२७	कमल रावत	पित्तला रावत	३	४	रावतटोल	३	३			९
७२८	टिकबहादुर रावत	जौकला रावत	१	५	रावतटोल	३	३			९
७२९	केशबहादुर रावत	लक्ष्मी रावत	२	४	रावतटोल	३	३			९
७३०	शेरबहादुर रावत	कल्पना रावत	१	२	रावतटोल	३	३			९
७३१	दिपक रावत	गौरा रावत	३	३	रावतटोल	३	३			९
७३२	दिनेश रावत	गोल्मा रावत	३	२	रावतटोल	३	३			९
७३३	बलबहादुर रावत	मैनकला रावत	२	३	रावतटोल	३	३			९
७३४	टिपक रावत	बालु कुमारी रावत	२	२	रावतटोल	३	३			९
७३५	दिपकबहादुर रावत	मान कुमारी रावत	२	३	रावतटोल	३	३			९
७३६	महेन्द्र रावत	मिना कुमारी रावत	४	१	रावतटोल	३	३			९
७३७	न्यउले रावत	रामकला रावत	३	४	रावतटोल	३	३			९
७३८	केशबहादुर रावत		३	६	रावतटोल	३	३			९
७३९	मनबहादुर रावत	सुनकला रावत	३	४	रावतटोल	३	३			९

૭૪૦	દેવીરામ રાવત	કાલુ રાવત	૪	૩	રાવતટોલ	૩		૩			૧
૭૪૧	કવિ રાવત	અવિસરા રાવત	૨	૩	રાવતટોલ	૩		૩			૧
૭૪૨	જનક રાવત	પુર્ણા રાવત	૨	૨	રાવતટોલ	૩		૩			૧
૭૪૩	દેવીરામ ચલાઉને	મૈસરા ચલાઉને	૪	૨	રાવતટોલ	૩		૪			૧
૭૪૪	વિરબહાદુર ચલાઉને		૩	૪	રાવતટોલ	૩		૪			૧
૭૪૫	ગગન ચલાઉને	પાનસરા ચલાઉને	૨	૩	રાવતટોલ	૩		૪			૧
૭૪૬	ભક્ત બહાદુર આલે		૨	૪	આલે ટોલ	૨		૩			૧
૭૪૭	નરબહાદુર આલે	કૌશિલા આલે	૪	૧	આલે ટોલ	૨		૩			૧
૭૪૮	બમબહાદુર આલે		૨	૩	આલે ટોલ	૨	૨				૧
૭૪૯	વિષ્ણુબહાદુર આલે		૨	૨	આલે ટોલ	૨		૩			૧
૭૫૦	કર્ણબહાદુર આલે	પુના આલે	૩	૧	આલે ટોલ	૨		૩			૧
૭૫૧		સેતિ સિજાલી	૩	૨	આલે ટોલ	૨		૩			૧
૭૫૨	લોગબહાદુર સિજાલી		૩	૧	આલે ટોલ	૨		૩			૧
૭૫૩	ભક્તિ સિજાલી		૨	૧	આલે ટોલ	૨		૩			૧
૭૫૪	દિર્ઘ સિજાલી		૩	૧	આલે ટોલ	૨		૩			૧
૭૫૫		સુર્જ સિજાલી	૧	૩	આલે ટોલ	૨		૩			૧
૭૫૬	રાજુ સિજાલી		૧	૩	આલે ટોલ	૨		૩			૧
૭૫૭	અમર વિ.ક.	ધનસરા વિ.ક.	૨	૭	આલે ટોલ	૧		૩			૧
૭૫૮	ટિકારામ વિ.ક.		૫	૭	આલે ટોલ	૧		૩			૧
૭૫૯	જિતબહાદુર અધિકારી		૪	૭	આલે ટોલ	૩		૩			૧
૭૬૦	કલબહાદુર પુલામી		૪	૩	આલે ટોલ	૨		૩			૧
૭૬૧		હસ્તકલા પુલામી	૧	૧	આલે ટોલ	૨		૩			૧
૭૬૨	શેરબહાદુર પુલામી		૩	૩	આલે ટોલ	૨		૩			૧
૭૬૩	નમરાજ કે.સી.	સાવિત્રા કે.સી.	૪	૭	આલે ટોલ	૩		૩			૧
૭૬૪	રમેશ કે.સી.	રાધા કે.સી.	૨	૪	આલે ટોલ	૩		૩			૧
૭૬૫	ટેકરાજ કે.સી.	પવિત્રા કે.સી	૨	૩	આલે ટોલ	૩		૩			૧
૭૬૬	દેવિન્દ્ર કે.સી.	ગૌરા કે.સી.	૩	૩	આલે ટોલ	૩		૩			૧
૭૬૭	ગોરે કામી	રત્ના તામાઇંગ	૪	૪	આલે ટોલ	૧		૪			૧
૭૬૮	શેરબહાદુર વિ.ક.		૫	૪	આલે ટોલ	૧		૪			૧

૭૬૯	હર્કબહાદુર વિ.ક.		૩	૩	આલે ટોલ	૧		૪		૧
૭૭૦	હસ્તબહાદુર ગુરુડુગ	ઇસરા ગુરુડુગ	૪	૨	આલે ટોલ	૨		૪		૧
૭૭૧	શિવરાજ ગુરુડુગ	તિલા ગુરુડુગ	૧	૩	આલે ટોલ	૨		૪		૧
૭૭૨	ડિલબહાદુર ગુરુડુગ		૩	૭	આલે ટોલ	૨		૪		૧
૭૭૩	તિલબહાદુર ગુરુડુગ		૨	૩	આલે ટોલ	૨	૩			૧
૭૭૪	પ્રેમ ગુરુડુગ		૨	૪	આલે ટોલ	૨	૩			૧
૭૭૫	મણિરાજ ગુરુડુગ	મનિશા ગુરુડુગ	૩	૪	આલે ટોલ	૨	૩			૧
૭૭૬	પૂર્ણબહાદુર રાવત	ચન્દ્રા રાવત	૨	૩	કાફલગૈરા	૩	૩			૧
૭૭૭	શેરબહાદુર રાવત	સાવિત્રા રાવત	૧	૧	કાફલગૈરા	૩	૩			૧
૭૭૮	દેવિરામ રાવત	મનકુમારી રાવત	૫	૨	કાફલગૈરા	૩	૩			૧
૭૭૯	ગંગારામ રાવત	જૌમા રાવત	૫	૪	કાફલગૈરા	૩	૩			૧
૭૮૦	બખત રાવત	મૈસરા રાવત	૨	૩	કાફલગૈરા	૩	૩			૧
૭૮૧	જયબહાદુર રાવત	મૈનકલા રાવત	૨	૩	કાફલગૈરા	૩	૩			૧
૭૮૨	રઙ્ગબહાદુર રાવત	રામકલા રાવત	૧	૪	કાફલગૈરા	૩	૩			૧
૭૮૩	સૂર્યબહાદુર રાવત		૧	૩	કાફલગૈરા	૩	૩			૧
૭૮૪	દિર્ગબહાદુર રાવત		૫	૧	કાફલગૈરા	૩	૩			૧
૭૮૫	કેશબહાદુર રાવત		૨	૩	કાફલગૈરા	૩	૩			૧
૭૮૬	પ્રેમ ચન્દ		૧	૧	કાફલગૈરા	૩	૩			૧
૭૮૭	રઙ્ગ ચન્દ		૧	૩	કાફલગૈરા	૩	૩			૧
૭૮૮	ખગેન્દ્ર ચન્દ	ઝુમા ચન્દ	૨	૨	કાફલગૈરા	૩	૩			૧
૭૮૯	બલબહાદુર શાહી		૧	૨	કાફલગૈરા	૩	૩			૧
૭૯૦	પ્રેમબહાદુર શાહી		૩	૨	કાફલગૈરા	૩	૩			૧
૭૯૧	જયબહાદુર શાહી		૧	૩	કાફલગૈરા	૩	૩			૧
૭૯૨	મનબહાદુર રાવત		૩	૨	કાફલગૈરા	૩	૩			૧
૭૯૩	ભરમ રાવત		૧	૪	કાફલગૈરા	૩	૩			૧
૭૯૪	શેરબહાદુર શાહી		૨	૨	કાફલગૈરા	૩	૩			૧
૭૯૫	ગણેશબહાદુર રાવત		૨	૪	કાફલગૈરા	૩	૩			૧
૭૯૬	બમબહાદુર રાવત		૩	૨	કાફલગૈરા	૩	૩			૧
૭૯૭	ગગન વિ.ક.		૨	૨	કાફલગૈરા	૧	૩			૧
૭૯૮	કાલે વિ.ક.		૧	૧	કાફલગૈરા	૧	૩			૧
૭૯૯	ગૌરે શાહી		૧	૨	કાફલગૈરા	૩	૩			૧

६००	केशबहादुर रावत	गोरी	३	२	काफलगैरा	३		३			९
६०१	जयबहादुर रावत		३	४	काफलगैरा	३		३			९
६०२	रडगबहादुर रावत		४	४	काफलगैरा	३		३			९
६०३	चिनबहादुर रावत		३	३	काफलगैरा	३		३			९
६०४	वाला रावत	कौशिला रावत	४	३	काफलगैरा	३		३			९
६०५	काशिराम रावत		५	३	काफलगैरा	३		३			९
६०६	गम्कीर रावत	अमृता रावत	४	४	काफलगैरा	३		३			९
६०७	जयरूप रावत		५	४	काफलगैरा	३		३			९
६०८	राजु रावत	मनिशा रावत	२	२	काफलगैरा	३		३			९
६०९	बमबहादुर रावत		३	२	काफलगैरा	३		३			९
६१०	कटक चन्द		४	३	काफलगैरा	३		३			९
६११	पूर्ण चन्द		५	४	काफलगैरा	३		३			९
६१२	मानबहादुर चन्द		१	१	काफलगैरा	३		३			९
६१३	बलबहादुर शाही	जैसरा शाही	३	४	काफलगैरा	३		३			९
६१४	मिलन रावत		२	२	काफलगैरा	३		३			९
६१५	भगेबहादुर रावत	भैसरा रावत	३	४	काफलगैरा	३		३			९
६१६	झलक रावत		१	२	काफलगैरा	३		३			९
६१७	धर्म रावत	सुनिता	३	४	काफलगैरा	३		३			९
६१८	सुर्ज रावत		४	३	काफलगैरा	३		३			९
६१९	कुवेर रावत		१	३	काफलगैरा	३		३			९
६२०	अर्जुन रावत	यज्ञ कुमारी रावत	२	३	काफलगैरा	३		३			९
६२१	मानबहादुर रावत		४	५	काफलगैरा	३		३			९
६२२	गोरे रावत		३	२	काफलगैरा	३		३			९